વીણા-વેલી

ભાગ ૨ જો.

રાજકઠીઆરાની વાર્તા સાથે.



દલાલ જેઠાલાલ વાડીલાલ

મુલ્ય બાર આના.

વીણા-વેલી.

ભાગ્યબળનો આબેહુબ ચિતાર.

ભાગ ૨ જો.

રાજા કઠીયારાની વાર્તા સાથે

રચિ પ્રસિદ્ધ કર્તા.
નરસિંહ મહેતા, મીરાંબાઈ, સતીદ્રૌપદી વગેરે
પુસ્તકોના કર્તા.
દલાલ જેઠાલાલ વાડીલાલ.

દોહરો
ભાગ્યે સૌ આવી મળે, ભાગ્ય કરે સૌ કાજ,
ભાગ્ય મંગાવે ભીખને, ભાગ્ય મેળવે રાજ.

આવૃતી ૧ લી. પ્રત ૨૦૦૦.

સંવત ૧૯૬૫ સન ૧૯૦૯

અમદાવાદ.
શ્રી સત્યસાગર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ પીરમશા રોડ.

મુલ્ય બાર આના.



દલાલ જેઠાલાલ વાડીલાલ.

પ્રસ્તાવના.

વીણા અને વેલી (ઉર્ફે) ભાગ્યબળનો ચિતાર.

આ પુસ્તકનો પહેલો ભાગ બહાર પડેલો છે અને બીજા ભાગની ઘણીજ માગણી થવાથી બીજો ભાગ બહાર પાડવામાં આવ્યો છે. કારણ ભાગ્યાધિન વીણા, સિદ્ધપુર માતુ શ્રાદ્ધ, માહળીયું, કઠીયારામાંથી રાજકુમાર, પાપી જાલમસીંહનું પાપ કર્મ, પતી વીયોગમાં એક આકિનમાં વીણા જોધાણનાથને ઘેર, વીણાને પુત્ર વધુ છે એમ નહી જાણતાં સહજ સ્વભાવે વીણાને રાણી બનાવા માટે જોધાણનાથનું પુછવું, વીણાના યોગ્ય જવાબ, રાજ કઠીયારાની વાર્તા કહેનારની માગણી, રાજ કઠીયારાની વાત, પીતા પુત્રનો તથા પતી પ્રીયાનો મેળાપ, જોધાણનાથનો પશ્ચાતાપ અને આનંદ; પાપી જાલમસીંહ તથા ધમાનો યોગી તરીકે પ્રપંચ, વીણાને ડાકણ જાણી તેનો ત્યાગ, દાસી દ્વારા ગુહ્ય વાત જાણી કઠીયારાનો પસ્તાવો, પેટીમાં પુરાએલ વીણાનો ધમાને બોધ, જાલમસીંહને ફસાવવો, રાજકુંવરનો વ્હેમ દુર કરવા ભીક્ષાર્થે રાજકુંવર પાસે જવું, રાજકુંવરનો અનાદર, વીણાનો બોધ અને ઓળખાણ, જાલમસીંહને દેહાંતની શીક્ષા, પીતાપર પત્ર મોકલાવી તેમને તેડાવવા વીણાની માગણી અને પત્ર લખી તેડાવવા, વેલી નાચનારીના વેશે, જોધપુર દરબારમાં નાચવા જવાની તૈયારી, રાયસીંહનું વેલીને મળવા જોધપુર આવવું. દરબાર, કઠીઆરો જમાઇ, રાયસીંહની ગુંચવણ, વીણાનું સલજ આવવું, રાયસીંહનું વેલી તરીકે ભેટવું, વીણાને જોઇ રાયસીંહનો તીરસ્કાર, ભાગ્યબળ માટે ચકિત થવું, વેલી નાચનારી, અભીમાન નહીં કરવા સુચન અને ઓળખ, વેલીનો પીતાને ઠપકો, વીણાને ધન્યવાદ, જોગણ થવાની

માગણી, ને સ્વીકાર, રાજકુંવર તરીકે કઠીયારાને વીણાનો હાથ સોંપવો. છેવટ મંગળગાન. ઉપર દર્શાવેલો ચીતાર આ પુસ્તકમાં દર્શાવેલા હોવાથી સર્વ વાંચક વર્ગની પુર્ણ જીજ્ઞાસા હોવાથીજ આ પુસ્તક બહાર પાડેલું છે તો તેમાં લખાણની તથા પ્રુફ સુધારવા વીગેરેની ભુલચુકની માફી ચાહું છું.

લી૦

દલાલ જેઠાલાલ વાડીલાલ.



શ્રી કૃષ્ણ

ॐ तत् सत् परमात्मने नमः



વીણા-વેલી.

નૉવેલ.

ભાગ ૨ જો.

ભાગ્યબળનો આબેહુબ ચિતાર.

મંગળાચરણ.

કર્તા— ઇશ્વરસ્મરણ.

દુઃખહર હર હર સુખ કરણ દેવ,
ચંદ્ર ઇંદ્ર કુબેર દેવ મળી, સર્વે કરે શીરનામી શેવ.
સીતરસ્મી બાલ ભાલ, શેપી ગળે રૂંઢમાળ;
ઓઢી ગજખાલ વહે, જાન વીશીરે વીશાળ—દુઃખહર
કામ નાશ, કરણ ખાસ, હરણ ત્રાસ, ભરણ આશ,
હીમનીવાસ, માંહીવાસ, સર્વમાં સ્વયંપ્રકાશ.
અજર અમર એકરૂપ, વિશ્વ વ્યાપ્ત માન ભુપ;
તનથી, મનથી, ધનથી, સેવા તારી, કરીએ સારી,
ઉરમાં ધારી, મુર્તિ તારી..........................દુઃખહર

પ્રકરણ ૧ લું.

ધમાનો પસ્તાવો.

ધમો વેલીથી તરછોડાઇને ઘેર ગયો, ઘેર જતાંજ પારાવાર પસ્તાવામાં પડયો; ઘેર ડોશીએ ધમાની બળતરામાં આપઘાત કર્યો, અને બૈરી નાતરે ગઈ. ઘરનો આ ઠાઠ જોઇ ધમો એકદમ ચાલી નીકળ્યો. રસ્તામાં આવી વીચાર કરવામાં એકતાર બન્યો, અને પારાવાર પસ્તાવામાં પડયો.

ધમે વીચાર્યું, આહાહા ! ઘડી પહેલાં હું જોધપુરનો રાજકુમાર કહેવાતો હતો, અને હાલ કંગાલ વેશમાં રખડું છું. તેમજ સાહ્યબી સ્વપ્નવત આવી, પાછી ઉડી ગઇ. ઉંઘમાં અપસરા આવી, પણ મેં મુરખાએ ન બોલાવી કે ચલાવી. કીડીને પાંખો આવી તે છેવટે મોહોતની નીશાની લાવી.

મને કંગાલને ક્યાં કમતડી ધાઈ, કે રાજકુંવરી ઉપર આશક બન્યો ! હરામી ઠાકોરોએ ચઢાવીને ઠેઠ ટોચ ઉપર બેસાડયો. હું મુરખ કે ચઢતાં વીચાર ન કર્યો; ચઢે તે પડે તે તો નિસંદેહ છે, પણ આતો ચઢાવનારેજ ધકકો મારી ઢોળી પાડયો. હવે ન રહ્યો ઘરનો કે ઘાટનો !

જો ઘેર ગયો ત્યાં ગોદા વાગ્યા. ડોશી આપઘાત કરી મરી ગઇ, બૈરી નાતરે ગઇ. હવે એકે બારી આ ધમાભાઇની ન રહી. ઉંચે આભ અને નીચે ધરતી શીવાય ધમાભાઇનું કોઇ ન રહ્યું. ગામમાં રહીએ તો રાજાની બ્હીક ! હવે જવું ક્યાં ? ભાગ્ય ઉપરજ આધાર રાખીને ચાલી નીકળવા શીવાય બીજો ઉપાય નથી.

ભાગ્ય ! ભાગ્ય ! તારી બલીહારી છે. તું અજબ અજ છે. દશાના રંગ અને ઢંગ ન્યારા છે. તડકા અને

છાંયાની તુલ્ય છે. જેમ ઉગમણો સુર્ય ઉગતાં તે તડકો આથમણી દીશાએ પડે, ને સુર્ય મધ્યમાં આવતાં સર્વે દીશા સરખી તડકામય થાય, પછી પશ્ચીમ તરફ છાંયો વળવા માંડે, તેમ ભાગ્યની દશા પણ ચાલી જવાની.

ઘડીમાં સુખ! ઘડીમાં દુઃખ! સુખ શેમાં માનવું! આ સ્વપ્નવત્ત સંસારમાં દશાના કઢંગા ફેરફારોને લઇને, કાંઈ રૂચતુંજ નથી. દશા! દશા! તારી વાત ન્યારી છે, વીધી! તારી પણ બલહારી છે, કે આ ધમાભાઈના આવા લેખ લખ્યા! જો હાથમાં આવે, તોતો કદાપી ન છોડું, પછી જે થાય તે ખરૂં; શું આવા લેખ લખવા માટે આ ધમાભાઈ શીવાય બીજો કોઇ ન મળ્યો!

ધમો વીચાર કરે છે, ત્યાં વીધી આવીને ઉભી. વીધીને જોઇ ધમો આશ્ચર્ય પામ્યો, અને, પુછ્યું ભલીબાઇ તું કોણ છું! વીધીએ કહ્યું, હું વિધાત્રી છું. ધમે કહ્યું, ભલીબાઈ તું અત્રે કેમ આવી છું? વીધીએ કહ્યું, તેં યાદ કરી તેથી; હવે મારા ઉપર જે બળ અજમાવવું હોય, તે અજમાવ. ધમાએ કહ્યું, શું બળ અજમાવું! તે પ્રથમથીજ લેખ લખીને નિર્માલ્ય બનાવ્યો છે, તે તને કેવી રીતે પહોંચીશ! વીધીએ કહ્યું, હું એક અબળા જાતીને તું મર્દ નહી પહોંચી શકે?

ધમે કહ્યું તને અબળા કહેનાર મનુષ્ય મુર્ખ છે. તારા જેવું પ્રબળ આ શ્રષ્ટીમાં કોઇજ નથી, ભલભલાને અબળ કરનારને અબળા કહેનાર મુર્ખનો સરદાર છે. પુરે-પુરો ગમાર છે. તું અબળા નથી, પણ પ્રબળા એટલે અથાગ બળવાળી છું.

વીધીએ કહ્યું, તું હાલ કહેતો હતો, કે જો વીધી હાથમાં આવે તો છોડુ નહી, તે બોલો તારા કયાં ગયા!

ધમે કહ્યું, હવામાં. પામર પ્રાણીઓ ગુસ્સાના આવેશમાં ગમે તેમ બકે, પણ તે તો ફક્ત કહેવાનુંજ, કરવાનું નહી; ને તેમ થાય પણ નહી. ગુસ્સાના આવેશમાં ડુંગરને મેદાન કરવા માગે, તે કેવી રીતે કરી શકે ? દુનિઆની કહેવત મુજબ કમજોર અને ગુસ્સા બહોત, એ પ્રમાણે આજકાલ પ્રાણી માત્રનું વર્તન છે. વીધીએ કહ્યું, ત્યારે હું જાઉં છું ?

ધમે કહ્યું તમારી મરજી; પણ મારા મનનો સંદેહ મટાડવા આ દાસપર દયા કરો, અને પુછું તે તે વાતોના ખુલાસા આપી સુખેથી પરવરો. વીધીએ કહ્યું, સુખેથી પુછ.

ધમો—વીધી— ગાયન. ૧

રાગ—ગોપીચંદનો

ધમો–હે ! વીધી મયાળુ, લેખ લખે તું કેવી રીતથી.
વીધી–હે પામર પ્રાણી કહું તે, તું સાંભળ્ય એકજ ચીત્તથી;
પરભવ જીવે આવી શ્રષ્ટીમાં, બાંધ્યા હોય જે થોક.
પુન્ય પાપ બાંધ્યાં ભોગવવાં તેવો લેખ મુજ રોકરે–હે
ધમો–રાજપાટને રિદ્ધિ સિદ્ધિ ભોગવે પ્રાણી શીપેર,
તેવાં શું પરભવનાં પુન્યો, કે તારૂં અંધેરરે–હે
વીધી–દયા દાનને દિનતા ધારી, બાંધ્યાં પુન્ય અપાર;
રાજપાટને વૈભવ સરવે, આભવ ભોગવનારરે–હે
ધમો–તે જીવે શું પરભવમાંહી, નહી કીધાં હોય પાપ;
પુન્યાઇને લઇ તે પાપોમાં, શું પડીઓ કાંઈ કાપરે–હે
વીધી–પાપમાં કાપ ન પડે કદાપી, સૌ ભોગવવું કાંય;
પુન્યઇને લઈ પાપકર્મ જે કીધાં તે ન કપાયરે–હે
ધમો–પાપ તેમને કેમ નડે નહી, કીધાં હશે નહી કાંઇ;
સુખ સાહ્યબી માણે અતીશે, આ ભવસાગર માંહીરે–હે
વીધી–પાપો નહી છોડનાર કોઇને, ભલે રાય કે રંક;
પાપ પુન્યના સાથે પડીઆ, નીજ લેલાટે અંકરે–હે

ધમો-લેલાટ અંકને નથી જોવાતા, છુપા પડયા છે કાંઇ;
ઠામ ઠેકાણું બતાવ્ય મુજને, તેવીણુ જાણુનાહીરે-હે
વીધી-ઉઘાડા લેલાટે ઝળકે, લેખ તું ધારી નીહાળ;
અક્કરમીનું કોડીઆ સરખુ, કરમી ભવ્ય કપાળરે-હે
ધમો-મારા કરમમાં હજી લખ્યું શું ? તે તું મુજને બતાવ;
પછી જોઇલે કેવીરીતે, ફાવે છે તુજ દાવરે-હે
વીધી-લખ્યા લેલાટે લેખમેં આપે, કદી ન મીથ્યા થનાર;
ટાળયા ટળે નહી લાખો વાતે, મુરખશીદ જખમારરે-હે
ધમો-યાદ કરીશ જખમારીશ ત્યારે, બતાવ આણીવાર;
મેખ મારૂ તુજ લેખે નક્કી, ઉલટો હું પળનારરે-હે
વીધી-વેલી કુંવરીનો ભવ બાળ્યો, વ્હોરી ટીલી આપ
વીણાની પાછળ પડવાનો, લીધે પરભવ પાપરે-હે
ધમો-સંસાર તજવા નીશ્ચય ધાર્યો, તે શું કદી ફરનાર;
મેખ મારૂ તુજ લેખે નક્કી, બાવો છું બનનારરે-હે
વીધી-થઇને બાવો કાવે દાવે, કાળાં કરમ કરનાર;
પરભવ પુન્યે વિણા બોધે, ટળશે કર્મનો ભારરે-હે
ધમો-જોધપુરનો રાજકુંવર બન્યો, મળી સાહેબી આંહી;
તે શા કારણુ કહોને વીનવું, કીયા પુન્યને લેઇરે-હે
વીધી-પુર્વ ભવે તે માત પીતાની, શેવા કીધી દીનચાર;
તન મન ધનને અર્પણુ કરીને, મેળવી સાહેબી સારરે-હે
ધમો-ચારજ દહાડા કીધેલી શેવા, નવ સમજ્યો કાંઇ સાર,
સમજાવોને મુજ પામરને, થાય મનનો નીસ્તારરે-હે
વીધી-માબાપને તે બહુ રંજાડયાં, જન્મ ધરી તે વાર,
છેવટ ચાર દીવસ કીધ શેવા, પસ્તાઈ દીલ અપારરે-હે
ધમો-માબાપ શેવાથી મળી સાહેબી, આશ્ચર્ય પામુ મન;
આવું જાણત તો તે શેવામાં, અર્પત તન મન ધનરે-હે
વીધી-માબાપ પુત્રને પતી સતીને, પ્રથમ પ્રભુ છે જાણુ;
જાણુ છતાંપણુ ચિત નહી ધારે, બની રહે અંજાણુરે હે

દેવ દર્શને મન દોડાવે, જપ તપ ધારે ચીત;
સાચાં વખોડી ખોટાં વખાણે, કરવા નિજનું હીતરે-હે.
માત પીતાની શેવા પુત્ર જે, કરતા પ્રીતે અપાર;
તેમજ સતી પુજે નીજપતીને, પહોંચે પ્રભુને દ્વારરે-હે
તે વીણ સઘળુ મીથ્યા જગતમાં, જપ તપ પદરશન દેવ;
ધર્મ ઢોંગી થઇ ઢોંગ આદરવા, કરવી અન્યની શેવરે-હે
દયા દાનને દીનતા તે વીણ, ધર્મ નથી અન્ય જાણ;
પામર પ્રાણી તે તરછોડી, હાથે વ્હોરે હાણરે-હે
ધમો-ધન્ય ધન્ય છે શીક્ષા તારી, ચુકુ નહીં તલભાર;
નમસ્કાર છે માવડી મારા, પ્રેમેથી તુ સ્વીકારરે-હે
વીધી-દાટયા કદાપી ભુલી જવાના, લખ્યા ભુલાશે નહી;
સ્વર્ગ મૃત્યુ છોડીને જાવે, ભલે પાતાળની માંહીરે હે
એકવાર ભુલીશ તું હજીએ, નક્કી દીલ તું ધાર;
વીણા શીખને ગ્રહણ કરીને, પામીશ સુખ સંસારરે-હે
ધમો-ધન્ય ધન્ય છે દેવી વિધાત્રી, ધન્ય છે તારૂ નામ;
પરભવમાં સંભાળી લેજે, માગુ કરી પ્રણામરે-હે
વીધી-પુન્ય કર્મને નહી તરછોડી, છોડી ને સઘળાં પાપ;
પરભવ ભાતુ બાંધતાં પ્રીતે, પામીશ સુખ અમાપરે-હે

એ પ્રમાણે ધમાને શીખ આપી વીધાત્રી વિદાય થઇ ગઇ. વીધાત્રીના ગયા પછી ધમે જોયું તો વીધાત્રી જોવામાં આવી નહી. આમ તેમ ફરીને જોયું, પણ તે શેની નજરે આવે ! તે તો ત્યાંથી અલોપ થઈ ગઇ હતી. ધમે વીચાર કર્યો, કે હું તે ઉંઘુછું કે જાગુંછું ! શું વીધાત્રીએ અહીંઆં આવીને મારી સાથે વાતચીત કરી ! આતે સાચું કે સ્વપ્નુ ! આજ મારૂ ભાન ઠેકાણે ન હોય, તેમ કેમ જણાય છે ! હશે જે બન્યું હશે તે ખરૂં !

પણ હવે મારે કરવું શું ? ને જવું પણ કયાં !

લાજ આબરૂ જતાં સંસાર સુખ સઘળાં થઈ ગયાં છે હરામ, ને હવે તેનું છે પણ કયાં નામ ! કહેવત છે કે, સુખમાં સોની, અને દુઃખમાં અહલેક સીતારામ !

બાવો બન્યા વિના સિદ્ધી નથી; કોક જંગલમાં જઈ અલખ નીરંજનનું નામ જપીશું, અને કરેલ કર્મનો પસ્તાવો કરી પસ્તાવાના તાપમાં તપીશું; આ ભવતો બગાડયો, પણ આવતો ભવ સુધારીશું. અને ભવોભવ આ ભવને સંભારીશું. હવે તો સંસારમાં ફક્ત ગેરૂથીજ છે કામ જેથી સાચું ભજાશે નામ, બોલો અહલેક સીતારામ. એ પ્રમાણે વીચાર કરી ધમો બાવો બની જંગલ તરફ ચાલી નીકળ્યો.

પ્રકરણ ૨ જું.

લોભીલાલ કઠીઆરો વખત થતાં આવ્યો નહી, તેની ચીંતામાં હતા, ત્યાં વીણા સોદાગર વેશે આવીપહોચી; નવિન સોદાગરને જોઇ શેઠે પુછયું, કહો કેમ પધારવું થયું છે? અને તમે કોણછો? સોદાગર વેશમાં વીણાએ કહયું, હમ સોદાગર હે, દુર દેશાવરમે રહેતે હે. ઓર ભારી વેપાર સોદા કરતે હે. યાં હમ બાવનાચંદન લેને આયે હે. દેખો વો નમુનેકા માલ તુમારી પાસમે હે ? શેઠે કહયું, હાં! વો નમુનેકા માલ છે. કેટલા લેના છે? સોદાગર વેશમાં વીણાએ કહયું, લાખો કરોડોકા માલ ખરીદ કરે, જો વ્યાજબી ભાવસે વોહી નમુનેકા માલ મીલે તો ચાહય ઈતના માલ હો, હમ ખરીદલેવે.

લોભીલાલે કહયું, સોદાગર સાહેબ ! એજ નમુનેકા માલ છે; ભાવે એક દેતા છે, ને માલે એજ નમુનેકા દેતા

છે. પણ પૈસા રોકડા લેતા છે! સોદાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું, સેઠજી! કુચ બીનાપૈસે માલ ખરીદનેકેસે આવે! પણ માલ દીખલાઓ, નમુનેસે મીલાઓ, ઓર ભાવ વ્યાજબી વ્યાજબી બોલદો. હમકુ પુરવેગા તો માલ લેઇંગે, ઓર ઇસવખત માલકા દામ ગીનદેઇંગે. હમ સોદાગર લોક વ્હેપારકી બાતમે પીછે પાઉં નહીં ધરતે હે.

લોભીલાલે કહ્યું, અહીંતો માલે એક છે, ને ભાવે એક છે; સોદાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું, કયા ભાવ! લોભીલાલે કહ્યું, ચાલીસ રૂપીએ એકશેરના ભાવથી દેતા છે. ચીન, જાવા, અને હોંગકોગના બજારમાં હમારીજ દુકાનો છે. લોભીલાલ કરમચંદનુ નામતો સાંભળ્યું હશે! સોદાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું, હાં! હાં! વોહી આપ! લોભીલાલે કહ્યું, હા એજ હું પોતે! લોભીલાલ કરમચંદ. સોદાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું, તુમને મુફલીસ સોદાગરકા નામતો સુનાહોગા? લોભીલાલે કહ્યું, હાં હાં! કોક વખત કાગળમાં આવતા હતા ખરા! તેજ આપ કે! સોદાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું, હા! વોહી મેં ખુદ.

લોભીલાલે લાલીઆને કહ્યું, લાલીઆ! જા આ સોદાગર સાંહેબને આપણી વખારો બતલાવ્ય! લાલીએ કહ્યું, ચાલો સોદાગર સાહેબ, હું તમને વખારો બતાવું; સોદાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું, શેઠજી! આપજ દીખલાઓને! લોભીલાલે કહ્યું, આ મારો લાલીઓ બતાવશે, તે જોઇને તમે અહીંઆં આવો; મારે જરા ધરમકા કામ છે.

સોદાગર વેશમાં વીણાને લઇ લાલીઓ વખારો બતાવા ગયો, ત્યાં લોભીલાલે કહ્યું ધરમનું કામ તો એ છે કે, હજી પેલો કઠીઆરો કેમ ન મુવો! જો આવી પહોંચે, તો તો ઠીક, નહીતર વેહેપારનો ભેદ કળાઇ જશે. આ પ્રમાણે વીચાર કરે છે, ત્યાં કઠીઆરો આવ્યો.

કઠીઆરાને ઠાલી હાથે ભારો લીધા વિના આવતો જોઈ લોભીલાલ અચંબો પામ્યો, અને કહયું, દિકરા! આજ ભારો કેમ ન લાવ્યો! કઠીઆરાએ કહયું, શેઠજી! હવે મારો હીસાબ કરો ને! લોભીલાલે વાણીઆ વીદ્યા કરી કહયું, હા! હા! હા! મારો દીકરો ગાંડોને ગાંડોજ રહયો. શેઠે હસી કાઢ્યું, ત્યાં કઠીઆરાએ ફરીથી કહયું, શેઠ મારો હીસાબ કરોને! લોભીલાલે કહયું, ભાઈ! બાપુ! શેનો હીસાબ માગે છે, કદી કદી વધારે રોટલો જોઇએ છીએ, તો હમોજ આપીએ છીએ ને?

કઠીઆરાએ કહ્યું, શું બાવના ચંદનનાં લાકડાંની કીમત રોટલોને મરચુ! લોભીલાલે ચીઢાઇને કહ્યું, ગધેડીના! બાવનાચંદન તારા જનમમાં જોયાં છે! જા બાપુ જા! મારી સાત થીગડાંની બંડી અપાવું છું (લાલીઓ સોદાગર વેશમાં વીણાને વખારો બતાવીને તેડી લાવે છે) લાલીઆને જોઇ લોભીલાલે કહ્યું, દીકરા લાલીઆ! જા આ કઠીઆરાને મારી સાત થીગડાંવાળી બંડી આપજે. (કઠીઆરા) જા દીકરા તને બંડી આપશે. કઠીઆરાએ કહ્યું, પણ મારો હીસાબ કરો ને! લોભીલાલે કહ્યું, જા ભાઈ જા! ઉપરથી જુના જોડાપણ આપશે.

કઠીઆરાએ સોદાગર વેશમાં વીણાને કહ્યું, સોદાગર સાહેબ! આ શેઠ પાસેથી મારો હીસાબ અપાવો. ગરીબ કઠીઆરા ઉપર એટલી મેહેરબાની કરો. સોદાગરે કહ્યું, શી બાબતનો હીસાબ? એમ શેઠને પુછ્યું. શેઠે કહયું, ગરીબ કઠીઆરો છે, રોજ કાઠીનો ભારો લાવતો છે, કીંમતમાં રોટલાને મરચું લેતો છે, પછી તેનો શું હીસાબ રહેતો છે?

કઠીઆરે કહ્યું, પણ શેઠજી! સોદાગરજી! શું

બાવનાચંદનનાં લાંકડાંની કીમત રોટલો ને મરચુંજ ! સોદાગર વેશમાં વીણાએ કઠીઆરાને પુછયું, કયા બાવના ચંદન ! કઠીઆરાએ કહ્યું, હા, જુવો આ ! એમ કહી લાકડાનો નમુનાનો કડકો સોદાગરને બતાવ્યો.

સોદાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું, શેઠજી ! ઈસિકા હીસાબ ચુકાદો, ગરીબકું કીસલીયે સતાતે હો ? ગરીબકી હાય લેનેમેં કુચ ફાયદા નહી, લોભીલાલે કહ્યું, ગધેડીકા જુઠા હે, કઠીઆરાને કહ્યું, ગધેડીના ફજેતો કરાવા આવ્યો છું કેમ ! કહી મારી કહાડયો.

સોદાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યુ, શેઠજી ! બાવના-ચંદનકા ભારા વો નહી લાતા હે, તો તુમેરે વ્હાં બાવના-ચંદનકે લકડે કહાંસે આતેહે ? લોભીલાલે કહ્યું, વાહ સોદા-ગર સાહેબ ! તમે ખરા ! વેપારનો ભેદ મફતમાં જાણી જવો હશે ખરૂ કે ?

એ પ્રમાણે વાતચીત ચાલે છે ત્યાં ચાર વાણીઆ માઝનને લઇ કઠીઆરો આવી પહોંચ્યો. માઝનને કઠી-આરાએ કહ્યું, મહાઝન માબાપ ! આ શેઠ પાસેથી મારો હીસાબ અપાવો. આ બાવનાચંદનનાં લાકડાંનો સાડાત્રણ મણનો ભારો આજ પાંચ વરસથી રોજ આ શેઠને ત્યાં નાંખું છું, ને આજ હીસાબ કરવા કહયું ત્યાં મને મારીને કહાડી મુકયો.

મહાજન પૈકી ધરમચંદ નામના વાણીઆએ કહ્યું, કડમચંદ ! કડમચંદે કહ્યુ કેમ ધડમચંદ ! કરમચંદે કહ્યું મારો ભેરો પાંચ વરસમાં વધી ગયો, તે આ કઠીઆરાથીજ. બારોબાર વેપાર કરે, તે ભેદ કયાંથી કળાય (લોભીલાલને) આપી દે ! આપી દે ! ગરીબનો હીસાબ આપી દે !

લોભીલાલે કહ્યું, આપો તમારા ઘરનું, તમને કોણે પંચાત કરાવા તેડાવ્યા હતા, તે દોડયા દોડયા અહીં

આવ્યા ! અહીઆં બાવનાચંદન જોયાં છેજ કોણે ! લોભીલાલે એ પ્રમાણે કહ્યું, ત્યાં લાલીઆએ મહાજનને કહ્યું, ચાલો હું બતાવું. મહાજન વખારો જોવા જવાના વીચારે લોભીલાલની વખારો તરફ લાલીઆ સાથેજવા નીકળ્યું, તેમને રોકીને કહ્યું, ખબરદાર ! કોઇ જતા નહી, તમારો પારકી વખારો જોવાનો શો અધિકાર છે ? (લાલીઆને) ગધેડીના કયાં છે વખારો !

સોદાગર વેશમાં વીણા કે જે આ બધી વાત સાંભળતી હતી, તેણે શોદાગરનો પોશાક દુર કરી ખરા પોશાકમાં ઉભી, અને કહ્યું શેઠજી ! આ વીણાને ઓળખો છો ? લોભીલાલ અને મહાજન અચંબો પામ્યા, અને વીણાને સવિનય પ્રણામ કર્યા; લોભીલાલે કહ્યું, કોણ વીણા સુંદરી ! વીણાએ કહ્યું, હા હું વીણા તને કહું છું કે આમનો જે હીસાબ નીકળે તે આપી દે. મહાજન તમે વ્યાજબી પંચાત કરી કઠીયારાને કઠીયારાનું લહેણું અપાવો. એ મારા શીરછત્ર છે, ને હું તેમની દાસી છું. એ મારા નાથ છે, ને હું તેમની સ્રી છું.

લોભીલાલે કહ્યું, વીણા બા ! જો કે હીસાબમાં તો કાંઈ નીકળતું નથી, પણ તમો કહો તો સો બસો રૂપીઆ આપું. વીણાએ કહ્યું, હરામની પાઇ હમારે હરામ છે. હીસાબે નીકળતું લેવાનુંજ હમારૂ કામ છે. હકનું લેવું છે, હરામનું જોઇતું નથી; માટે કહું છું કે હીસાબ આપીદો, હીસાબની પંચાત કરનાર મહાજન તૈયાર છે, ઘરમાં વખારો પણ તૈયાર છે, સાથે નમુનો પણ તૈયાર છે, રીતસર નહી સમજો તો સીપાઇઓ પણ તૈયાર છે, ને બેડીઓ પણ તૈયાર છે. કહો હવે શી વાર છે ? ઈશ્વર સાચાનો મદદગાર છે.

લોભીલાલે કહ્યું, કાંઇ નથી બા ! કાંઈ નથી

એમ કહી મહાજનને કહ્યું, જો જો, વાણીઆના ઘરમાંથી ઓછું કઢાવજો, મહાજને કહ્યું, જેમ હમને યોગ્ય લાગશે તેમ પંચાત કરીશું. પણ ધર્માદામાં પાંચ હજાર પ્રથમ આપવા કબુલ કરે, તો પંચાત કરીએ.

લોભીલાલે કહ્યું, ધરમાદો શેનો ! મહાજને કહ્યું, પંચાત કરીએ તેમાં હમોને શું લાભ ? તારી પાસેથી ધરમાદો કરાવીએ એજ લાભ. લોભીલાલે કહ્યું, ધરમાદામાં તો એક પાઈ પણ આપનાર નથી. મહાજને કહ્યું, ત્યારે એમ પંચાત પણ કરનાર નથી, આ ચાલ્યા, એમ કહી મહાજને જવા માંડયું, તેમને રોકીને કહ્યું, ભાઇ કબુલ છે. પણ જો જો ? અભાગીઆઓ વાણીઆના ઘરમાંથી કઢાવતા મારો બેટો ભણ્યો છે તો ભમરડા જેટલું, ને એકદમ શી રીતે વધી ગયો, તેનો વીચાર કરતો હતો પણ હવે ખબર પડી કાંઈ આખું કોહોળું તે શાકમાં જાય ! કેમ કરમચંદ વિચાર કરજો. જોજો લોભીલાલે કહયું, મહાજને કહ્યું, એતો હમોને યોગ લાગશે તેવી પંચાત કરીશું

એ પ્રમાણે કહી મહાજને બીચાર કરવા માંડયો; ધરમચંદે કહ્યું, કેમ કરમચંદ ? કરમચંદે કહ્યું, કેમનું શું પુછો છો ? આ કઠીઆરાને લઇને તો આ સાહ્યબીવાળો થયો છે માટે તેની, જે મીલકત હોય, તે અડધો અડધ કઠીઆરાને આપે. મહાંજન સમસ્તે કહ્યું, તે બરાબર છે. એમ એકમતે થઈ વીણાને કહ્યું, જુયો વીણા બા ! લોભીલાલની જેટલી પુંજી હોય, તેની અડધો અડધ પુંજી આ કઠીઆરાને આપે; વીણાએ કહ્યું તે હાલને હાલ અપાવો, હમારે માધવ ગોવીંદની જાત્રાએ જવું છે.

લોભીલાલે કહ્યું ગજબ કર્યો ! ધરમચંદે કહ્યું, એતો મહાજનને હૈયે બેઠુ, તેમ કર્યું, વીણાએ કહયું, કોડીની સાબનીમાં આ ગરીબ માણસની મહેનતે

સાહ્યબીવાળા થયા, તેને અડધુ આપતાં પણ જીવ ચાલતો નથી કે! ગરીબના ખરા પરસેવાની મહેનતના પૈસા ડુબાવનાર અને ગરીબોનાં ગળાં રેહેસનાર તમે ખાતરીઆ ચોર છો. વારૂ! બોલેલુ પાળશે તેની કબુલાત કોણ આપે છે,

વીણાએ કહયું, આનો જમાન કોણ થાય છે! લોભીલાલે કહયું, શું મારા શાહુકારના એ જમાન કે! કઠીઆરાએ કહયું, તમે તમારી શાહુકારી પાણીમાં બોળી છે. તમે શાહુકાર નથી, પણ ધોળે દહાડે ખાતર પાડી, સામાને લુંટી લેનાર ખાતરીઆ ચોર છો. વીશ્વાસેસોપેલાં ગરીબોનાં ગળાં રેસનાર ખુનીના એ ખુની છો,

લોભીલાલે કહયું, તું પણ બોલ્ય! ત્હારો પણ વખંત છે! વીણાએ કહયું, તે શું બોલે છે? તમે હાથે કરીને જ બોલાવો છો. જેના લીધે તમે સાહયબીવાળા થયા, તેમાંની અડધી સાહ્યબી આપતાં પણ જીવ ચાલતો નથી, તો તમારા જેવા સામાને ધુતી લેનાર ધુતારા, ઠગારા ને ચોર શા માટે નહી. ચાલો, હીસાબે નીકળતું હમને એકદમ આપીદો. લોભીલાલે કહયું, ચાલો એ પ્રમાણે કહયું ત્યાં વીણા એ કહયું.

ગાયન.

વીણા— (મોઢે મીઠુ બોલી બોલી) એ રાહ

ભોળા જનોને ભમાવી રાંક જનોને સતાવી,
કરો હોઇઆં તમામ.
લઇ થાપણો દબાવો લેવા આવે ત્યાં સતાવો,
ધિક મહાજનનું નામ,
ધરે ભરૂસો તમારો તેવાજનને ઠાર મારો,
તમને ધિક્કાર ધિક્કાર—ભોળા

ચોરોના ચોર તમે લુચ્ચા ખુની છો.
છે તમને ધિક્કાર—અતિ ફીટકાર,
પાપ માજમ ખાઈ કરો મઝા.
શાહુકારીનો આ બતલાવ્યો ઠીક સાર—

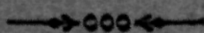
એ પ્રમાણે ફીટકાર આપી મહાજનને સાથે રાખી તેની મીલકતનો હીસાબ કહાડી અડધી મીલકત લઈ વીણાએ કહ્યું, નાથ! હવે ચાલો માધવ ગોવીંદની જાત્રા કરી માતુ શ્રાદ્ધ કરવા સિધ્ધપુર જઈએ. કઠીઆરાએ કહ્યું, મારા ભાગ્યને ખીલવનાર સુઘડ સુંદરી! તમારી મરજી પ્રમાણે વર્તવા તૈયાર છું, વીણાએ કહ્યું, નાથ! મારી મરજી શાની! હું તો આપની તાબેદાર છું. સુંદરી તું તાબેદાર નથી, પણ આ ગરીબ કઠીઆરાના ભાગ્યનો ભંડાર છું! કંગાલ કઠીઆરાની કર્મ આધાર છું! વીણાએ કહ્યું, નાથ! આપની કંગાલીયત દુર થતાં આપ સુઘડ સાહ્યબીના ભોગદાર છો, આ દાસીના સરદાર છો, આ ભામીનીના ભરથાર છો, આ સુંદરીના શીરછત્ર આણાધાર છો.

કઠીઆરાએ કહ્યું, સુઘડ સુંદરી! આ કંગાલ કઠીઆરાના દુર્ભાગ્યે છુપાયેલી સાહયબીને તમેજ મેળવનાર છો, અને તેનાં તમેજ ભોગદાર છો. દશારૂપી રાત્રીના અંધકારમાં બીડાયેલું નશીબ રૂપી કમળ દીનકર રૂપ બની તમેજ ખીલવનાર છો. તમો દીનકર રૂપી આપો આપ પધાર્યા, ત્યાં કમળને ખીલવતાં શી વાર!

વીણા સુંદરીને પોતાના ગુણ પતીને મુખે સાંભળવા જેમ ડાહયા માણસને પોતાના ગુણ સાંભળવા રૂચે નહી તેમ રૂચ્યા નહી, મુર્ખ માણસોજ પોતાના ગુણ પોતાના મોંઢે ગવાતાં સાંભળી ખુશી થાય, પણ વીણા સુંદરી

ઘણી ડાહી, અને વીચીક્ષણ હતી તેથી તેણે કઠીઆરાને કહયું, નાથ ! હવે કુથલી જવાદો, અને સિદ્ધપુર તરફ સીધારો, કઠીઆરાએ કહયું, જેવી તમારી ઈચ્છા. ભલે ચાલો.

વીણાએ કહયું, નાથ ! હવેતો સાહબી મળી છે, માટે સાહયબીને ઘટતો પોશાક ધારણ કરો. વીણાનું આવું બોલવું સાંભળી, કઠીઆરાએ પોતાનો કઠીઆરાનો પોશાક દુર કર્યો, અને અમીરી પોશાક ધારણ કરી, વીણા સુંદરી સહ સિધ્ધપુર જવા નીકળી પડયા.



પ્રકરણ ૩ જું.

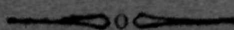


દોહરો.

મોતી વેરો ચોગણાં, કાગ કદી નહી સાય;
એ વીષ્ટા દુરથી, દોડી લેવા ધાય.

વેલીને સાથે લઇ તાંતોલઆં નદીને સામે કાંઠે આવી પહોચ્યો; રસ્તે ચાલવાથી વેલી કુંવરી થાકી ગઇ હતી, તેથી તે નદીની રેતીમાં સુઇ ગઇ; જે રાજકુંવરીને સુખમલનું નરમ બીછાનું પણ શરીરને ખુંચતું હતું. તે રાજકુંવરી નદીની જાડી રેતીમાં સુઇ ગઇ, છતાં તેને થાકને લીધે રેતીનું બીછાનું વ્હાલુ હીમ જેવું લાગ્યું; કહેવત છે કે.

ભુખ ન જુવે ટાઢો ભાત, ઉંઘ ન જુવે તુટી ખાટ;
તરશ ન જુવે ધોબી ઘાટ, ઇશ્ક ન જુવે જાત કજાત.



તે મુજબ રેતીના બીછાનામાં પણ થાકના લીધે નીંદ્રાદેવીના કબજામાં પડી. વેલી નીંદ્રાધિન થઇ, ત્યાં તાં-

તોલખાં જાલમસીંહના મોહોટા ઇનામની આશાના હવાઇ કીલ્લા બાંધતો તે પણ તેજ રેતીમાં થાકને લીધે આડો થયો, અને હવાઇ તરંગો ધરતો ધરતો તે પણ નીંદ્રાવશ થયો.

થોડી વારે જાલમસીંહ ત્યાં આવી પહોચ્યો, અને તેમને શોધવા લાગ્યો. શોધ કરતાં કરતાં વેલીને અને તાંતોલખાંને નીંદ્રાવશ જોઇ વીચારમાં પડયો; તેણે વીચાર્યું કે, આ ગવઇઆનું સાલ જબરૂ છે, માટે તેને કોઇ રીતે ઠાર કરવો, જેથી તે સાલ દુર થતાં, વેલીને લઈને પસાર થઈ જવાય.

એવો વીચાર કરી મ્યાનમાંથી તલવાર કાઢી ગવૈયાને મારવા ધસ્યો, પણ પાછો વીચાર કર્યો કે, જો ગવૈયાને તલવારથી મારેલો જોશે, તો કુંવરી મારા માટે ખોટો મત બાંધશે; પણ બીજો કાંઈ રસ્તો નીકળે તો સારૂ, કે જેથી સાલનું સાલ જાય, અને કુંવરીને તેને માટે મારા ઉપર વ્હેમ પણ ન આવે. એવો રસ્તો સોધવામાં ગુંથાયો.

થોડીવાર વીચાર કરી બાજુમાં નજર કરતાં, મોહોટો પત્થર તેની દ્રષ્ટીએ પડયો પત્થરને જોઇ તેણે વીચાર્યું, કે આ પત્થર તેના માંથામાં મારૂ, કે ચુંકે ચાં કર્યા વિનાસધામ પહોચી જાય. પછી તેની લાસને નદીમાં ફેંકી દઈને કુંવરીને જાગૃત કરવી, જેથી કુંવરીને વ્હેમ રહેશે નહી; કદાપી પુછશે, તો કહી શકે તે તો તને મુકીને ચાલ્યો ગયો હશે; હું અહીઆં આવ્યો, ત્યારે તે મારા જોવામાં આવ્યો નહી, ને તમોને જોતાજ મેં તમોને જાગ્રત કર્યાં; એ રસ્તો ઠીક છે.

એ પ્રમાણે વિચાર કરી પથરા તરફ ફર્યો, અને તેની પાસે જઇને બે હાથે તે ઉંચકી, અને તાંતોલખાંને

મારવા માટે ઉંચો કર્યો, ત્યાં પથરા નીચેથી મ્હોટો સર્પ નીકળી તેના પગે વીંટાયો. સર્પ આવી જાલમસીંહના પગે વીંટાયો, ત્યાં જાલમસીંહના હોશ કોશ ઉડી ગયા, અને હાથમાંનો પત્થર પડી જતાં બચાવની બુમ પાડવા લાગ્યો;

જાલમસીંહે બચાવની બુમ પાડી, ત્યાં તાંતોલખાં તથા વેલી એકદમ બે બાકળાં જાગી ઉઠયાં, અને જાલમસીંહની આ સ્થીતીજોઇ તે બંને રસ્તે પડી ગયાં. જાલમસીંહને હવે ખાત્રી થઇ કે હવે આપણે જીવવાના નથી. જો સર્પે ડંસ કર્યો, તો તો થઈ રહયું, આ જાલમસીંહ ભાઇનાં સોએ વરસ પુરાં થઇ જવાનાં. જો કોઈ હરીનો લાલ આવીને, બચાવે તો બચાવ થાય નહી તો પછી રામ શરણુ તો છેજ.

એ પ્રમાણે મ્હોતના સપાટામાં પડેલો, બચવા માટે બુમો પાડી રહયો છે, ત્યાં કઠીઆરો અને વીણા સુંદરી સિદ્ધપુર જવા નીકળેલાં તે ત્યાં આવી પહોંચ્યાં.

જાલમસીંહને સર્પના સપાટામાં જોઈ કઠીઆરાએ એક બંદુકના ભડાકે સર્પને ઠાર કર્યો, અને જાલમસીંહને મ્હોતના ભયથી મુક્ત કર્યો. મ્હોતના ભયથી દુર થતાંજ તે વીણા સુંદરી કે જેને તેના પીતા રાયસીંહે એક કંગાલ કઠીઆરાને વરાવેલી, તે વીણા સુંદરીને એક અમીર જેવા માણુસ સાથે જોઇ તે અજાયબ થયો; જાલમસીંહે કહયું,

કોણ વીણા સુંદરી ' વીણાએ કહયું, કોણ જાલમસીંહ ! જાલમસીંહે, કહ્યું હા વીણાએ કહયું તમે એકલા અહીં કયાંથી ? જાલમસીંહે કહ્યું શીકારે નીકળ્યો હતો, તે એક હરણુ પાછળ પડતાં આટલે બધે દુર નીકળી ગયો, અને આ સર્પના પાસમાં સપડાઈ ગયો; રીસાલો બધો પાછળ આવે. છે. (વીણાને જોઈ જાલમસીંહે વિચાર કર્યો, વેલી માટે ફોગટ મહેનત કરી, મહેનત તો આને માટે સજા વાર છે. શું મીઠું બોલવું, શું રૂપ ! શી કાંન્તી !) વારૂ ! તમારી સાથે આ મહા ભાગ્ય કોણ છે ?

વીણાએ કહયું, મારા માથાના મુગટ તેજ કઠીઆરા, કે જેમની સાથે હું વરી છું. જાલમસીંહે કહયું, વેલીના શા હાલ થયા, તે તમે સાંભળ્યા ! વીણાએ અચંબો પામી પુછયું, શા ! જાલમસીંહે કહયું પોગળ વેરાઇ ગયું, જોધપુરનો રાજકુંવર સાચો નહી પણ બનાવટી નીકળ્યો. વીણાએ ઉદાસ થઇ કહયું, મેં તેને પ્રથમથીજ કહયું હતું, પણ તેણે માન્યું નહી, અને છેવટમાં દુઃખ સાગરમાં ડુબી. અભણ માતાએ અને અભિમાની પીતાએ તેને અભીમાની બનાવી, અને તેજ અભીમાને તેને આ દશાએ લવરાવી, જો તે દીવસે મારૂં કહેવું તેણે માન્યું હોત, તો તેની આ દશા ન થાત, પણ તેના નશીબમાં એવું લખાવી લાવી હશે, તે કેમ મીથ્યા થાય.

એ પ્રમાણે શોકના ઉદગારો વીણાના મુખમાંથી નીકળવા માંડયા, ત્યાં કઠીઆરાએ કહયું, સુઘડ ! સુંદરી ! તેનો શોક નકામો છે. સો સોના નશીબ પ્રમાણે બને જાય છે; તમે સમજુ થઇ શોક શામાટે કરો છો ? મારી મને આશા નહોતી, કે આ સ્થીતીએ પહોચું. પણ આ સ્થીતીએ પહોચવાનું લખેલું, કે તમો ભાગ્યદેવી મળી ગયાં, અને આ કંગાલ કઠીઆરાના દળદર ટળી ગયાં.

વીણાએ કહયું નાથ ! આપનું કહેવું સત્ય છે; પુર્વ ભવનાં સંચિત આ ભવ ભોગવવાનાં છે; જે જે બને છે, તે પુર્વના સંચીતનેજ લીધે; જાલમસીંહે કહયું, તમો કયાં જાઓ છો ? વીણાએ કહયું માધવ ગોવીંદની જાત્રા કરવા સિદ્ધપુર જઇએ છીએ; તમો કયાં જાઓ છો ?

જાલમસીંહે કહયું, હું પણ સિદ્ધપુરજ આવું છું વીણાએ કહયું, તો ચાલો, અમોને તમારો સારો સંગાથ મળ્યો. જાલમસીંહે કહયું, તમો આગળ ચાલતાં થાઓ, હું પાછળ મારા માણસોની તઇયારી કરી આવી મળું છું.

વીણાએ કહયું સારૂ, જલદીથી આવી મળજો, એ પ્રમાણે કહી વીણા અને કઠીઆરો ત્યાંથી સીદ્ધપુર તરફ વિદાય થયાં

તેઓ ગયાં, ત્યાં જાલમસીંહે કહયું, આવી મળુંછું, બચ્ચા આવી મળું છું ! તારા લાયકની તઇઆરી કરીનેજ આવી મળું છું માધવ ગોવીંદનાં દર્શનની મને અભીલાષા નથી, પણ તે સુંદરીને મેળવવાનીજ ઇચ્છા છે. આવી દેવપુતળી જેવી કંન્યા તને કંગાલને તે શોભે ! તે તો મારા લાયકની છે. પણ સીદ્ધી રીતે કાંઈ મળે તેમ છે ! એ તો એજ, મારાઓને સમજાવી તેના ઉતારેથી ઉપડાવી ઠાર કરાવું, અને એજ વીણાને આ જાલમસીહની મોહોરદાર બનાવું, ત્યારેજ મારૂ નામ જાલમસીંહ; ચાલ્ય મારાઓની તજવીજ કરી તેમની પાછળ પહોંચી જાઉં, એ પ્રમાણે વીચાર કરી કઠીઆરાને તેના ઉતારામાંથી ઉપડાવી ઠાર કરાવા માટે મારાઓની તજવીજ કરવા ગયો.

પ્રકરણ ૪ થું.

માધવ ગોવિંદની જાત્રા.

વીણા સુંદરી અને કઠીઆરો સિદ્ધપુરમાં આવીપહોચ્યાં; કઠીઆરાની જાલમસીંહને બચાવવાની બહાદુરી, શહસ્ત્ર વાપરવાની સમજ, તેમજ રાજકીય લક્ષણ જોઇ વીણાને તેનો સંદેહ ઉત્પન્ન થયો. પરંતું ગોર આવીપહોચવાથી માત્રુશ્રાદ્ધ કરવા જગ્યા માટે ગોરની પાછળ ગયાં.

જોધપુરના રાજા જોધાણનાથ, કે જેણે એક વચનને ખાતર પોતાની સગર્ભા રાણીને વનમાં મોકલી, તેનીજ ઝુરનામાં ઝુર્યા કરતા હતા, તેમનો ઝુરાપો આજ પંદર વરસ થયાં એનોએજ હતો તે દુર કરાવા માટે પ્રધાનજીએ તેમને સીધપુર આવવાની સલાહ આપી સમજાવીને સિદ્ધ-

પુર તેડી લાવ્યા હતા. સિદ્ધપુર આવ્યા છતાં તેમનો ઝુરાપો તેવોને તેવોજ હતો.

ગોર તેમને એક જગોએ ઉભા રાખી શ્રાદ્ધ કરાવાની તઇયારી માટે ગયો, ત્યાં જોધાણનાથ પાછા તેજ ઝુરાપામાં પડયા, અને શોક કરવા લાગ્યા.

ગઈ! અરેરે સગર્ભા સુંદરી ગઇ ! આ અભાગીઆને છોડી ચાલી ગઇ. માંથે વાંઝીઆ મેંહણું મુકતી ગઇ, આહા હા ! નીર્ભાગી, પુરો અભાગી, આટલું આટલું કરૂછું, છતાં તેને મેળવી શકતો નથી. આજે સોળ સોળ વરસ થયાં તેની જેવી ને તેવી આકૃતિ આ આંખો પાસે ખડી છે. મુકી મુકાતી નથી, વીસરી વીસરાતી નથી, પ્રત્યક્ષ જોવાતી નથી. તેનું રટણ ઘડી ઘડી, પળે પળે થયા કરે છે. માધવ ગોવિંદનાં દર્શનનું ભાન નથી, પણ તે સુંદરીના દર્શનનુંજ ભાન છે. ખાતાં, પીતાં, પહેરતાં, ઓઢતાં, સર્વ વાતે સુંદરીના અધરામૃતપાનનીજ ઇચ્છા છે, પહેરવામાં તે સુંદરીના પ્રેમનીજ કફની પહેરવા ઈચ્છા છે, ઓઢવામાં તે મધુરીનું મધુરૂ ભાશણ આ રૂવે રૂવે છવાઇ રહયું છે, તેની જ ઇચ્છા છે. પણ સુંદરી કયાં ?

પ્રધાનજીએ કહયું, રાજવી ! નાહકનો કલેશ શા-માટે કરોછો ? બનવાકાળે બનીગયું, તેને આજ સોળ સોળ વરસ થઈ ગયાં, છતાં નથી લગાડતા રાજ કાજ તરફ લક્ષ, નથી લગાડતા સ્રીમાં લક્ષ, નથી લગાડતા ખાવામાં લક્ષ, કોઇ વાત ઉપર લક્ષ લગાડતાજ નથી, એ તે તમોને શોભે ! તમારો ઝુરાપો દુર કરાવા હું તમોને માધવગોવીંદને પારે તેડી લાવ્યો, છતાં અહીપણ એનું એજ !

જોધાણનાથે કહયું, પ્રધાનજી ! તમારૂ કહેવું સત્ય છે, પણ તમારૂ કહેવું મારા ધ્યાનમાં તો ઉતરતું નથી.

મારૂં ધ્યાન તો એજ શોધી શાળીમાંજ લાગી રહ્યું છે, સંસાર આખો સુન્ય દેખું છું.

ઓખાહરણ ગાયન

(મધુરમાં તજ્યા નાથ મારીને) એ રાહ.

દેખુ સુન્ય સંસાર જોઉં ધારીરે, પ્રિયા નામ ધાવ ઉરકારીરે.
પ્રીયા ફરો તું ક્યાં, શોધી વળ્યો જ્યાં ત્યાં;
ભુલ્યો ભ્રમર ભટકું કમળ વીહારીરે-પ્રિયા નામ.
જપુ તુજ જાપ શાણી, ધરી તુજ ધ્યાન સાણી;
મળીશ ન શકુ જાણી, કયાંથી મળનારીરે-પ્રિયા નામ.
રહ્યુ ચીરાય મારૂ, ગતી મતીને વિસારૂ;
કયાંથી મળે દર્શન તારૂ, શોધી પ્રિયા મારીરે-પ્રિયા.

રાજાને લઈ પ્રધાનજી શ્રાદ્ધ કરવા માટે ગયા, ત્યાં કઠીઆરો, વીણા સુંદરી, અને ગોર આવીપહોચ્યા. ગોરે કહ્યું જજમાન રાજા પેલા સામા તીર ઉપર તમને શ્રાદ્ધ કરાવાનું છે માટે ચાલો તમે નાહીને તઇયાર થાઓ, તેટલામાં હું શ્રાદ્ધ સામગ્રી લઈને આવું છું. એ પ્રમાણે કહી ગોર શ્રાદ્ધ સામગ્રી લેવા માટે ગયા.

ગોર ગયા ત્યાં કઠીયારાએ કહ્યું, સુઘડ સુંદરી તમે અહીઆંજ બેસો, હું સ્નાન કરવા જાઉં છું. એમ કહી કઠીયારો સ્નાન કરવા ગયો, અને વીણા સુંદરી પતીની આજ્ઞાને માન આપી ત્યાંજ રહી; કઠીયારાના ગયા પછી વીણા સુંદરી કઠીયારા સંબંધના વીચારમાં પડી.

વીણાએ વીચાર્યું, પતીની જાત કઠીયારાની નથી, તે તો ખુલ્લુ છે. એકજ ગોળીથી સાપને ઠાર કરી જાતસમસીંહને બચાવ્યો, તે શું ઓછી બહાદુરી છે? તેમની હથીયાર બાંધવાની, તેમજ વાપરવાની ચાતુરી તદન રાજસી છે, તેમાં તો શક નથી. તેમના હાથે બાંધેલું માદળીયું

વાંચવાનો વખત આવ્યો છે. માળીયું વંચાતાં તે બધો ભેદ ખુલીજવાનો તેતો નિસંશય છે.

તેમનું મીઠું મનહર બોલવું ! રાજસી ચાલ ! અલૌકિક બુદ્ધિ ! પોશાક પહેરવાની ઢબ ! એ બધી કઠીઆરાની જાતમાં કયાંથી હોય ! ને હોય પણ શેની ! તે તો બિચારો લાકડાં વેચનારને પેટ અવતાર લઈ આવું શીક્ષણ ક્યાંથી મેળવે !

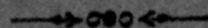
ભાગ્ય ! ભાગ્ય ! તું એક અજબજ છે ! તારા આધારે સંતોષે રહી છું, તો તું એક કલ્પવૃક્ષ સમાન ઉપર આશાનાં અમૃત ફળ બેસવાની તૈયારી છે. મોહોર તો બેસી ચુકયો ! ફળને હવે વાર નથી. પતી આવે એટલીજવાર.

પ્રથમ તો મન મોહનને કહેવાની કે માદળીયું લાવો, તે વાંચવાનો થયો છે દાવો મન મુંકી વંચાવો અને આ બાળાને સુભાગી બનાવો, સુભાગ્યે ઉત્તમ જાત પતીની નીકળશે એટલે ભાગ્યનો લ્હાવો પુર્ણ થશે, શંકા જશે, અને સમાધાન પણ થશે; પણ વખતે કુજાત નીકળી તો ! તો શું ! હું કયાં જાતને વરી છું કે તેની ચીંતા હોય ! ભર બજારમાંથી શ્રીફળ ખરીદું છે, તેમાંથી કોપરૂ ઉમદુ નીકળે કે ખોરૂ ! વેચારને શું ! ખરીદનારનું ભાગ્ય.

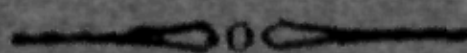
વીણા— ગાયન

ભર ચોટેથી શ્રીફળ વ્હોર્યું, ખાવા કોપરૂ ખંતેજી;
સારૂ ખોરૂ કર્મે નીકળવું, ભાખ્યું શાણા સંતે- જેવી૦
જાત ભાતને નથી વરી હું; ભાગ્યે લખ્યાપતી પામીજી
જાત કુજાતી નીકળે ગમે તે, ધાર્યું થશે ગજગામી-જેવી૦
કુન્તી કઠીઆરા જાણી જોઇને છે પતી સ્થાપ્યાજી;
પરભવ પુન્યે મળ્યા સુભાગી ભાગ્યમાં પ્રભુએ આપ્યા-જેવી૦
એજ પતી છે એજ પ્રભુ છે, એજ આ સતી શણગારજી;
પ્રભુ ગણીને સેવન કરવું એજ સતીનો ઉદ્ધાર- જેવી૦

આ પ્રમાણે સતી વીચાર કરે છે, ત્યાં કઠીઆરો આવ્યો, અને કહયું, સુંદરી ચાલો, શ્રાદ વીધી સંપુર્ણ થઇ રહી. હવે આપણે ઉતારામાં જઇએ; વીણાએ કહયું, નાથ પધારો, એ પ્રમાણે કહી તેઓને ગોરે આપેલા ઉતારા તરફ ગયાં.



પ્રકરણ ૫ મું.



વીણા અને કઠીઆરો ઉતારામાં.

ઉતારામાં આવી વીણાએ કહયું, નાથ માધગોવિંદનાં દર્શન કર્યાં ? કઠીયારાએ કયું, હા. વીણાએ કહયું, માતૃશ્રાદ્ધ કર્યું ? કઠીયારાએ કહયું, હા; વીણાએ કહયુ, હવે તો આપના જીવને આનંદ થયોને ? કઠીઆરાએ કહ્યું, મારી પરમપ્રિયા પ્રાણઆધાર ! તે બધુ તારા પ્રતાપેજ, સુભાગી સુંદરી તારા ભાગ્યેજ આ દશાને પહોચ્યોછું, અને આવો સાહ્યબીવાળો બન્યો, તેપણ તારા ભાગ્યનોજ પ્રતાપ.

વીણાએ કહયું, નાથ ! હુંતો આપની દાશીછું. આપ સુભાગીના પ્રતાપેજ મને સુભાગી બનાવી, કંગાલ કઠીયારણનો પોશાક બદલાવી સાહ્યબીવંત બનાવી, તે આપના સુભાગ્યને લીધેજ, નહીતર હુંતો આપની દાસીછું.

વીણા—કઠીયારો— ગાયન.

(અતુલસૃંગારછો) એ રાહ.

વીણા—અરપણ તન મન છે
કઠીયારો—વાહરે વાહરે
પ્રિયા ધન્ય ધન્ય છે
વીણા—વાહરે વાહરે

પરભવ પુન્યે મળ્યા પુન્યશાળી
કઠીયારો–અરપ્યું આ તમ મન ધન છે
વીણા–વાહરે વાહરે
વન ઉપવન સાથે ફરૂ
નાથ ચરણ ધરી માંથ
કઠીયારો–ભાગ્ય ખીલાવ્યું સુંદરી
ગ્રહી હીણભાગી હાથ
વીણા–જન્મ સાર્થક મારૂ સર્વ તમો છો
કઠીયારો–વેચાણ તમને આ તન છે
વીણા–વાહરે વાહરે–અરપણ

વીણાએ કહયુ, નાથ! હવે બધી વાત જવાદો; પેલુ માદળીયું લાવો, અને વંચાવો; હવે શ્રાધ કર્યું માટે તે ઉપર છે હમારો દાવો. કઠીયારાએ કહયું, સુંદરી રહેવાદોને ક્યાં નાશી જવાનું છે, પણ આ માધવગોવિંદનું તીર્થ તો અજબ!

વીણાએ કહયું, અજબ કેમ ન હોય! પણ હવે મારી વાત નહી ઉડાવો. માદળીયું લાવો. કઠીયારાએ કહયું, સુંદરી રહેવાદો. એ વાંચવાથી શું સાર છે? કદાપી મારી જાત સુજાત નીકળી કે કુજાત નીકળી; જો સુજાત નીકળી તો તો ઠીક છે, ને જો કુજાત નીકળશે તો પસ્તાવાનું થશે, માટે રહેવાદીયો.

વીણાએ કહયું, નાથ! નાહકની મને બનાવો નહી. તે માદળીયું વાંચવાની ઉત્કંઠા છે તે પરીપુર્ણ કરો. તમારી જાત ગમેતે હશે, પણ હું ક્યાં જાતને વરીછું, કે જેથી પસ્તાવું પડે. ભર બજારે બોલી બોલી ખરીદ કરી છે, તે ગમેતો કેતકીની નીકળે કે કરેણની નીકળે, તમા વેચનારને શું પંચાત પડી છે, ખરીદનારનું ભાગ્ય!

કઠીયારાએ કહયું, સુંદરી ! નાહક હઠ શા માટે કરોછો ? ઠીક કહુંછુ કે રહેવાદીઓ; વીણાએ કહયું, નાથ એ વાપી વાત કોરે મુકી માદળીયું લાવો. કઠીયારાએ કહયું, શું તમારી માદળીયું વાંચવાનીજ ઇચ્છા છે? વીણાએ કહયું, નાથ ! શા માટે અધિરી બનાવો છો ! જલદી વંચાવો.

કઠીયારાએ કહયું, સુભાગી સુંદરી ! પ્રથમ વચન આપો, કે માદળીયામાંની ચીઠીની વાત મારી રજા શીવાય તમારે કોઇને કહેવી નહી. વીણાએ કહયું લ્યો આ વચન છે એમ કહી તાળી આપી અને કહયું નાથ લાવો. કઠીયારાએ કહયું, સુંદરી મનને સાચવી રાખજો ! હુષ ઘેલાં થતાં નહી.

વીણાએ કહયું નાથ ! શા માટે અધિરી કરો છો ! લાવો ! લાવો ! એવું તે એમાં શુ છે ! કે જેથી આટલું બધું કહો છો ? કઠીયારાએ કહયું, સુઘડ સુંદરી ! હવે પછીના સુખનો આધાર છે ! ભાગ્યનો ભંડાર છે ! વીણાએ કહયું, ત્યારે તો જલદી લાવો.

કઠીયારાએ કહયું, હુંજ વાંચુછુ. વીણાએ કહયું, નાથ ! જલદી વાંચો. વીણાની અધીરાઈ દુર કરવા, કઠીયારાએ માદળીયું ફોડી મહીંથી ચીઠી કાઢીને વાંચવું શરૂ કર્યું. પ્રથમ વાંચ્યું કે દીકરો મુદી કરે છે. વીણાએ કહયું કોણ ? કઠીઆરાએ કહયું, આવે છે ! ખત્રી રજપુતની રાણી. વીણાએ કહયું, શું તમે રાજકુમાર ! કયાંના ! કઠીયારાએ કહયું, સુંદરી ! આવે છે ! આવે છે ! વીણાએ કહયું, કહો કહો નાથ જલદી કહો ! નાહકની નહી ટળવળાવો, અધિરીને ધીરી કરો. કઠીયારાએ પાછુ વાંચવા માંડયું; જોધપુરનાથના કુંવર અમર કુમારનો જય થાઓ, આશીશ આપે છે સોઢીરાણી; સાથે મંદારવાળી વીંટીની નીસાની.

વીણાએ અચંબો પામી કહયું, શું તમે જોધપુરના રાજકુમાર ! કઠીયારાએ કહયું હા, પણ વ્હાલી તમારો તો તાબેદાર. વીણાએ કહયું, નાથ ! પ્રભુની લીલા અગાધ છે ! ઇશ્વર બળવાન નથી, પણ ઇશ્વર ઉપરની આસ્તાજ બળવાન છે. પીતાએ વેલીને જોધપુરના દરબારનો વૈભવ આપવા ચાહયો, પણ તે મારા ભાગ્યમાં લખાયેલો, તે કેવી રીતે મીથ્યા થાય !

વીણા— ગાયન

જીલ્લા–ગત

જય સુખકર દુઃખ હરતું !
ભક્તવત્સલ પ્રભુ ટેક નીભાવણ તું–ટેક.
રંગ ઢંગ તારા, જગ જગ ન્યારા;
ટેક જે ધારે, આફીને તારે, તેને ઉદ્ધારે;
તુજ તન મન ધનથી જય કર તું !
રાજવી પ્યારા ! આંખોના તારા ! દઇ રઢીયાળા !
ઉદ્ધારી બાળા;
આસ્તા ધારી, તારી પ્યારી—જય સુખકર.
કસોટી મારી, કીધી છે ભારી, પાર ઉતારી પાછળથીરે;
રાજવી પામી, દુઃખ સઉ વામી, એ સૌ ભાગ્યના બળથીરે,
હે જગધર ! સુખકર, દુઃખ હર, જય કર, શ્રેય કર,
રાધાકર,
નટવર, સત્ય એક ગીરીધર–તું–જય

વીણાએ કહયું નાથ આ દાસીનો સંસાર પ્રભુ પ્રતાપે અને ભાગ્યબળે સુધર્યો; એકવાર આ દાસીને પ્રેમનું આલીંગન આપી કૃતાર્થ કરો;

વીણા—કઠીઆરો— ગાયન

વીણા–આનંદ આનંદ ઉર અતિશે જોધાણ કુળદીપક નીકળ્યા

કઠીઆરો–સંતોશીની આમ શુભ ગતી છે,
સાચી નીષ્ટા એસુ ભાગ્ય ફળ્યાં.

વીણા–(સારૂ ખોટું એ ભાગ્ય બળ, એજ ફળ)

કઠીઆરો–નિરભાગીથી સુભાગી બનાવ્યો,
સતી શાણી છો સુભાગ્યે મળ્યાં;

વીણા–કઠીઆરામાંથી નીકળ્યા રાજેશ્વર ભાગ્ય હમારાં પુર્ણ ભળ્યાં

વીણા–ગોખે બેઠે ગોરખ મળીઆ નશીબ નટના એતો ખેલ

કઠીઆરો–ખેલ તમારા મન માનુંની કઠીઆરેથી કીધો છેલ

વીણા–(વ્હાલા રાજકુમાર હું તો આપની દાસી,
દાસી નહી પણ સુખરાસી)

કઠીઆરો–પીતુ રાજમાં જઈએ પ્રીતે

વીણા–પુર્વનાં પાપો સર્વે ટળ્યાં

કઠીઆરાએ વીણાને પ્રેમનું આલીંગન આપ્યું. જેમ વિખુટી પડેલી પ્રીયા પતીને ભેટતાં જેટલો આનંદ પામે, તેથી પણ વિશેશ આનંદ આ આલીંગનથી વીણાને થયો. તે બીચારીને કઠીઆરા સાથે આપી, ત્યારે તેને કયાં ખબર હતી, કે આ જોધપુરના કુમાર છે, ફક્ત સંતોશેજ આનંદ માન્યો હતો. તે સંતોશ કલ્પ તરૂ ફળ્યો, અને મીઠાં ફળ ચાખવાનો વારો મળ્યો, તેથી તેવો આનંદ કેમ ન થાય !

આલીંગનથી છુટા થતાં વીણાએ કહયું, નાથ ! આપણે જોધપુર કયારે જઇશું ? કઠીઆરાએ કહયું, હાલ; હું તૈયારી કરવા જાઉં છું, ને તમો પોઢી જાઓ. વીણાએ કહયું, નાથા સતી બેઠે પતીને તે તસ્દી હોતી હશે કે ? હુંજ તૈયારી કરવા જાઉં છું, અને આપ પોઢી જાઓ.

વીણા-કઠીઆરો- ગાયન

(પરતળીઆ પરિશ્રમ લ્યો શાને)

કઠીઆરો-ઘટે નહી શ્રમ શાણી સુકોમળ
રાખો કાંઈ ગમ રાખો ગમને
વીણા-સમ હઉ શ્રમ લેવા પ્રીતમજી માનો મારા સમ માનો સમને
ચીંતા ઘટે નહી, શ્રમ હઠે નહી, તો તો સતી નહી
એ............શાસ્ત્ર નીતી-પ્રાણપતી-
કઠીયારો-..ઘટે નહી૦
(શું આવા કોમળ શરીરે તે શ્રમ લેવાય !)
વીણા-(ત્યારે સતી બેઠે પતીને તસ્દીએ દેવાય !)
કઠીઆરો-પતીની ચીંતાનો ભાર નિવારે
સતી સુલક્ષણી ધન્ય તેને ધન્ય છે
સુખમાં વિલાસી દુઃખે બને દાસી
વીણા..પતી શેવા પ્યારી
કઠીઆરો-આ......સાચી સતી...ધન્ય મતી ઘટે નહી૦
(શાણી હુંજ જઉ છું, તમે શ્રમ રેહેવા દીયો)
વીણા-(સતીના ધર્મની આડે આવવુ હોય તો ભલે તમેજ લીયો)
કઠીયારો-ધર્મ સતીનો શું જાણે રસીલી !
ધન્ય તને ધન્ય લાખે ધન્ય છે
વીણા-જાણું નહી લાલા ધર્મ બીજો વ્હાલા જપુ પતી માળા
કઠીયારો-આ......ભાગ્યવતી......સાચી સતી...ઘટે નહી૦

વીણાએ કહયું, નાથ ! પોઢીજાઓ, હું હાલ તૈયારી કરી પાછી આવુંછું; કઠીયારાએ કહયુ. ભલે પધારો. પતીની આજ્ઞા મળતાં સતી તૈયારી કરવા ગઈ અને કઠીયારો પોતે સુઇ ગયો.

પ્રકરણ ૬ ઠું.

જાલમસીંહ કે જે વીણા ઉપર મોહીત થયો હતો તેણે નદીત્રટેથી કઠીયારાના હાથે સર્પથી મુક્ત થતાં જુઠું બહાનું કાઢી તેમનાથી જુદો પડી તે કઠીયારાને મારીનાંખી વીણાને લઈજવાના ઇરાદે મારાઓની તજવીજ કરવા ગયો, અને નજદીકમાં ચાર કોહોળી રહેતા હતા, તેમની પાસે ગયો.

કોહોળીઓએ કહયું, અહ્યા આંહી ક્યમ આવ્યો છે? જાલમસીંહે કહયું, તમારૂં કામ પડયું છે, તેથી આવ્યોછું. કોહોળીઓએ કહયું, અમારૂં શું કામ પડયું છે? જાલમસીંહે કહયું, એક છોકરાને ઉપાડીને જંગલમાં લઇ જવો છે. કોહોળીઓએ કહયું હું કામ! જાલમસીંહે કહયું, ઠાર કરવા. કોહોળીઓએ કહયું, તે હમે નહી કરીએ તું કોક પાપીઓ લાગે છે! જાલમસીંહે કહયું, ઈનમ મળશે ઇનામ! કોહોળીઓ કહયું, એણે તારૂં શું બગાડયું છે, કે તેને મારી નંખાવવો છે? જાલમસીંહે કહયું, મારી બાયડીને લઈ નાશી આવ્યો છે. કોહોળીઓએ કહયું, ત્યારે; તો એક ઝટકે ઉડાડી દેવાના. જાલમસીંહે કહયું, ચાલો ત્યારે! કોહોળીઓએ કહયું ચાલો હમને બતાવો.

એ પ્રમાણે કહી મારાઓને તેડી કઠીયારો સુતો હતો ત્યાં આવ્યો અને પોતાની પાસે બેભાન કરવાની શીશી હતી તે સુઘાડીને કઠીયારાને બેભાન કરી મારાઓ સાથે જંગલમાં મોકલી દીધો. અને વીણાને છળવા માટે કઠીયારાને ત્યાંથી મારાઓ સાથે વીદાય કરી તેની જગોએ તેની સાલ ઓઢીને સુઇ ગયો.

તે સુઇ ગયો, ત્યાં વીણા આવી, અને જાલમસીંહ કે જે સાલ ઓઢી સુતો હતો, તેને પોતાનો પતી સમજીને

પુછયું, નાથ ! હુંડીઓ કોઇ પેટીમાં મુકવી છે ! આ પ્રશ્નનો જવાબ દુષ્ટ જાલમસીંહે આપ્યો નહી, તેથી વીણાએ પતીને પુછવા માટે જાગૃત કરવા માટે જાલમસીંહે ઓઢેલી સાલ ખેંચી.

સતીએ સાલ ખેંચી, ત્યાં જાલમસીંહ એકદમ બેઠો થઇ ગયો, અને કહયું, કેમ છે મારી વ્હાલી દીલદાર ! વીણા જાલમસીંહને જોઇ અચબો પામી, અને કહયું કોણ દુષ્ટ જાલમસીંહ ! જાલમસીંહે કહ્યું વ્હાલી હું જાલમસીંહ ઠાકોર પોતે. વીણાએ કહયું, મારા પતી કયાં ! જાલમસીંહે કહયું, તેના લાયકની જગ્યામાં, મશાણમાં; વીણા દુઃખ દરીયામાં ડુબી ગઇ, ને કહયું હાય ! વ્હાલા રાજકુંમાર ! એ પ્રમાણે અફસોસ કરવા લાગી.

જાલમસીંહે કહયું, સુંદરી ! અફસોસ શામાટે કરો છો ! એ કંગાલ કઠીયારામાં શું માલ બળ્યા હતા ! મારી સાથે આવશો તો સુખી થશો સમજ્યાં ? વીણાએ કહયું, હરામી જાલમડા, સુખી સુર્યની આડે આવનાર કાળ મુખા રાહુઆ તને રોમ રોમ કીડા પડશે અને તારી લાસ જંગલમાં સડસે અને કાગડા કુતરાં ચુંથશે સમજ્યો ! તારો જીવ બચાવનારને આ બદલો ! જાલમસીંહે કહયું એતો જાણ્યું ! ચાલ્ય આગળ થા ! વીણાએ બુમ મારી, કોઇ આવો, આવો, બચાવો ! સતી ઉપર બળાત્કાર થાય છે; જાલમસીંહે કહયું, અહીંઆં કોયો તારો બાપ આવનાર છે ! વીણાએ ફરીથી બુમ પાડી, કોઇ આવો, આવો, બચાવો ! સતીના ધરમનું ધરબોળ જાય છે.

વીણાની બુમ સાંભળી જોધાણનાથે છેટેથી કહયું. હું જોધાણનાથની હયાતીમાં સતીને સતાવનાર એવો બે માંથાવાળો કોણ છે ?

જોધાણુનાથને જોઇ જાલમસીંહ ગભરાયો, અને સતીને મુકીને નાશી ગયો; જાલમસીંહ નાશી ગયો, ત્યાં જોધાણુ· નાથ આવી પહોચ્યા, અને જાલમસીંહની પાછળ સીપાઇ ને દોડાવ્યો કે તે પાપીને પકડીને મારી પાસે લાવો. જોધાણુનાથનો હુકમ થતાં સીપાઇતે હરાંમી જાલમસીંહનેં પકડવા તેની પાછળ દોડયો,

સીપાઇ જાલમસીંહને પકડવા ગયો, ત્યાં જોધાણુનાથે કહયું, સતી સુંદરી ! તમો મારી સાથે જોધપુર ચાલો, જોધપુર ગયા બાદ તમારા પતીની તપાસ કરાવીશું. વીણાએ કહયું, શું નાથ મળશે ! જોધાણુનાથે કહયું, જો હયાત હશે તો મળશે, પછી તો પ્રભુની ઇચ્છા; હાલતો તમો જોધપુર આવવા તઇયાર થાઓ. હું મારે ઉતારે જાઉછું, ત્યાં તમે આવી પહોચો. એ પ્રમાણે કહી જોધાણુનાથ પોતાના ઉતારા તરફ ગયા.

વીણા પતી શોકમાં ગીરફતાર થઇ, અને કહેવા લાગી, શું નાથ મળશે ! મળવું લખ્યું હશે, તો મળશે; ને નહી મળે તોયે શું ! પણ,

વીણા—— ગાયન

(સુંદર શામળીઆ) એ રાહ.

રાજન રઢીયાળા, કયાં જઇ વ્હાલા વશીઆ
આંખ્યોના તારા, ભાગ્ય હમારાં ખસીઆ
ભાગ્ય બળે સુપતી મીલાવ્યા, કઠીયારાના રાજવી કહાવ્યા
નશીબ નીર્ભાગ્યેથી ગુમાવ્યા, વીચાર ભાવીને એ ભાવ્યા
કયાંથી મળે રંગ રસીઆ——રાજન રઢીયાળા૦
નિર્ભાગે મને ભવરણુ રોળી, રાંકડીને રાખે રગદોળી
પ્રાણુ વિયોગની સળગાવી હોળી,
દુઃખ સાગરમાં દીધી ઝબોળી
દુર્ભાગ્ય મારાં ધસીયાં——રાજન રઢીયાળા૦

પાપીએ નીજ પાપ બતાવ્યું, ભવસાગરમાં નાવ ડુબાવ્યું.
કાશીએ કરવત લઈ મનભાવ્યું,
હીમાળે ગળવું કર્મમાં આવ્યું.
દુરદૈવ બલે મુજ હરીયા--રાજન.

એ પ્રમાણે દૈવને દોશ આપતી વીચાર કરવા લાગી, કે જોધાણનાથ મારા સસરાજી છે, તેમની સાથે જવામાં મને હરકત નથી; પતીની આજ્ઞાશીવાય માહણીયાની વાત કોઇને ન કહેવાનું પતીને વચન આપ્યું છે, માટે તે વાત મારે જણાવાની નથી, માટે હાલ તો તેમની સાથેજ જવામાં સાર છે; એ પ્રમાણે વીચાર કરી સતીસુંદરી જોધાણનાથના ઉતારે ગઇ, અને તેમની સાથે જોધપુર તરફ સીધાવી

પ્રવેશ ૬ મો.

કઠીઆરાને મારાઓ જંગલમાં લાવ્યા, અને એક ઠેકાણે વીચાર કરવા લાગ્યા, અલ્યા જેહલા, આતો મરી જયા જેવોજ છે, પેલા રાંડનાએ ઝેર હુગાડયું લાગે છે, તેથી ઓતો પુરો થઈ જયો છે, આપણે મારવાનો રહયો નથી. જેહલાએ કહયું, ભાથીડા આ રામલાનું કહેવું બરાબર છે. પણ આપણે ઘડીવાર બેહો, જો હાલશે તો આ બંદુકડીથી ઠાર કરતાં ચેટલી વાર લાગવાની છે? રામલે કહયું, અરે દંની બુનના ભાઇ કરૂ, આ તરવાર તઇયાર છે, હાલ્યો તોતો બે કકડાજ કરી નાંખવાનો.

એ પ્રમાણે ચારેજણા હુકો કાઢવા બેઠા, ત્યાં કઠીયારાને ગેનની શીશી સુંઘાડી હતી તેનો અમલ ઉતરતાં તે લગાર હાલ્યો, ત્યાં જેહલાએ કહયું, અલ્યા પેલો હાલ્યો! રામલે કહયું કોઇય બંધુકડી? બંધુક ફોડી તેની

ગોળી આડી જવાથી કઠીયારો ઉભો થયો, અને પાસે પડેલી મારાઓની તલવાર લઈ મારાઓની પાછળ ગયો.

મારાઓને ઠાર કરી કઠીઆરો વીચારમાં પડયો, કે હું કયાં ! ગોરનો ઉતારો કયાં ! વીણાસુંદરી કયાં ! આ મારાઓ શા ! બંધુકનો બહાર શયો ! આ કાંઇ સમજાયું નહી; શું કોઈ હરામીએ મને ઠાર કરી વીણાસુંદરીને લઈ જવાની લાલચે આ કર્તવ્ય તો નહી કર્યું હોય ? હાહા તેમજ હશે, નહીતર આવી બીના શેની બને !

આહા ! હા ! હા ! સુભાગ્યે મળેલી સતી ગુમ થઇ ! હવે એ રસવેલી કયારે મળશે ! ચાલ્ય હીણભાગી જીવ ગોરને ત્યાં જઇ તપાસ કરી પ્રીયાનો પત્તા મેળવું.

કઠીયારો—　　　ગાયન

ભેટુ કયારે સતી નારી, એ ભાગ્યવતી નારી..........ભેટુ.
પ્યારી વીયોગની વીરહ પીડાની વીરહીનેજ પીછાણ.
એક પ્યારીમાં ભમે પ્રાણ, અવર નહીધ્યાન, રહે ચીત્ત ધારી..ભેટુ.
રાજવી જાણી સતીએ શાણી ધરતીતી કેવા ઉમંગ
તે ઉમંગનો થયો ભંગ, દઝયો સોરંગ, બળે ઉરભારી—ભેટુ,
પ્યારી કેરો પત્તા મળશે, ત્યારે થશે દીલ સુખ
તે વીણ સો લાગે દુઃખ. વદુ શું સુખ, શકુ ન વીસ્તારી—ભેટુ.
ભાગ્યવતીએ ભામા હશે કયાં સુખ કે દુઃખ મોઝાર
નીચ કૃત્ય આ કોણ કરનાર, મારૂં જઈ ઠાર, કટારેકારી...ભેટુ.

એ પ્રમાણે હાય અફસોસ કરતો વિયોગ દુઃખે અધિરોબની સતીનો પત્તા મેળવવાની આશાએ ગોરે આપેલા ઉતારે ગયો. ઉતારે જઈને જોતાં, સતી સુંદરી, અને શેઠને ઘેરથી આણેલી લક્ષ્મી એ બેમાંનું કાંઈ નજરે પડયું નહી. આ દેખાવ જોતાં જેમ કેળ ઉપર વિજળી પડતાં જેમ

ચીરાઈ જાય, તેમ કઠીયારાનું હૃદય ચીરાવા લાગ્યું;

અફસોસમાંને અફસોસમાં દુઃખી ઉદ્દગારો તેના હૃદયને ચીરી મુખદ્વારા બહાર પાડવા લાગ્યા. તે ઉદ્દગાર દ્વારા કહયું, હાય ! સતી સુંદરી ગઈ, સાથે સંપતી પણ ગઈ, સુભાગી સુંદરી ગઈ, સાથે ભાગ્યને પણ લેતી ગઈ; સંપત્તીનું દુઃખ નથી, પણ સુભાગી સુંદરી કયાં ગઈ હશે ! કોણ હરી ગયું હશે ! પુછું પણ કોને ! ગોરને પુછવાથી પત્તો મળશે એમ સંભવે છે, માટે ચાલ્ય ગોરને પુછું; એવો વીચાર કરી વિરહાગ્નીમાં રીબાતો રાજકુમાર ગોરની પાસે ગયો.

ગોરને મળી પુછયું, મારી પ્રીયાને તમે જોઇ ? ગોરે કહયું, મને તો કાંઈ ખબર નથી. કઠીઆરે કહયું, મારો સર સામાન જોયો ? ગોરે કહયું, તેની પણ મને ખબર નથી. ગોર પાસેથી આવો જવાબ મળતાં, તેનું મન સંસાર તરફથી દુર થયું, અને દૈવને દોશ આપવા લાગ્યો

તેણે કહયું હે ગોઝારા દૈવ ! તને આવું કયાંથી રૂચ્યું ? તારૂ હૃદય કેવું ? કંગાલ કઠીયારાની હાલતમાં રાજકુંવરીનો સંબંધ ! ભાગ્યવતી સુંદરીના ભાગ્યે વૈભવ ? એવું ન આપ્યું હોત, તો મારે દુઃખી થવાનો વખત શેનો આવત ? આતો નીર્ધની આને સ્વપ્નામાં ધનવાન બનાવ્યો, અને સવાર થતાં નીંદ્રા મુક્ત થયો ત્યાં તેની તેજ દશા ! વંઝાને સ્વપ્નામાં પુત્ર આપ્યો, હુલાવરાવ્યો, ફુલાવરાવ્યો, સ્વપ્ન મુક્ત થતાં તેની તેજ દશા ! તેવી રીતે મારે પણ સ્વપ્નવત્તજ થયું.

સુંદરી ગઈ, સાહ્યબી ગઈ, અભાગીની જીવન દોરી તેવીને તેવીજ રહી, આ સંસાર અટવીમાં દશાના તડકા છાંયા પ્રાણી માત્રને ભોગવવાના તે ભોગવવાનાજ; સાહ્યબીને રોતો નથી, એતો જીવતો નર ભદ્રા પામશે, પણ સુભાગી

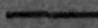
સુંદરી અત્યારે શી સ્થીતીમાં હશે ? મારા કરતાં તે સતીની દશા વધારે દુઃખદાયક હશે ! ને હોય તેમાં નવાઈ પણ શી ? સતીને પતીના વીયોગે કેમ ન થાય ! કોણુ દુષ્ટે અમારી આ દશા કરી હશે ! હવે શોધુ પણ કયાં ?

એ સુંદરીના વીયોગે સંસાર ખારો ઝેર જેવો થયો છે, હવે સંસારમાં સુખ શેનું ? જીંદગીનું સાચું સુખ આંખો, તે જતાં જીંદગી સુખી શાની ? સ્ત્રી પણ પુરૂષ જીંદગીની આંખો છે, આંખની કીકી છે. સંસાર અટવીમાં સુખદુઃખનો ભોમીઓ છે, તે વિણુ જીવિત વૃથા છે.

કઠીયારો— ગાયન

(આ સ્વપ્ના સમ સંસાર)

છે વૃથા પુરૂષ અવતાર વગર સ્ત્રી શાણી
તે વીણુ જીવિત ધિક્કાર મનખો ખરે ધુળધાણી
સ્ત્રી છે સાચુ ભુશણુ નરનું
જેથી શોભે આંગણુ ઘરનું
તે વિણુ હાયે, ઘર વૃથા ગણાયે. વાંઢા જીવિત લાચારરે–છે.
નાત જાતમાં નામ દીપાવે
સુખ દુઃખમાં રહેતી સમ ભાવે
સમ ભાવ ધારે, દુઃખ નિવારે, દુઃખે દીલાસો દેનારરે–છે.



જીવ ! હવે નાહક પસ્તાવો શામાટે કરે છે ! સ્વપ્નુ આવ્યું, સુખને લાવ્યું, પણ તે સુખ શેનું ! હવે તેનો પસ્તાવો કરવો ફોગટ છે; હવે આ સંસારથી પણ શું કામ છે ! એ સુંદરી શીવાય આ સંસાર સુખ આ દીલુભાગીને હરામ છે; આ દુઃખી સંસારથી કંટાળેલાને દિલાસા રૂપ કાંઇજ નથી, સંસારથી ભાગ્યાનો ભેરૂ તે તો સાચો ગેરૂજ છે. સતી જતાં મન ભગવુંજ થયું છે, સતી

વીણુ આ તન પણ ભગવુંજ થયું છે, તો પછી વસ્ત્રો પંચરંગી રાખીને કામ શું છે.

જોગી થઈ જગલે જંગલને દેશોદેશ ભમી સતીનો પત્તો મેળવીશ, જો ભાગ્યબળે મળી તો તો સમજીશ કે સુધર્યું કામ, નહીતર આ સંસારને છેવટના રામ રામ; હવે મન તું એ સતીના નામની માળા લઇ સમર્થ અહલેક સીતારામ. એ પ્રમાણે મનનો નીશ્ચય કરી જોગી થઇ પ્રિયાની શોધમાં નીકળી ગયો.

હવે જાલમસીંહ, કે જે વીણાને મુકી નાઠો હતો, તે જંગલમાં આવી પહોચ્યો. જે ઠેકાણે તે આવ્યો, તે ઠેકાણે ધમો સાધુ બની ઈશ્વિર સાધનામાં મશગુલ રહેતો હતો, અને જીંદગીનું સાર્થક કરતો હતો; તે ઠેકાણે આવી જાલમસીંહ મન સાથે કહેવા લાગ્યો, સુંદરી સપાટામાં આવેલી ગઇ, ઇજત ગઇ, આબરૂ ગઇ, ને છેવટે આ દશા થઇ. સુંદરીને લીધા શીવાય રાજ્યમાં જઇએ, તોપણ નીચુ જોવાનું થાય ? હવે કેવી રીતે મેળવવી ! જોધપુરના દરબારમાંથી ઉપાડવી, એ કાંઇ નાહાનું સુનું કામ નથી. ચંપાગઢથી વેલીને ઉઠાવી તેવો ફરેબ કરીએ, તો તો વખતે વીણા સુંદરીને વરીએ, જો કોક ધમલા જેવો મળી જાય તો તો કામ સધાય;

ધમલાનું નામ સાંભળી ધમો કે જે સાધનામાં બેઠો હતો, તે એકદમ ચમક્યો, અને જાલમસીંહ પાસે આવીને કહયું, કોણ લુચ્ચા જાલમસીંહ ! જાલમસીંહે કહયું હા હા જાલમસીંહ ? કોણ ધમાભાઇ ! ધમે કહયું લુચ્ચા ! મારી આ દશા કરનાર તુજ છે. હવે કહું છું કે મારી વેલી લાવ્ય ? જાલમસીંહે કહયું, હું પણ કહું છું કે મારી વેલી લાવ્ય ! ધમે કહયું ત્યારે વેલી ગઇ કયાં ! જાલમસીંહે, કહયું મારો બેટો તાંતોલખાં ઉપાડી ગયો.

ધમે કહયું હાશ! હાશ! હવે ખુશી થયો. જાલમસીંહે કહયું મારી આ દશા થઈ, તેથી તું ખુશી થયો! ધમે કહયું હા; તારી દશા આવી થઈ, તે તારા કર્મેજ થઈ છે, પણ મારી આવી દશા કરનાર તો તુંજ છે.

જાલમસીંહે કહયું, હવે એ વાત રહેવા દે, ને જો વેલીને વરવું હોય, તો ચાલ્ય જોધપુરના દરબારમાં! વીણાને વેલી બે ત્યાં છે, વેલી તારી ને વીણા મારી; ધમે કહયું ઠીક છે, મોતીએ ચોકતો પુરો! પણ જો તારે રામને નામે તરવું હોય, ને વીણાને વરવું હોય, તો તું પણ થા બાવો; મારી કફની તૈયાર છે; ખાસ તારા માટેજ સંગ્રહ કરી રાખ્યો છે. જાલમસીંહે કહયું એવા કાવાદાવા શીવાય કામ સુધરે તેમ લાગતું નથી, માટે લાવ્ય બાવો તો બાવો ધમે કહયું એ પણ ઠીક છે એક લ્હાવો; એમ કહી પોતાની જુની કફની જાલમસીંહને આપી તેને પણ બાવો બનાવ્યો. બાવો બની બંને જણા ખુશી થયા.

ગાયન

જોઈ લેજો જગમાં બાવા

જોઇ લેજો જગત ઠગાઇ છે ભગવા માંહી સમાઇ
દેખાવે સિદ્ધ સવાઈ, સ્ત્રી દેખી કહેતા માઇ
જોબનવંતી સ્ત્રી વૃંદોમાં બાવા જાએ ધાઈ
રાંડી રાંડાને રીઝાવે પ્રિતે ભજન કીરતન ગાઇ
અને વળી તાલ બજાઇ વળી સાથ તંબુરા સાહી–જોઈ
ભેખ ધરે ભવ તરવા માટે એવા વીરલા કયાંઇ
બનીને બાવા રામ ભજન સઉ રચું રામઢી માંહી–જોઇ
આંજ કાલ બાવા ઘરઘાલે નીરખો ધારી જયાંહી
લુંટારા બની લુંટે પ્રેમે ડર ચિંતા કાંઇ નાંહી–જોઈ

એ પ્રમાણે ખુશી થતા સતી સુંદરીના સુખ સુર્યમાં આડે આવનાર રાહુ આ રૂપ બની જોધપુર તરફ ગયા.

પ્રકરણ ૭ મું.

જોધાણનાથ અને વીણા.

જોધપુરમાં વીણાને આવે બાર માસ થયા, પણ કઠીયારાનો પતો મળ્યો નહી; સતી સુંદરી પતી વિયોગે દુઃખી હતી. જો કે તેને જોધાણનાથ તરફથી કોઈ વાતનું દુઃખ નહોતું, પણ તેને પતી વિયોગનું દુઃખ પાકુ હતું. તેતો ફક્ત દીવસના બારે પહોરને બત્રીસે ઘડી પતી નામના જાપ જપતી. પતી વિયોગે ખાનપાન, વસ્ત્રશણગાર આદીતજી પતીનો ખરો પત્તો મળતાં સુધીને માટે સધવાનો વેશ રાખ્યો હતો.

એક દિવશે જોધાણનાથે વીણાને એકાંતમાં મળવા એક શેવકદ્વારા કહેવરાવ્યું: એકાંત મળવાનું કહેણ સાંભળી વીણા સુંદરી અચંબો પામી. પરંતુ સતી સુંદરી હીમતથી ડગી નહી, ને મળવાનું કબુલ કર્યું, અને કહેવા આવનારને કહ્યું કે જાઓ જોધાણનાથને કહેજો, કે સુખેથી મળે, મને કોઈ વાતની ચીંતા નથી.

સેવકે આવી વીણા સુંદરીનો સંદેશો કહયો, વીણાનો સંદેસો સાંભળી જોધાણનાથ ખુશી થયા, અને મનસાથે વીચાર કર્યો, કે સતી સુંદરી પાસે જઇને મનની વાત કેવીરીતે કરીશકીશ! પ્રથમતો આ જીભ ઉપડવાની નથી, છતાં તેની પાસે જઇને જે થાય તે ખરૂ; એવો વીચાર કરી જોધાણનાથ વીણાના એકાંત વાસ તરફ ગયા.

વીણાના એકાંત વાસ પાસે આવી પહોંચતાં છડીદારે નેકી પોકારી; નેકીનો નાદ સાંભળી વીણા જોધાણનાથ સાથે તેમના પ્રશ્નોનો ઉત્તર દેવા સજ થઇ બેઠી, ત્યાં રાજાજી પધાર્યા; જોધાણનાથને વીણાસુંદરીએ સવિન પ્રણામ કર્યા.

જોધાણુનાથે કહયું, સુઘડસુંદરી! આજ બાર બાર મહીના થયા છતાં તમારા પતીનો પત્તો મળતો નથી. ને હવે આશા પણ લાગતી નથી, કે તમારા પતીનો પત્તો મળે! વીણાએ કહયું, તો રાજાજી આજ્ઞા આપો, કે મારા પતીની પાછળ સતી થઇ સ્વર્ગમાં તેમને જઇ મળું. જોધાણુનાથે કહયું, સુંદરી! કોઇપણ નીશાની વગર તે કેવી રીતે બને?

વીણાએ કહયું, તો આજ્ઞા આપો કે પતીની પાછળ જોગણ થઇ દેશોદેશ ફરી મારા પ્રીયતમનો પત્તો મેળવું; જોધાણુનાથે કહયું, છતા પત્તો નહી મળે તો? વીણાએ કહયું, તો શું! કાશી જઇ કરવત મુકાવીશ, કે હીમાળે જઇ હાડ ગાળીશ; જોધાણુનાથે કહયું, સુંદરી જરા મારૂ કહેવું ધ્યાનમાં લ્યો! સતીએ કહયું, સુખેથી કહો.

જોધાણુનાથે કહયું, સતી સુંદરી! તેમ કરવાની જરૂર નથી. પતી પાછળ કરવું ઘટે, તેથી પણ તમે અધિક કર્યું છે; પણ મારે તમને એક વાત કહેવાની છે, વીચાર કરી જવાબ આપજો; કોઇપણ રીતના ઉપદ્રવની ધાસ્તી રાખતાં નહી, આ જોધાણુનાથ ઠગારો, કે ધુતારો નથી તેની ખાત્રી રાખજો. તમારા મનનાં તમે જેવાં ને તેવાંજ મુખ્તીઆર છો, સમજજો કે આતો એક તમારો વીચાર જાણનાર છે.

વીણાએ કહયું, કહે જાઓને; જોધાણુનાથે કહયું, આજથી સોળ વરસ ઉપર મારી સગર્ભા સતી સોઢી રાણીને મેં હીણભાગીએ ગુમાવી, ત્યારથી સંસાર બધો ઝેર જેવો થઇ ગયો છે; અને બીજી રાણીઓ ઉપર ચીત્ત ચોટતું નથી; જોજો વીચાર કરી જવાબ વાળજો, બળાત્કાર કે બીજી કોઇપણ રીતની ધાસ્તી રાખશો નહી. વીણાએ કહયું

(પતીની વાત મળી, પણ આમની સુબુદ્ધિ છે ટળી)
હાં કહે જાઓને !

જોધાણુનાથે કહયું વાંઝીઆ મેહેણાને લઇને સગાં સંબંધીઓ તરફથી ફરજ પડવાથી તમોને કહેવું પડે છે; આજ સુધી તે શોઢી રાણીનો શોક હૃદય મંદીરમાં જારી હતો, પણ તમને જોયાં, ત્યારથી તે શોક કમી થયો છે; વારૂ ! તમને શોઢી રાણીની જગો આપું તો ?

વીણાએ કહયું, રાજાજી ! તમારૂ અંતર તે વાત કબુલ કરે છે ! તમારૂ મન તમારી રાણીમાં, મારૂ મન મારા પતીમાં, તે વાતનો મેળ તે બને ? પ્રેમના ફુટેલા સીસાને સાંધવાની કોની દેન છે ! પ્રેમના તુટેલા હીરાને જોડવાને કીયુ રેન છે ? પ્રમની ત્રુટેલી ડાળીને પાછી જેવીને તેવી જોડવાને કીયુ મેન છે ?

જોધાણુનાથે કયું, પાછી હતી તેવીને તેવી નજ જોડાય પણ કામ ચલાવી લેવાય; વીણાએ કહયું, રાજાજી ! શામાટે પરિક્ષા કરો છો ? માછલી જળ વીના જીવનારી નથી તે નથીજ; કોયલ આંબાવીના બેસનાર નથી તે નથીજ સારસ પોતાની જોડી વીના જીવનાર નથી તે નથીજ. કાયા પ્રાણ વીના ટકનારી નથી તે નથીજ, શુરાને લાકડાની તલવાર બંધાવીએ, તો તે કેવી શોભે? સુર્યના પુર્ણ પ્રકાશમાં દીપક પ્રગટાવીએ, તો તે કેવો દીપે ? આંધળાને બનાવટી આંખો બેસાડીએ, તો તે કેવું દેખે ?

જોધાણુનાથે કહયું, તે તો નજ દેખે ! વીણાએ કહયું, તો મારૂ મન મારા પતીમાં, અને તમારૂ મન તમારી રાણીમાં તે કેવી કેવી રીતે જોડાય ! પણ હું સિદ્ધપુરમાં મારા પતી પાસે રાજકઠીયારાની વાત સાંભળતી હતી, તે અધુરી રહી ગઇ છે, તે કોઇ પુરી કરનાર નીકળે, તો તો બધાંએ સારાંવાનાં થાય. જોધાણુનાથે કહયું, કહો તે વાતને

અહીં આ શો સંબંધ છે? વીણાએ કહ્યું, બધોએ. ત્રુટેલો પ્રેમનો હીરો કેવી રીતે જોડવો, તેનું સઘળું ધ્યાન તે વાતમાં દર્શાવેલું છે જોધાણનાથે કહ્યું, તો તો હાલ દેશો દેશમાં ઢંઢેરો પીટાવી વાત કહેનારાઓને બોલાવુંછું, તેમાંથી કોઇ તમારી વાત પુરી કરનાર નહી નીકળે ? વીણાએ કહ્યું, જો તે વાત પુરી કરનાર નીકળે, તો તો તમારાં ને મારાં બંનેનાં ભાગ્ય જાગે ! જોધાણનાથે કહ્યું, તો હાલ ઢંઢેરો પીટાવી દેશોદેશના વાત કરનારાઓને બોલાવુંછું, પણ તમે ત્યાં સુધી શું કરશો ! વીણાએ કહ્યું, પતી વીયોગની ચિંતા. જોધાણનાથે કહ્યું, સતી શામાટે ચીંતા કરો છો ! જુવો સાંભળો.

જોધાણનાથ-વીણા- ગાયન

(કોમળ કાયા કાં કરમાવો) એ રાહ

જોધાણનાથ-સતી સીદને મન ગભરાઓ, ધીર રહોને ધારી
વીણા-ધીરજ ધારૂં ક્યાંથી રાજા, નથી જીંદગી પ્યારી
પ્રાણ પીયુ અધવચ ગુમાવ્યા,
મળવાના વારા નહી આવ્યા,
બનુ હું જોગણ નારી-
જોધાણ—સતી શીદને મન ગભરાઓ, ધીર રહોને ધારી
શોક સહુ મનનો નિવારો, વીચારો કહું તે બાળા
વીણા-વિચાર ધાગે અશ્રુપારલા પરોવી પહેરૂં માળા
નાથને મળવા દુઃખ ઉઠાવું,
બનીને જોગણ પત્તો મીલાવું.
કેમ દઉ વિસારી-
જોધાણ-સતી શીદને મન ગભરાઓ, ધીર રહોને ધારી

જોધાણુનાથે કહ્યું, સુંદરી નાહકની ચિંતા તજી દીયો, અને બીજી બાબતમાં મન લગાડો, વીણાએ કહ્યું રાજાજી! તે કેમ બને? પતંગીઆનું ધ્યાન જે દીપક ઉપર લાગેલું છે, તે ફેરવી શકાય છે? માંછલાનું ધ્યાનજે પાણી સાથે લાગેલું છે તે જુદુ થાય તેમ છે? તેમ સતીનું ધ્યાન પતી તરફ લાગેલું હોય, તે કેવી રીતે ફેરવાય! સતીને કરવાનું બીજુ હોયજ નહી જુવો સાંભળો.

વીણા— ગાયન.

(આશું બોલો આશું બોલો) એ રાહ.

સતી કરે શું ? સતી કરે શું ? રે રાજાજી સતી—
જપે જાપ બેઠી સંસાર, પતી રામ નામનો ઉચાર-રાજાજી
બ્રહ્માંડ ડાબોદ્દા ભલે, કે કાપો તીક્ષણુધાર
આળપપાળ તજીને સતી, એક પતી રટે નીરધાર
શીર છત્રપતી રત્ન ગુમાવી અન્ય કરે શા વિચાર!
ગાય, ઉચારે, નામ પતીનું, જેમાં સતી ઉદ્ધાર—
ખાન પતીમાં ને પાન પતીમાં ગાન પતિમાં છે સાર
ટેક મુકે નહી જીવ જતાં સતી, જાણી સાર સંસાર—

વીણાના વીચાર સાંભળી જોધાણુનાથે તેને ધન્યવાદ આપ્યો, અને વાત કહેનારાઓને તેડાવાનું કહી રાજા દરબાર તરફ ગયા. રાજા ગયા, ત્યાં વીણાએ વિચાર્યું, સસરાજીતો ગયા, માદળીઆની વાત અક્ષરે અક્ષર સાચી, તેમાં શક નથી. રાજકઠીયારાની વાત કહેનારાઓને બોલાવા માટે સસરાજી ઢંઢેરો પીટાવી દેશો દેશના વાત કહેનારાઓને બોલાવશે, પરાક્રમી પ્રીયતમ હયાત હશે તો તો ચેતી જશે. ને અહીં આવશે; પતી શીવાય તે વાત બીજાથી થાય તેવી નથી, માટે હવે છેલ્લો ઉપાય લીધો છે. કદાપી પતી મળી જશે, તો મારૂ અને રાજાજીનું ભાગ્ય ફૂળી જશે; ને

છેવટમાં નહીજ મળે, તો સતીને બીજું શું કરવાનું હોય ! કાશી જઈ કરવત લઈશ, કે હીમાલયમાં જઇ આ પાપી કાયા ગળી જશે. એ પ્રમાણે વિચાર કરી સતી પતી ધ્યાનમાં ગુલતાન થઇ.

કઠીઆરો બાર મહીના સુધી જોગી વેશમાં પ્રીયાની શોધમાં ગામો ગામ, અને જંગલે જંગલ ફર્યો, છતાં પ્રિયાનો પત્તો મળ્યો નહીં. તેને થોડીજ ખબર હતી, કે પોતાના રાજ્યમાં જોધપુરમાં છે? છેવટે નીરાશ થઇ સીદ્ધપુર તરફ આવવા નીકળ્યો. તેણે વિચાર્યું કે, જ્યાંથી ગુમ થઇ છે, ત્યાંથીજ પત્તો મળશે, એવા વીચારે તે સિદ્ધપુર પાછો ગોરને ઘેર આવ્યો.

ગોરને ઘેર આવીને પુછ્યું, ગોર મહારાજ ! મારી પ્રિયાનો પત્તો કયાંઇ મળ્યો ? ગોરે કહયું, તમે કોણ છો ? ને પ્રિયા શેની ? કઠીઆરાએ કયું, આજથી બાર મહીના ઉપર હમો બાત શ્રાદ્ધ કરવા આવ્યાં હતાં, તે તમોને યાદ છે ? ગોરે કહયું, જોધાણનાથ આવ્યા ત્યારે આવ્યા હતા તે તમેજ કે ! કઠીયારે કહયું, હા ગોરમહારાજ તેજ, ગોરે કહયું, ત્યારે તો તમે રાજકુંવર જેવા દેખાતા હતા, ને અત્યારે જોગી કેમ થયા છો ? કઠીઆરાએ કહયું, કરમની કઠણાઇએ, પ્રિયાના વિયોગે, કેમ કયાંઇ પત્તો મેળવી આપશો ? ગોરે કહયું, હું પત્તો કયાંથી મેળવી આપું. પણ જોધાણનાથનો આ ગામમાં ઢંઢેરો ફર્યો છે, કે ન્હાહું મોટું જે કોઇ રાજકઠીયારાની વાત જાણતું હોય, તેમણે જોધપુર દરબારમાં હાજર થવું; જો રાજકઠીયારાની વાત પરદેશીરાજ કુંવરીને પસંદ પડશે, તો મન ગમતાં ઈનામ મળશે. માટે જોધપુર જાઓ, વખતે પત્તો મળે તો !

પરદેશી કુવરીને, રાજકઠીયારાની વાત, એવાં વચન ગોરના મુખથી સાંભળી તે અચંબો પામ્યો; અને સતીને

ધન્યવાદ આપવા લાગ્યો; તેના મનને નિશ્ચય થયો, કે પ્રિયાનો પત્તો મળ્યો, મારાજ રાજમાં છે. માહળીઆ માંહીની ચીઠીની વાત તેણે કોઇને કરી હોય તેમ લાગતું નથી; માટે ચાલ્ય સીધો જોધપુર જઇ રાજ કઠીયારાની વાત કહી સતીનો સંતાપ દુર કરૂ, અને પીતાને પણ આનંદ પમાડુ; એવો વીચાર કરી સીદ્ધો જોધપુર આવવા નીકળ્યો.

જોધપુરના ઉપવનમાં ધમો અને જાલમસીંહ બંને જણા ગુરૂ ચેલો બની આજ બાર બાર મહીનાથી વીણાને જોધપુરના દરબારમાંથી ઉઠાવાની ઇચ્છાએ અડંગા નાંખી પડયા છે, છતાં તેમનો દરબાર ગઢ નજરે જોવાનો પણ દાવ આવ્યો નથી, તેથી દરબાર ગઢમાં પ્રવેશ કરવાની પેરવીમાંજ મચી રહેલા છે, અને તેને માટે ધમો મોહોટો સંત બન્યો છે, અને જાલમસીંહ ચેલો બન્યો છે, અને ઝુંપડી બાંધી શેહેરની નજદીકમાંજ પડયા છે;

કઠીઆરો આ બનાવટી સંત ચેલાના ઝુપડા પાસે આવી પહોચ્યો, ત્યાં ઢંઢેરો પીટનાર તે રસ્તે થઇને નીકળ્યો, અને ઢંઢેરો પીટયો. જે કોઇ નાહાનુ મોહોટુ રાજ-કઠીયારાની વાત જાણતું હોય, તેમણે જોધાણુનાથના દરબારમાં આવી રાજકયારાની વાત કહેવી; તે વાત પરદેશી રાજકુંવરીને પસંદ પડશે, તો મન ગમતાં ઇનામ મળશે.

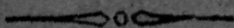
એ પ્રમાણે ઢંઢેરો સાંભળી કઠીઆરાએ કહયું, જાઓ તમારા રાજાજીને કહો કે એક જોગી વાત કહેનાર આવ્યો છે. ઢંઢેરો પીટનારે કહયું, જોગી મહારાજ ! તમારા જેવા તો હજારો આવી ગયા, અને ધક્કા ખાઇને ચાલ્યા ગયા.

કઠીયારાએ કહયું, મને બરોબર આવડે છે, માટે જાઓ તમારા રાજાજીને જાહેર કરો. ઢંઢેરો પીટનારે કહયું જાહેર કરવાની કાંઇ જરૂર નથી, રાજકઠીયારાની વાત કહે-

નારને માટે જોધપુરનો રાજદરબાર ખુલ્લો છે. કઠીઆરે કહ્યું, પરદેશી રાજકુંવરી કોણ છે? ઢંઢેરો પીટનારે કહ્યું, તેની મને ખબર નથી, જો વાત જાણતા હોય તો ચાલો.

ઢંઢેરો પીટનારની ને કઠીઆરાની વાતચીત સાંભળી જાલમસીંહે ધમા ને કહ્યું,, સંતદાસ! સાંભળ્યું? ધમો કહે શું? જાલમસીંહ કહે, શું શું? પેલાઓની વાત? ધમે કહ્યું શી? જાલમસીંહે કહ્યું, રાજકઠીઆરાની વાર્તા કહેનારને માટે જોધપુરનો દરબાર ખુલ્લો છે! ધમે કહ્યું તેનું શું છે! જાલમસીંહે કહ્યું, આજ બાર બાર મહીના થઇ ગયા, છતાં દરબાર ગઢ જોવા પામ્યા નથી, તો આ અવસર ખોવો નહી; ચાલ્ય થા તૈયાર! તેમના પહેલા પહોંચી જઇએ ને રાજકઠીઆરાની વાત કહીએ. ધમે કહ્યું મને તો આવડતી નથી, જાલમસીંહે કહ્યું, ચાલ્ય થોડી તું કહેજે, ને થોડી હું કહીશ; ભલા એ બહાને આજ દરબારગઢનાં તો દર્શન થશે! ધમો કહે ત્યારે ચાલો.

ઢંઢેરો પીટનાર અને કઠીઆરો વાતચીત કરતા ત્યાંથી દરબારગઢ તરફ ગયા, તે પહેલાં ધમો અને જાલમસીંહ દરબારગઢ પાસે પહોંચી ગયા, અને છડીદાર મારફત રાજ-કઠીઆરાની વાર્તા કહેનાર એક સાધુ આવ્યા છે, તેવી ખબર દરબારમાં આપી.



પ્રકરણ ૮ મું.

એક આકીને રહી અને વેઠયુ વીયોગ દુઃખ
રામતાથી પતી મેળવી પમી સંયોગ સુખ

જોધાણુનાથ દરબાર ભરી બેઠા છે, સતી સુંદરી વીણા પડદામાં બેઠેલી છે, ત્યાં જોધાણુનાથે કહયું, સતી સુંદરી ! ઘણા ઘણા વાર્તાઓ કહેનારાઓ આવી ગયા; છતાં એકેની વાત તમારી વાતને મળતી આવતી નથી; વીણાએ કહયું, તો રાજાજી મને મારા પતીની શોધમાં જવાની આજ્ઞા આપો, જોગણુ વેશે દેશોદેશ ફરી પરાક્રમી પ્રિયતમનો પત્તો મેળવીશ; એ પ્રમાણે સતી વાત કરે છે, ત્યાં છડીદારે આવીને કહયું, કૃપાનાથ ! કોઇ બે જોગી વાત કહેનારા આવ્યા છે. જોધાણુનાથે કહયું, તેમને સુખેથી પ્રવેશ કરાવો હુકમ મળતાં છડીદારે ધમલાને અને જાલમસીંહને દરબારમાં દાખલ કર્યા.

જોધપુરનો દરબાર જોઇ ધમો અને જાલમસીંહ દીંગ થઇ ગયા. દરબારગઢની શોભા ! દરબારીઓને; દોર દમામ ! અને જોધાણુનાથની રાજસી છટા ! તે જોઇને અચંબો પામે, એ કાંઇ નવાઇ જેવું નહોતું.

દરબારગઢમાં પ્રવેશ કરી વાર્તા કહેનાર માટે ગોઠવેલા આસન ઉપર બંને જણા બીરાજમાન થયા. અને વાત કહેવા માટે અંદરોઅંદર હાંહાંતુશ કરવા લાગ્યા, ધમો જાલમસીંહને કહે કે તું કહે, ને જાલમસીંહધમાને કહે કે તું કહે, એ પ્રમાણે અંદર અંદર ગુસપુસ કરવા લાગ્યા; છેવટે જાલમસીંહે વાત ઉપાડી.

જાલમસીંહે કહયું એક હતો કઠીઆરો; ત્યાં ધમાએ કહયું, તેનો બાપ હતો રાજા. આ શબ્દો સાંભળી વીણાએ પડદામાંથી કહયું, નહી; વીણાનો નહીંનો શબ્દ સાંભળી છડીદારે તેમને આસન ઉપરથી ઉઠાડી મુકયા; તેમને ઉઠાડી મુકયા, ત્યાં ઢંઢેરો પીટનાર દરબારગઢમાં આવ્યો, અને એક જોગી વાર્તા કહેનારા આવ્યા છે, તેવી ખબર આપી.

જોધાણનાથે કહ્યું, સુખેથી આવે, વારતા કહેનાર માટે જોધપુરનો દરબાર ખુલ્લોજ છે. આ પ્રમાણે આજ્ઞા થતાં કઠીઆરો જોગી વેશમાં દરબારગઢમાં દાખલ થયો, અને વારતા કહેનારને માટે જે આસન ગોઠવ્યું હતું, તેના ઉપર આવીને બેઠો.

વાત કહેવા આવનાર જોગીનું અલૌકિક તેજ, અને ભવ્ય કપાળ જોઈ જોધાણનાથે કહ્યું, જોગીરાજ ! શું તમને રાજકઠીયારાની વાત આવડે છે ? જોગીરૂપમાં કઠીઆરાએ કહ્યું, હા; પણ પ્રથમ મારી એક શરત કબુલ કરવી પડશે. ત્યારબાદ વાત શરૂ થશે; જોધાણનાથે કહ્યું શી ? કઠીયારાએ કહ્યું, મારી વાતમાં કોઈથી વચમાં બોલાશે નહી; ને જો વચમાં કોઈ બોલશે, તો વાત અધુરી મુકાશે; કેમ કબુલ ! દરબાર સમસ્તે કહ્યું, હા કબુલ.

દરબાર સમસ્તની કબુલાત લઈ જોગી રૂપમાં કઠીઆરાએ કહ્યું, હે ! સકળ રાજનમાં શીરોમણી રાજા જોધાણનાથ ! હે ! સતી સુંદરી ! હે સકળ દરબારીઓ ! વાત શરૂ થાય છે. એમ કહી વાત ઉપાડી.

રાજકઠીયારાની વાત.

ભરતખંડમાં સુંદીર ગામ, ક્ષત્રીઓનું મોટું ધામ;
જજજા નામે પુરનો ધણી, સનામે રાણી પદમણી;

આ વાત સાંભળી જોધાણનાથ અચંબો પામ્યા, અને વચે નહી બોલવાની આપે બીલકુલ વાત વીસરી ગયા, અને કહ્યું, જ એટલે જોધાણનાથ ! અને સ એટલે સોઢી રાણી તો નહી ! જોધાણનાથ આ વચનો બોલ્યા, ત્યાં કઠીઆરા એ કહ્યું, વચમાં બોલ્યા તેથી વાત રહી. એમ કહી આસન ઉપરથી ઉઠીને ઉભો થઈ ગયો, અને જવા માંડયું.

કઠીઆરે જવા માંડયું, ત્યાં પ્રધાનજીએ ઉભા થઇ જોગીરૂપમાં કઠીઆરાને સમજાવ્યો અને કહ્યું, એટલી ભુલની ક્ષમા કરો, અને વાત આગળ ચાલુ કરો; પ્રધાનજીની આજીજીથી કઠીઆરો આસન ઉપર બીરાજમાન થયો, અને પાછી વાત શરૂ કરી.

(રાજકઠીઆરાની વારતા ચાલુ)

એક દિવસ નિશાએ રાય, પાસે રાણી ચાંપે પાય;
રાત દીવસનો પડયો વિવાદ, હોડ કરી કીધો સંવાદ;
ચેઢા ઉતરી બેને થાય, રાજા હઠમાં આવી જાય;
હાજી આએ હાજીહા કરી, કાળી રાત બપોરો ઠરી;
ગર્ભવંતી ગુણવંતીનાર, મુકી રાત્રે વનમોઝાર;
રોતી પીટતી રાણી ગઈ, વનમાં પ્રસુત પીડા થઈ;

રાણીને પ્રસુત પીડા થઇ તે વાત સાંભળી જોધાજીનાથની અધિરાઇ વધી, અને પાછી વચે નહી બોલવાની આપેલી કબુલાત વીસરી ગયા ને કહ્યું; જોગીરાજ! રાણીને અવતર્યું શું!

રાજાજી વચમાં બોલ્યા, તેથી કઠીઆરાએ કહયું, રાજા વચમાં બોલ્યા, તેથી વાત રહી; એમ કહી આસન ઉપરથી ઉભો થઈ ગયો; તે ઉભો થયો, ત્યાં પ્રધાનજીએ તેની પાસે આવી કાલાવાલા કરી સમજાવ્યો, અને પાછો આસન ઉપર બેસાડયો જોગીરૂપમાં કઠીઆરે આસન ઉપર બીરાજમાન થઇ પાછી વાત શરૂ કરી.

(રાજકઠીઆરાની વર્તા ચાલુ)

જાયો કુંવર કન્હઇઓ કાન્હ, જાણે બીજો ભુપ નિધાન;
પણ પતીવીણ સતીનું મન કરમાય, જુવે પુત્રને રોવાઇ જાય;
રાણી શોક અધિક મન ધરે, દીકરો લઇ દક્ષીણ પરવરે;

સુખ દુઃખના આવ્યા દિન, સતીનું શરીર થાતું ક્ષીણ;
પુત્ર ઉગારી માતા મરે, (રિદ્ધિ સ્વર્ગ વિશે સંચરે;

જોધાણનાથે રાણીનું મૃત્યુ સાંભળી, એક જબરી હાય મારી; હાય ! સોઢીરાણી !

(રાજકઠીયારાંની વાર્તા ચાલુ)

મરતાં માદળીયું દિધ હાથ, માતાએ આશીશ સંગાથ;
કુંવર પછી કઠીયારો ઠર્યો, પીતા ક્રોધથી કુંવરી વર્યો;
સતીએ દળદર કાઢયું દુર, ત્યાંથી આવ્યાં શ્રી સિદ્ધપુર;

જોધાણનાથે કહયું, હે ! પરણીને સિદ્ધપુર સુધી આવ્યાં ? કઠીયારે કહયું, પાછા વચમાં બોલ્યા ? જોધાણનાથે કહયું, હવે આગળ ચલાવો; ત્યાં કઠીયારે વારતા આગળ ચલાવી.

(રાજકઠીયારાની વારતા ચાલુ)

કપટે કંથ વગડે ઉપડે, સતી સસરાને પાલવડે;

જોધાણનાથ અચંબો પામ્યા, અને કહયું ઓહો મારા દીકરાની વહુ ! ત્યાં વીણાસુંદરીને પતીનો શોક જવાથી એકદમ પડદામાંથી બહાર આવી, અને કહયું, જોગીરાજ !

(રાજકઠીયારાની વારતા ચાલુ)

વીણા—કહો જોગી પતી કયાં જઇ રહયા ?
કઠીઆરો—જંગલમાં જોગી થઇ ગયા;
વીણા—કહો જોગી સસરાનું શું થયું ?

કઠીયારો—પુત્ર વધુપર ચિત્તજ ગયું;

દરબાર સમસ્તે અતિ આશ્ચર્યવંત થઈ કહયું, હે ! જોધાણુનાથે કહયું, હાયરે ગોઝારા જોધાણુનાથ ! દીકરાની વહુ ઉપર નજર કરી ! તને લાખો ફીટકાર છે, એમ કહી પોતે પસ્તાવો કરવા લાગ્યો, અને જોગી રૂપમાં કઠીયારાને કહયું; કહો જોગીરાજ !

(રાજકઠીયારાની વારતા ચાલુ)

જોધાણુનાથ—કુંવર તાતથી કેમ પમાય !

વીણા—સતીને પતીનો સમાગમ કયાં થાય !

કઠીયારો—ઉત્તર સામી આંખ્યો કરો,

દક્ષીણ સામી પીઠજ ધરો.

જોધાણુનાથે કહયું, આ કર્યા ! આ કર્યા ! પણ કુંવર કયાં ? વીણાએ કહયું આ કર્યા ! આ કર્યા ! પણ પતી કયાં ! કઠીઆરાએ કયું, કરો પછી બતાવું છુ; એમ કહી ઉપરનો જોગીનો પોશાક દુર કરી અંદરના રાજવી પોશાકમાં સજ થઇને કહ્યું;

(રાજકઠીયારાની વારતા ચાલુ)

જયો પીતા શ્રી જોધાણુનાથ !
લે સતી આ તુજ પતીનો હાથ;

(રાજકઠીયારાની વારતા સંપુર્ણ)

જોધાણુનાથ કુંવરને ભેટયા અને સતીએ પતીને વંદન કર્યું; જોધાણુનાથે પોતાના કુમારને પોતાની ગાદી ઉપર બેસાડયો, અને મનમાં રાણીના મરણના શોક સાથે

રત્ન જેવા કુમારને જોઇ હર્ષ પામ્યા. આખો દરબાર આનંદીત થયો, અને દરબારીઓએ રાજાને અને કુમારને આશીશનાં વચનોથી વધાવ્યા.

દરબારીઓ-- ગાયન

(વાહ દીવસ વાહ સમય) એ રાહ

ધન્ય ઘડી ધન્ય દીવસ, ધન્ય સમય જય જય જય જય
પ્રભુની મેહેર, આનંદ લેહેર, કુંવર મળીયા આહાહાહાહા
ભેટાડયા નાથ, કુંવર સાથ, આનંદ આજ આજ
સતી સંગાથ, ભેટાડયા નાથ, રાખી પ્રભુ લાજ લાજ--ધન્ય
જેમથી, નેમથી, પ્રેમથી, રેહેમથી,
મળીયા રાજ કુમાર ને શાણી સતી ધન્ય ધન્ય--

દરબારમાં આનંદ શીવાય બીજુ નામ નહોતું. આનંદ કેમ ન થાય! અણુચિતવી લક્ષ્મી મળતાં કોને આનંદ ન થાય! અણુચિંતવ્યો લાભ મળમાં કોને આનંદ ન થાય! અણુચિંતવ્યું વ્હાલામાં વ્હાલુ હોય તે મનુષ્ય મળતાં કોને આનંદ ન ઉભરાય! તેમજ અણુચિંતવ્યું વાંઝીયા મેહેણું ટળ્યું ને રત્ન જેવો કુંવર મળ્યો તેથી જોધાણુનાથને આનંદ થાય, તે કાંઈ વિશેશ નવાઇની વાત ન કહેવાય.

આ પ્રમાણે સર્વ દરબારમાં આણંદ ફેલાઈ રહયો છે, ત્યાં ધમાએ કહયું, જાલમસીંહ! આતો નદીનું પાણી મહાસાગરને મળીગયું, અને આપણે રહયા રખડતા! જાલમસીંહે કહયું દોસ્ત! ગભરાય છે શા માટે? જ્યારે જોધપુરના દરબારમાંથી ઉપાડીએ ત્યારે તું બુઢ્ઢો સંતદાસ અને આ ચેલો રામદાસ બે ખરા. ધમે કહયું, કેવી રીતે?

જાલમસીંહે કહ્યું, કેવી રીતે શું ! યુક્તિથી; ધર્મે કહ્યું, ઠીક છે ! હાલ મોતીએ ચોક તો પુરો.

એ પ્રમાણે માંહોમાંહી વાત કરતા પોતાના મુકામ તરફ જવા નીકળ્યા. રસ્તામાં તેમણે એક યુક્તિ શોધીકાઢી, અને તેથી સાફલ્યતા મળવાની તેમની ખાત્રી થઇ. એ પ્રમાણે વિચારના તરંગમાં ને તરંગમાં પોતાના મુકામે પહોંચ્યા;

લેખાણનાથે આજની ખુશાલીમાં દરબારગઢમાં વારાં-ગનાઓને નાચ કરવા માટે બોલાવી. વારાંગનાઓએ દર-બારગઢમાં આવી નાચ કર્યો.

વારાંગનાઓ— નાચ

સખી રૂમઝુમ કરતી આવો નાચો તીરકીટ વીરકીટ ધા.
તકધા...............તકધા...............તકધા.............
દીયો તાલ તનનનનન તેરેના—સખી૦
તેરે તેરે તનનનન દીમ દીમ દીમ તના
ધા......ધા......ધા તીના તા તીના ના ધીન્ના ન ધીન્ના
કડાંન કડાંન ધા—છીમ છુમ છુમ છક છક છા
દ્યા તાન આ......................તોડો કાઢો
રંગમાં............કડાંનધા.........કડાંનધા

સખી રૂમ ઝુમ કરતી—

વારાંગનાઓનો નાચ થઇ રહ્યો, ત્યાં લેખાણનાથે વારાંગનાઓને સારો સીરપાવ આપી વિદાય કરી, અને પોતે કુંવર અમરસીંહ અને સતી સુંદરી વીણાને લઇ રાજમહેલ તરફ જવા ઉઠયા, અને કચેરી બરખાસ કરી.

પ્રકરણ ૯ મુ.

ધર્મને બ્હાને ધુતતા ભેખ ધારી સંતદાસ
પાછળ પસ્તાવું પડે જૂવો દાખલો ખાસ

ધમો અને જાલમસીંહ પોતાના ઉતારે ગયા, અને વીચાર કર્યો કે, વીણાને ઝાઝો વખત જોધપુરના દરબારમાં નહી રાખતાં સત્વર ઉઠાવવી; એવો વીચાર કરી પોતે શેવટોદ્ધારા ગામમાં બુમ ઉડાવરાવી કે સત મહાત્મા ! સમાધિસ્ત થયા છે, માટે સર્વે જણે મહાત્માના દર્શને પધારવું; એ પ્રમાણે ગામમાં સાદ પડાવી ધમો મોટો સિદ્ધ બની સમાધીમાં બેઠો, અને જાલમસીંહ ચેલો બની મહાત્માની સેવામાં ગુંથાણો.

સાદ પાડનારે ગામમાં સાદ પાડયો કે, ગામની ભાગોળે એક મહંતત મહાત્મા પુરૂષ પધાર્યા છે, તેઓ સમાધી લેવાના છે, તેથી ગામનું નાહાનું મોહોટું સર્વે મહાત્માનાં દર્શન કરવા પધારજો. એ પ્રમાણે સાદ પાડતો પાડતો સાદ પાડવા વાળો દરબારગઢ નજદીક આવી પહોચ્યો, ને ઉપર મુજબ સાદ પાડયો.

રાજા જોધાણનાથ અમર કુમાર સહ દરબારગઢમાં આવીને બીરાજયા હતા; ત્યાં સાદ પાડનારે સાદ પાડયો, તે સાંભળી સીપાઇને કહ્યું કે, બહાર શેનો સાદ પડે છે, તે તું તપાસ કરી લાવ્ય. સીપાઇને આજ્ઞા મળતાં, સીપાઇ બહાર આવ્યો અને સાદ પાડનારને બોલાવી તેની હકીકતથી વાકેફ થઇ દરબારમાં આવ્યો, અને કહ્યું. કૃપાનાથ ! એતો ગામની ભાગોળે એક સંત મહાત્મા સમાધિસ્થ થયેલા છે, તેમનાં દર્શન કરવા જવાનો સાદ પાડે છે.

સંત મહાત્મા ! તે વળી સમાધિસ્થ થયેલા જાણી જોધાણનાથનું મન તેમના દર્શન માટે દોડયું. અને કુંવરને કહ્યું, અમર કુમાર! ચાલો આપણે તે સંત મહાત્માનાં દર્શન કરવા જઇએ; અમર કુમારે કહ્યું, જેવો પીતાજીનો હુકમ. એ પ્રમાણે કહી દરબારીઓ સહ સંત મહાત્માનાં દર્શન કરવા જોધાણનાથ અમર કુમાર સાથે સંત મહાત્માના મુકામ તરફ ગયા.

લોકોના ટોળે ટોળાં મહાત્માના દર્શનને કરવા આવવા લાગ્યાં, અને દર્શન કરી સાૈ સાૈને મુકામે જતું. એ પ્રમાણે જોધાણનાથ પણ મહાત્મા સમીપ આવ્યા, અને મહાત્માના આડંબરમાં અંજાઇ ગયા; જોધાણનાથે બનાવટી ચેલાને પુછયું, મહાત્મા સમાધિ મુક્ત કયારે થશે !

ચેલાએ કહયું, મહારાજ ! હમારા ગુરૂ બડા ચમત્કારી હે, મહીને મહીનેકી, છે છે મહીનેકી, ઓર કોઈ દફે બારા બારા મહીનેકી સમાધિ લેતેહે; ઓર જબ સમાધિ લેતેહે, વો સમાધિસે મુક્ત હોવે જ્હાંતક કુચ ખાતા પીતા નાંહીહે. ઓર અગમ નિમગ જાનનેવાલે બડા સિદ્ધ પુરૂશ હય.

જોધાણનાથે કહ્યું, વો સમાધિ કાંહાંતક રહેગી ! ચેલાએ કહયુ, આજ જો સમાધિ લીઇ હે, વો તો ફક્ત તીન દીનકી સમાધિ લીઈ હય; જોધણનાથે કહયું, મહાત્મા સાથે કાંઈ વાત ચીત કરવાનું બનશે કે નહી ! ચેલાએ કહયું, ખુશીસે બનેગા, પણ સમાધિ મુક્ત હુવા બાદ બનેગા; જોધાણનાથે કહયું, ત્યારે સમાધી મુક્ત થયેથી હું મહાત્માના દર્શન કરવા આવીશ, અને કેટલીક વાત ચીત કરવાની મનોવાંચ્છનાં પુર્ણ કરીશ. એ પ્રમાણે કહી મહાત્માનાં દર્શન કરી પાછા દરબાર તરફ સીધાવ્યા.

સમાધિસ્ત મહાત્માના ભાવિક ભકતો ત્યાં બેઠા, અને મહારાજ પાસે અડીંગા લગાવ્યા. બનાવટી ચેલારૂપ જાલમસીંહે વીચાર્યું, આ લોકો અહીં બેસશે તો આપણો દાવ ફાવશે નહી, તેથી અડીંગા લગાવીને બેસનારાઓને કહયું, ભાઇઓ ! ઇધર બેઠનેકા નહી હે; કભી મહારાજ ધ્યાન ભંગ હો જાયગા તો શ્રાપ દેગા; વાસ્તે દર્શનકર કરકે ચલે જાના. જબ પરસુકે રોજ સમાધિ મુકત હોવે તબ આના. હમારા મહાંત્મા રોગીકારોગ મીટા તેહે, દુઃખીકા દુઃખ કાટતે હે, અપુત્રવાનકું પુત્ર દેતાહે, ઓર મહાત્માકી આશીશસે સબકુચ્છ અચ્છા હોતાહે.

શ્રાપની વાતથી અડંગો નાંખી બેસનારાઓએ વિચાર્યું કે ચેલાજીનું કહેવું સત્ય છે; આપણી ગડબડથી ધ્યાન ભંગ થવા સભવ છે, અને કદાપી શ્રાપ દે, તો આપણું બુરૂ થાય; એવો વિચાર કરી સૌ મહાત્માનાં દર્શન કરી પોતાને મુકામે ગયા.

સર્વના ગયાબાદ મહાત્માને ચેલો એકલા પડ્યા; ત્યાં ચેલાએ કહયું, કેમ સંતદાસજી ! આપણી સિદ્ધાઈની વાત ગામમાં પ્રસરી, અને જોધાણનાથે પરમ દીવસ અત્રે અવવાનો વાયદો આપ્યો છે, જોજો આપણો વેશ કળાઇ જાય નહી !

સંતરૂપમાં ધમાએ કહયું, તે તો ઠીક, પણ વીણાને ઉપાડવાનો કાંઇ રસ્તો શોધ્યો ! ચેલારૂપમાં જાલમસીંહે કહયું, યાર ! ગભરાય છે શાને ? વીણા દેશને ખાનારી ડાકણ છે તેમ જોધાણનાથને ઠસાવવું, એટલે બેડોપાર. ધમે કહયું, શી રીતે ? જાલમસીંહે કહયું, શી રીતે શું ? પરમ દીવસ તારે પુરો વેશ ભજવવો, તે એજ કે (હાય જોધાણ ! હાય અજાણ) એટલાજ શબ્દો બોલવા, એટલે જોધાણનાથ તને વાત પુછશે, ત્યાં બેચાર વાર પુછે ત્યારે

કહેવું કે દેશને ખાનાર ડાકીની કંન્યા તેના બાપે દેશમાંથી દુર કરી, તે તારે ત્યાં આવી છે. આજસુધી તેની અવધ હતી, હવે અવધ પુરી થઇ છે; રઇયતને ખાશે, રાજાને ખાશે. ને દેશની પાયમાલી થશે- હમ સંતકુ ક્યા હે મગર પરોપકારકે લીયે કહેતેહે, એટલા શબ્દો બોલજે પછી હું મારી મેળે તેનો ઘાટ ઉતારીશ; ધર્મે કહ્યું, પણ કાંઇ સાબીતી તો જોઇશે ? જાલમસીંહે કહ્યું, તેની પેરવી કરૂં છું. પણ પરમ દીવશે મેં કહયા તેજ શબ્દો બોલજે, હું સાબીતીની પેરવીમાં છું, તે મેળવી તને વાકેફ કરીશ. એ પ્રમાણે કહી જાલમસીંહ સાબીતી મેળવવાના વીચારમાં ગુંથાણો.

ત્રીજે દીવસ સવારના પહોરમાં એક ખવાસ પોતાની સ્ત્રી સહ સંત મહાત્મા પાસે આવ્યો, અને કહયું, મહાત્મા હજી સમાધી મુકત થયા નથી ! ચેલાએ કહયું, તુમકો કયા કામ હય ! ખવાસે કહયું મહારાજ ! મારી બાયડીને ભુત વળગ્યું છે, તેથી ઘણી હેરાન થાય છે. અને ખાતી નથી(ચેલે વિચાર્યું આ જોડ ઠીક હાથમાં આવ્યું.) ચેલે કહયુંવો કયા કયા કામ કરતી હે ? ખવાસે કહયું, મહારાજ જનાનામાં નોકર છે. (જનાનાની નોકર સાંભળી જાલમસીંહ વધારે ખુશી થયો અને કહયું) તુમ તુમારી ઓરતકુ ઈધર રખ જાઓ, હમેશ મહાત્મા સમાધિ મુકત હોગા તેજ વખતે આંખ ઉઘાડી તમુરી ઓરતકી તર્ફે નજર કરેગા, કે ભુત ભુત સબ ભગ જાઇંગે; ખવાસે કહયું બહુ સારૂ આપજી ! એમ કહી પોતાની સ્ત્રીને ત્યાં મુકી પોતે પોતાની નોકરી ઉપર ગયો.

ખવાસ ગયો, ત્યાં ખવાસની બૈરીએ ધુણવાનો ઢોંગ કર્યો; ખવાસની સ્ત્રીને ધુણતી જોઇ જાલમસીંહે ચીપીયો- લાલ ચોળ તપાવીને કહયું, હવે ઢોંગ જવા દે, તેર

મે ગુરૂ કૃપાસે સમજ ગયા. એસા બીના હકકા ઢોંગ કરનેકા સબબ તેરા ધનીકુ કાબુમેં રખનેકા હે કયું ? ખવાસની સ્ત્રી બનાવટી ચેલાનું કહેવું સાંભળી તેને પગે પડી, અને કહયું, આ વાત કોઈ જાણે નહી તેમ રાખશો.

બનાવટી ચેલે કહયું, તું કીસકી પાસ નોકર છે ? ખવાસની સ્ત્રીએ કહયું કુંવર સાહેબના જનાનામાં છું; આ વાત સાંભળી જાલમસીંહ વધારે ખુશી થયો, અને કહયું, વારૂ ! હમો તમારૂ પોગળ વેરીશું નહી, પણ એક શરતો ખવાસની સ્ત્રીએ કહયું શી ! ચેલાએ કહયું, હમારે સાધનામાં કોઈ શોભાગ્યવંતીબાઈના પગે ત્રીશુળના નીશાનની જરૂર છે, તે કામ કરી આપવાનું. ખવાસની સ્ત્રીએ કહયું, તે કેવી રીતે ! ચેલાએ કહયું, કેવી રીતે શું ! તમારી રાણીના ડાબા પગે ત્રીશુળનું નીશાન કરવું તેજ. ખવાસની સ્ત્રીએ કહયું, તે શી રીતે બને ? ચેલાએ કહયું, હમારે થોડુંજ તારી રાણીનું કાંઇ કાઢી લેવાનું છે, આતો ફક્ત સાધનામાં જરૂર છે, તેથીજ આટલુ કામ બતાવ્યુ. ખવાસની સ્ત્રીએ કહયું, ઠીક છે મહારાજ હું તમારૂં કામ કરીશ, પરંતુ મારી વાત કોઈને જણાવતા નહી. ચેલાએ કહયું તમારી વાત નહી જણાવવાનું હું વચન આપું, પરંતુ પ્રથમ ત્રીશુળનું નીશાન કરવાનું તું વચન આપ.

આ પ્રમાણે સામાસામી વચન લઈ ખવાસની સ્ત્રીને તેને ઘેર વીદાય કરી, પછી ગુરૂરૂપ ધમાને કહયું, કેમ દોસ્ત ! ઠીક કર્યુંને ! ધમાએ કહયું શું ? ચેલાએ કહયું, શું ! શું ! આ ખવાસની સ્ત્રી નીશાન કરવાની, તે વાત ચોકસ માનવી. કારણ તે કાંઇ થોડુંજ જાણે છે, કે આપણી કપટની બાજી છે. અને મેંતો તેને સાધનામાં જરૂર જણાવી છે, અને તેના ઢોંગ છુપાવવા વચન આપ્યું છે, એટલે એટલી

બાજીમાં તો ફાવ્યા છીએ, પણ હવે બાજી જીતવી તમારા હાથમાં છે ધમાભાઇ !

ધમે કહ્યું તે તો ઠીક, પણ ત્રીશુળનું નીશાન કરાવી શું કરવા ધાર્યું છે, તેતો કહો ! જાલમસીંહે કહ્યું, ન સમજ્યો ? ધમે કહ્યું, જો સમજ્યો હોત, તો પુછત શું કરવા ! જાલમસીંહે કહ્યું, વીજા દેશને ખાનારી ડાકણ છે તેમ રાજાને જણાવવું, અને કહેવું કે બાપે કાઢી તે અહીંઆં આવીને રહી છે; હવે અવધ પુરી થવા આવી છે, તેથી રાજાને ખાશે, રઇયતને ખાશે, અને દેશની પાયમલી કરશે; હમારો તો કહેવાનો ધર્મ તેથી કહ્યું, તેનો બંદોબસ્ત કરવો ન કરવો તે તમારૂં કામ છે, એમ રાજાને જણાવવું.

ધમે કહ્યું, પણ રાજા માનશે કેવી રીતે ? જાલમસીંહે કહ્યું, કેવી રીતે શું ? કહેવું કે ખપ્પર યોગણી છે, તેનું નીશાન આજસુધી છુપું હતું, પણ અવધ પુરી થવાથી ખુલ્લું થયું છે; તે એકે ત્રીશુળની નીશાની બતાવવી, કે બેડો પાર.

ધમે કહ્યું, ઠીક છે, મોતી એ ચોકતો પુરો. જાલમસીંહે કહ્યું, જો ! જો ! સામેથી રાજાજી આવતા જણાય છે, માટે આડંબર લગાવી બરોબર ગુરૂ બની જાઓ, અને કહી એ વાત ભુલતો નહી, નહીતર મહેનત વ્યર્થ જશે, અને ઉપરથી શીક્ષા થશે. ધમે કહ્યું તારા જેવા ગુરૂ છતાં વાતતે ભુલાયજ કેમ ! એમ એ પ્રમાણે કહી બરોબર આડંબર લગાવી (‘હાય જોધાણુ—હાય અજાય’) એટલાજ શબ્દોની ધુન લગાવીને બેઠો, અને જાલમસીંહ બાજુમાં સ્વસ્થ બેઠો ત્યાં જોધણનાથ તથા અમરકુમાર આવી પહોંચ્યા, અને જોગીને પ્રણામ કર્યા; “ હાય જોધાણુ—હાય અજાણુ ” એજ શબ્દો વારંમવાર સીદ્ધના મુખથી નીકળતા જોઇ રાજા તથા કુમાર અચંબો પામ્યા, અને શામાટે આ શબ્દો બોલે

છે, તે જાણવાની જીજ્ઞાસા ઉત્પન્ન થવાથી ચેલારૂપ જાલમસીંહને પુછ્યું. ચેલાજી ! આ ગુરૂજી શું બોલે છે, તે કાંઇ સમજાતું નથી.

જાલમસીંહે કહ્યું, હમભી નાંહી જાનતે કે ગુરૂજીને કયા ધુન લગાઇ હે, આપકી ઇચ્છા હોવે તો હમ પુછ દેખે; જોધાણનાથે કહ્યું, પુછોતો ખરા, આ ધુન શા બાબત લગાવી છે. કારણ મહાત્માજનોને સંસારની ઉપાધીમાં પડવાની કાંઇ જરૂર હોતી નથી, પરંતુ આતો સંસારી જંજાળ જેવું જણાય છે. ચેલાએ કહ્યું, કયા સબબસે યહ ધુન લગાઈ હેગી વો બાત ગુરૂસે હાલ સુનાતાહું.

આ પ્રમાણે કહી જાલમસીંહે સીદ્ધરૂપ ધમાને કહ્યું, સિદ્ધજી ! યહ ધુન કેસી લગાઇ હેગી, વો જાનને કે લીયે જોધાણનાથ આતુર હે, તો યહ ધુન કે હાલ સુનાઓ, ઓર ઉસકા સબબ દીખાઓ. આપકે કહે સીવાય વો હાલ હમ કીસતરે હસે જાનેકે તુમ કયા ધુન લગાતે હો.

ગુરૂરૂપ ધમાએ કહ્યું, ચેલા ! પરોપકાર કરના વો સબકા કામહે ઓર અપને યોગી લોકોકું તો તે મુદ્દામહે. પરોપકાર કરનેકા ઉમંગ દીલમે આયા ઓર ઈસ સબબસે યહ ધુન લગાયા. ચેલાએ કહ્યું, કેસે પરોપકાર કરનેકા દીલમે આયા, કે યહ ધુન લગાયા. ગુરૂરૂપ ધમાએ કહ્યું, દેશકું ખાનાર, રાજ્યકા નખ્ખોદ વાળનાર, અને રૈયતકું શોક સમુદ્રમેં ડુબાવનાર ડાકીની કન્યા ઇસકા પીતાને નીકાલ દીઇ, તે ડાકીની કન્યા યહ રાજ્યમે આઇ. ઉસકી અવસપુરી હોનેકુ આઇ હે સીદ્ધાઈ કે યોગસે યહ ખબર હમકો પાઇ હે. રાજાકું ખાયગી, રૈયતકુ ખાયગી, રાજ્યકુ પાયમાલ બનાયગી; યહ ફીકરસે હમ પોકાર કર રહે હે. માનના ન માનના રાજાકી મરજી. રાજ્યકા ઓર રૈયતકા બચાવ કરના વો રાજાકા ખાસ ધર્મ છે, રાજ્ય ઓર પ્રજાકુ

આફતસે બચાના વો રાજાકા મુખ્ય કર્મ હૈ હમને તો સત્ય થા વો સુના દીયા, હમ જોગીકો કયા શર્મ હૈ.

રાજકુમાર અમરસીહે કહયું, ખોટું ખોટું, તદન ખોટું; શું વીણા ડાકીની ! નીશાની ! સીદ્ધરૂપ ધમાએ કહયું, નીશાની વોહીકે ઉસકે પેર મે ખપ્પરકા ચિન્હ ત્રિશુળ આજ તક છુપાથા, પરંતુ અવધપુરી હોનેસે ખુલ્લા હુવા હૈ. ઉસ્કા રસ્તા રાજા ન કરે અને ધર્મ વિરૂદ્ધ વિચરે તો રાજાકી મરજી.

રાજકુમારે કહયું, વારૂ ! એ નીશાન બતાવશો ! ચેલાએ કહયું હાં, હાં, ખુશીસે દીખાઇંગે, યહ સિદ્ધ માહાત્માકુ જુઠ બોલનેકી કયા જરૂર ! નીશાન દેખનેસે ખાત્રી હોગી. જોધાણનાથે કુંવરને કહયું, ભાઇ ! એક તો એ સતીનો ઉપકાર વીસરાય તેમ નથી, અને બીજી તરફથી ધર્મને પણ જતો મુકાય તેમ નથી, શું કરવું તેની સમજ પડતી નથી. નીશાન સાથે ખુલાસો મળે, તો પ્રજાનું અને રાજયનું રક્ષણ કરવું તે રાજાનો ધર્મ છે, અને તે ધર્મના આડે નહી આવતાં ખાત્રીમાં નીશાનની વાત મળે તો સીદ્ધ કહે તેમ વર્તવું તે તમારૂં કર્મ છે. માટે ખુશી થઇ ખુલાસો આપો, અને આ શીરપર આવેલી ધર્મની આફતને કાપો.

રાજકુમારે કહયું, કઠીઆરામાંથી રાજ્યકુમાર બનાવનાર, પીતા પુત્રને મીલાવનાર તે સુંદરી તેવી હોયજ નહી; જોધાણનાથે કહયું, વારૂ કદાપી સીદ્ધનું કહેવું ખરૂં ઠરે તો ! રાજકુમારે કહયું, પીતાની આજ્ઞા પાળવી તે મારી ફરજ છે, ધર્મનું રક્ષણ કરવું તે તમારી અરજ છે. સીદ્ધને પુછો કે વખતે તમારૂં કહેવું સત્ય ઠરે, તો શું કરવું ! ગુરૂરૂપ ધમાએ કહયુ, હમારી પાસ એક પેટી હૈ વો હમ ભેજદેઇંગે, ઉસમે બંધ કરકે હમેરી પાસ પહુચાના; ફીર હમ ઉસીપે ક્રિયા કરકે જમીનમેં ગાડ દેઇંગે, સબકો

આફતસે બચાઇંગે. જોધાણુનાથે કહયું, બહુ સારૂ ચેલાજી અમારી સાથે આવો, અને તે નીશાન બતાવો. જાલમસીંહે કહયું ચલો હમ આતેહે, નીશાન દીખાતે હે. એ પ્રમાણે કહી ચેલાને તેડી જોધાણુનાથ તથા રાજકુમાર પોતાના મહેલ તરફ ગયા.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

ધર્મ ઢોંગી થઇ ધુતતા ભેખ ધરી જગમાંહ્ય
ખાત્રી આ દ્રષ્ટાંતથી જુવો દાખવી યાંહ્ય.

વીણા ભર ઉંઘમાં પોતાના મહેલમાં પડેલી હતી, ત્યાં દાશી હાથમાં ત્રીશુળનું ચીન્હ લઇને આવી, અને વીચાર કરવા માંડયો; આ હું ઘણુંજ ખોટું કરૂ છું, રાણીના ભરોસાનો ગેર ઉપયોગ કરૂછું. પણ નીશાન કરવાથી રાણીનું કાંઈ બગડતું હોય તો નીશાન ના કરૂં, પણ આથી કાંઇ રાણીનું બગડવ નો સંભવ નથી આતો બીચારા સિદ્ધનું કામ થાય છે, આપેલું વચન પળાય છે; રાણીબાને જાગ્યા પછી મારો વાંક જણાવીશ, અને ક્ષમા માગીશ; માટે હાલતો નીશાન કરવુંજ. એવો નીશ્ચય કરી ડાબા પગ ઉપર તે નીશાન છાપીને ચાલી ગઈ. તેને બીચારીને થોડીજ ખબર હતી, કે એ ઠગ ગુરૂ ચેલાનું કાવતરૂં છે, રાણીને દુઃખી કરવાનું બહારૂ છે.

દાસીના ગયા બાદ જોધાણુનાથ, અમરકુમાર, તથા જાલમસીંહ ચેલારૂપે આવી પહોચ્યા. ચેલાએ કહયું કયું દીખાઉ ? કુંવરે કહયું સબુર ! અરે ભગવાન ન નીકળે તો કેવું સારૂ ! મારી કંગાલ દશા દુર કરનાર સુંદરીનો ત્યાગ કરવો પડશે ! જેવી પ્રભુની ઇચ્છા, એ પ્રમાણે પશ્ચાતાપ કરવા માંડયો.

ચેલાએ કહ્યું, ક્યું કીતની દેર હે ! હમકું દેર લગતી હે, ના મરજી હોવે તો તુમેરી મોજ. હમ જાતે હે. રાજકુમારે કહ્યું ના મહારાજ ! બતાવો. ? ચેલાએ પગેથી સાડીનો છેડો ઉચો કરી ત્રીશુળનું નીશાન, કે જે દાસીએ તુરત નું જ છાપેલું હતું તે બતાવ્યું; કહ્યું દેખો ! દેખો ! દેખો !

રાજકુમારે મોટી હાય મારી, અને ચેલાને પેટી મોકલાવાનું કહી રજા આપી. ચેલાના ગયા પછી તેણે પશ્ચાતાપ કરવા માંડયો, ત્યાં વીણા જાગી ઉઠી, અને રાજકુમારને વિમાસણમાં પડેલો જોઈ કહયું, નાથ ! આમ આટલા બધા દીલગીર શામાટે ! શું આ દાસીનો કાંઈ અપરાધ થયો છે ? તેમ હોય તો નાથ ક્ષમા કરો, અને દિલગીરી પરહરો

વીણા— ગાયન

(સખીરી ! મોહનમંત્રની તાન) એ રાહ

પીયુજી ! મુખે મધુરૂ હાસ્ય
ગયું કયાં આજે ઉડી ખાસ !—પીયુજી
ધરી ઉર શું રીસને, ઓચો મુખ ઉજાશ
વાંક આવે અબળા વીશે, ડગલે ડગલે વાસ—ગયું૦
ક્ષમાવંત છો નાથજી, તજો ઉર ઉદાસ !
વ્હાલા વ્હાલની પ્યાસ, નથી અવરકો આશ,
નાથ ના કરો નીરાશ—ગયું૦
રાખો હઠીલાજી હદ, જબરો જુલમ ન કીજીએ
મુખે મધુરૂ જે હાસ્ય, નાથ મારૂં તે તો મુને દીજીએ
બોલો મધુર મુખ બોલ, વ્હાલે દાસીપર રીઝીએ
ગમે તેવી પણ નાથ છું તમારી
હાસ્ય કરો, શાંન્તિ ધરો, ને ચિંતા હરો—રાખો૦

માટે નાથ ! જે કરવું હોય, તે સુખેથી કરો; આ કાયા અને તેની અંદર રહેલો આત્મા તે સૌ તમારૂંજ છે,

તેના તમોજ મુખ્તીઆર છે, માટે તેનું દિલ ચ્હાય તે કરો, પણ તમારૂં મધુરૂં મંદ મંદ હસવું, તે તો મારૂંજ છે, માટે તે મને આપો. બોલો ! બોલો ! નાથ બોલો ? રાજકુમારે કહયું, બોળવા બેઠેલો શું બોલું; વીણાએ કહયું, નાથ ! આટલી તુચ્છ માગણીના પણ સ્વીકાર કરી શકતા નથી ! જુવો સાંભળો.

ગાયન

અજબ છે પ્રેમ, હું પ્યાસી
હૃદય ઇચ્છેછે સાચોએ.—અજબ
રૂપ રઢીયાળુ રાજવી, દેવાંશી અવતાર
મધુરૂં હસવું મનવશ્યુ, અન્ય ન ચાહુ લગાર
વૈભવને નવ ચહુ જરી, પરવા નહી તલભાર
મહેલ અટારી માળીઆં, ઇચ્છુ નહી ભરથાર
માગુ ન ઝાંઝર ઝુમણાં, કે નહી નાણુ નાથ
માગુ એટલું નાથજી હસી બોલો મુજ સાથ
તજ્યાં મેં સુખ રાજતણાં, રહી હું ભરૂસે ભાવી
નશીબમાં જો હતુ મારા, તો સર્વે મળ્યું આવી
નીકળ્યા રાજ સુખરાસી......................અજબ

માટે નાથ ! જરા હસીને આ દાસીના સંતાપ દુર કરો. બોલો ? બોલો ! નાથ જરા બોલો ! શું તમને જરા પણ દયા આવતી નથી ! કડીઆરાએ મનમાં પશ્ચાતાપ સાથે પોતાના મનનેજ કહયું " ગાયનું ગળું કાપનાર હું કસાઇ તેને દયા શાની ? " વીણાએ કહયું નાથ ! આપની ઉદાસીનું કારણ જણાવા કૃપા કરશો ! રાજકુમારે કહયું, સુંદરી તે વાત તમો પુછશો નહી, તે શીવાય જે કહેવું હોય તે સુખેથી કહો.

આ પ્રમાણે વાત ચાલે છે ત્યાં મહાત્મા ધમાભાઇની મોકલેલી પેટી સેવકદ્વારા આવી પહોંચી; સેવકે કહયું, મહારાજ પેટી આવી છે. રાજકુમારે કહયું તે અહીયાં મુકી તમે બહાર જાઓ; રાજકુમારનો હુકમ થતાંજ સેવક પેટી મુકી ચાલ્યો ગયો; સેવક ગયો, ત્યાં વીણાએ પુછયું, નાથ! આ પેટી શાની ?

રાજકુમારે કહયું, સુંદરી ! મારા મનની ઉદાશીની અને આ પેટીની વાત શીવાયની વાતો વીચારો, અને આ પેટીમાં પધારો; અન્ય વાત પુછતાં નહી. વીણાએ કહયું, ઓહો ! એજ મારા નાથની ઉદાશીનું કારણ ! અરે એ પેટીમાંતો શું, પરંતુ ભડભડ કરતી ભયાનક આગમાં, હવ હવ કરતા દુરંધર દાવાનળમાં, અને ચારે કાંઠે વેહેતા પાણીનાપુરમાં પ્રવેશ કરવાની પતી આજ્ઞા આપે, તો દાસી તૈયાર છે, તો પછી આ પેટીના શાભાર છે ? નાથ ! નાથ ! આપ હસીને આજ્ઞા આપો, અને આ દાસીનો હર્ષ વધારો. રાજકુમારે કહયું, સુંદરી બોલવું રહેવા દઇને પેટીમાં પધારો. પતીની આજ્ઞાને માન આપનાર સતીએ પેટીમાં પ્રવેશ કર્યો, અને કહયું, નાથ ! મારૂ તો ગમે તેમ થાવ, પરંતુ પ્રભુ તમોને બચાવે એવી મારી પ્રભુ પાસે અંતરની પ્રાર્થના છે.–

વીણા— ગાયન

(નરડ તુઓ હૃદય મારા) એ રાહ

છો આધાર નોધારાના પ્રભુ માગુ છેવટ જાતાં
દિન અબળા હું કોપ્યા કંથ, વીનંતી છે પ્રાણ લુટાતાં;
ભલે આ પ્રાણ મુજ જાયે, પતી આણા શું લોપાયે !
ગાઉ ગુણ ગાન પ્યારાના પતીસતી મોક્ષના દાતા–છો.
કૃપીર વરસે મુશળ ધારા, સાચવજો કાય પીયુ પ્યારા
થઇ અળગી હવે તો હું, છેવટ પ્રભુસું અલગ થાતાં–છો.

વીણા સુંદરી છેવટના પ્રણામ કરી પેટીમાં બેઠી, ત્યાં પેટી બંધ કરી અને સેવકો પેટીને ઉપાડી સીદ્ધને ત્યાં મુકવા ગયા. પેટી લઈ ગયા બાદ રાજકુમાર ગમગીનીમાં ગીરફતાર બન્યો. હાય ! ગુમાવી ! સુકોમળ સુંદરી ગુમાવી; ઉંઘમાં અપછરા આવી, પણ મેં મુરખાએ ન બોલાવી કે ન ચલાવી. હાલ હું ચિત્ત ભ્રમ જેવો કેમ બન્યો છું ? બનેલા બનાવથી દિલને આરામ નથી, બળતી ચિંતાગ્નિને ઠારવાનું ઠામ નથી, વીશ્રામનો મુકામ નથી. વાર્તાનો વીસામો એ સુંદરીની સાથે ગયો, હું નિર્ભાગી એકલો રહયો. એ પ્રમાણે પશ્ચાતાપના તાપમાં તપી ગયેલો રાજકુમાર પીતા તરફથી આમંત્રણ આવતાં પીતા પાસે ગયો, પરંતુ તેનું પ્રેમી હૃદય તો પ્રેમની પુતળી વીણા સુંદરીની પાછળજ ચાલ્યું ગયું, એટલે કે પ્રેમ એ શબ્દ તેના અંતરમાંથી સદાને માટે નાબુદજ થઇ ગયો.

પ્રકરણ ૧૧ મુ.

સ્વારથ આ સંસારમાં જગે જગે દેખાય
સમજો સજ્જન મન થકી પાછળથી પસ્તાય.

ધમો પોતાના ઉતારામાં વીચારનાવ મળમાં ગુંથાયો હતો, અને જાલમસીંહ ત્યાં હાજર નહોતો. ધમે વીચાર્યું ચાલો આપ ઠીકજ થયું. વીણાને ડાકીની ઠરાવી, અને આપણી બાજી ફાવી. અત્યારે સંતદાસ જાલમસીંહ ભાઇ પણ નથી, માટે જો અત્યારે રાજ મંડેલમાં મોકલેલી પેટી વીણાસહ આવે, તો વીણાને લઇને પસાર; વેલીની બાબતમાં હરામી જાલમસીંહે મને બનાવ્યો હતો, તો વીણાની બાબતમાં હું ફસાવું; પણ પાપી જાલમસીહના આવતાં પહેલાં પેટી આવી જાય, તો તો ઠીક; અરે પેલા રાજસેવકો પેટી લઇનેજ આવતા જણાય છે ને !

રાજ સેવકોને આવતા જોઈ ધમો આડંબર લ-ગાવી બેસી ગયો, ત્યાં રાજસેવગ પેટી લઈ આવી પહોં-ચ્યા અને સિદ્ધ વેશમાં ધમાને પગે લાગ્યા. ધમાએ આ શીર્વાદ કહયો, ત્યાં સેવકોએ કહયું, મહારાજ આ પેટી લાવ્યા છીએ. ધમે કહયું, એને અહીંઆં રહેવાદો, સં-તદાસ આવશે એટલે તેનું ઠેકાણું કરીશું. શેવકોએ કહયું, બહુ સારૂ હમો જઈએ છીએ; ધમે કહયું સુખેથી જાઓ.

સિદ્ધ મહાત્માની રજા મળતાં સેવકો પેટી મુકી વીદાય થઇ ગયા, સેવકો ગયા, ત્યાં ધમો પેટી પાસે આવ્યો, અને કહયું. સંતદાસ ગયાતો આઘડા ગયા, હવે મને પેટીમાંથી વીણાને કાઢીને લઇને પસાર થવાદે; પસાર! એ ભલે અહીઆં લટકયા કરે; પ્રથમ એણે મને લટકાવ્યો હતો, તો હવે હું એને લટકાવું, અને આ ધમાભાઇનો રોફ બતલાવું. એતો વારા ફરતી વારો છે, કાલ તમારો તો આજ અમારો.

આ પ્રમાણે વિચાર કરી પેટી ઉઘાડી. અને વી-ણાને બહાર કાઢી; વીણા બહાર નીકળી, ત્યાં આ યોગી વે-શમાં ધમાને જોઇ અચંબો પામી, અને કહયું, હું અહીં ક્યાંથી! મારા પતી કયાં! જોગીરૂપ ધમાએ કહયું, તેતો રહયા જોધપુરનાં મહેલમાં. વીણાએ આશ્ચર્ય ચકિત થઈ પુછયું, ત્યારે મને અહીંઆં લાવ્યું કોણ! યોગી રૂપ ધ-માએ કહયું, આ સેવક પોતે. વીણાએ કહયું, શા માટે? ધમાએ કહયું, સિદ્ધી રીતે સાથે આવશો, તો વૈભવ ભો-ગવવા અને મોજ માણવા માટે, નહીતો દેશને ખાનાર ડાકીની ઠરાવી જમીનમાં જીવતાં દાટી દેવા માટે;

વીણાએ મનમાં વીચાર કરયો, સમજી! સમજી! પતીના મને નહી જણાવાના વીચાર હવે પુર્ણ સમજી

તેમની ઉદાસીનું કારણ પુરે પુરૂ સમજી. ઠીક છે જોઉં હવે શું બને છે! આ પ્રમાણે વિચાર કરી ધમાને પુછ્યું, વારૂ! તમો કોણ છો! ધમે કહ્યું, દુનિયાની નજરમાં સિદ્ધ, પણ અપ્રસિદ્ધ; વીણાએ કહ્યું અપ્રસિદ્ધ કોણ! ધમાએ બનાવટી દાઢુ કાઢીને કહ્યું, કોણ શું હું ધમો!

વીણાએ કહ્યું, ચકોરીને ચંદ્રનો સંયોગ છોડાવનાર કાળ મુખારા હુઆ! તનેરોમ રોમ કીડા પડશે, અને સતી અબળાને સતાવામાં સાર નહી કાઢે. ધમે કહ્યું, પણ સુંદરી મેં તમારૂ શું બગાડ્યું? વીણાએ કહ્યું, બધું. ધમાએ કહ્યું, એટલે! વીણાએ કહ્યું, એટલે શું? મેનાને પોપટનો વિયોગ કરાવાય, તેમાં મેનાનું કાંઇ જાય! ચકલીને ચકલાનો વીયોગ પડાવાય તેમાં ચકલીનું કાંઇ જાય! ધમે કહ્યું, કેમ ન જાય! વિયોગના કારી દુઃખનોજ જખમ થાય.

વીણાએ કહ્યું, તો મને વિયોગ પડાવ્યો, તેમાં તારા હાથમાં શું આવ્યું! આવી દુષ્ટ બુદ્ધિ તને કોણે બતાવી! ધમાએ કહ્યું, પાપી જાલમસીંહે. વીણાએ કહ્યું. એ અભાગી આનો પણ આમાં હાથ છે કે! ધમે કહ્યું, તેના કહેવાથીજ આ યુક્તિ ઉડાવી, અને તમને દેશને ખાનાર ડાકણ ઠરાવી, રાજકુમારના હાથેજ પેટીમાં પુરાવી અને એ પેટીએ શેવક દ્વારા અમે આવી.

વીણાએ કહ્યું, પાપીઆ! એક બહેનનો ભવ બગાડયો, તેથી ન ધરાયો, કે પાછો મારાતરફ ધાયો. જો અભાગીઆ જો! આ ફાની સંસારમાં ભલાઈની કમાઇ કરીલે, આવાં અઘોર પાપ કર્મ કરી સુખ શું ભોગવ્યું, તે તું બતાવીશ!

ધમે કહ્યું, કાંઈજ નહીં, મા આપઘાત કરી મરી ગઇ, બાયડી નાતરે ગઇ, અને ધમાભાઇની છેવટ આવી

દશા થઇ. વીણાએ કહયું, ભલાભાઇ! આ ભવતો બગાડયો, પણ પરભવ સુધાર. જેવી મુઠ મારી જાણી, તેવી વાળી જાણ. પ્રેમી જોડાને વીયોગ કરાવ્યાનો પાપનો પોટલો બાંધ્યો, તે પ્રમાણેજ સંયોગ કરાવી તે પાપનો બોજો હલકો કર; સંસારમાં કાંઇજ નથી, આત્મા મુસાફર સંસાર અટવીની મુસાફરી કરવા આવ્યો છે. મુસાફરીમાં જે કમાવાનું છે તેની કમાઇ કર, નાહકના પાપ ના પોટલા નહીં ભર. જો સાંભળ

ગાયન—ભજન.

સંસાર મુસાફરી આવ્યો, પંથી મુસાફર પ્રાણી
વસમી છે વાટયું ભુંડા, ચિત્તમાં લેતું જાણી—પંથી
દુરદેશ જાવુ રહયું, જો તું વિચારી પ્રાણી,
જાવું જરૂર તારે, નક્કી લે જાણી—પંથી—સંસાર
સગાંને સંબંધી તારાં. તે સૌ રહેવાનાં ન્યારાં,
સંગે ન આવે કોઇ, મીથ્યા લેમાની—પંથી—મુસાફર
ભર વભદધી અસાર છે, સંસાર તોફાની ખરે!
ઝંપલાવ્યું કાયા નાવ, કંઈ વીચાર. પ્રાણી ઉર અરે
ધારીને સત્ય સુકાન, હલેસુ નીતીનું હાથે ધરે
અસત્ય અનીતી ત્રોડતાં શઢ, નિશ્ચે ભવસાગર તરે
ભાતુ ભજન ભગવાન, સંગે રાખ્ય પ્રાણી
તો તો ન આવે પ્રાણી, અંતે કાંઈ હાની—પંથી—સંસાર

માટે માન ભલાભાઇ માન, અસત્ય અને અનિતી કાઢતાં ભવસાગર સુખરૂપ તરીશ. હરીશ્ચંદ્રે પુત્રને પત્ની વેચ્યાં, અને પછી પોતે પણ ઢેડને ઘેર વેચાણો, તે એક સત્યનેજ ખાતર, શેઠ સગાળશાએ પોતાના પુત્ર કેલૈયાનું માંથુ ખાંડી અતીત માટે રસોઈ બનાવી, તે એક ટેકનેજ

ખાતર, કર્ણરાજાએ મરતાં મરતાં દાંત ત્રોડી ભગવાનને રેખોનું દાન આપ્યું તે પણ ટેકનેજ માટે, ભલાભાઈ એવો સાચો ટેક મુકી આવાં પાપી કર્મ કરે છે, તો પરભવ શું ગતી થશે, તેનો કાંઈ વીચાર કર્યો !

ધમે કહ્યું, ના, આ ભવમાં તો આ દશા ભોગવું છું, પણ પરભવમાં મારૂં શું થશે, તે સમજાતું નથી. આ પાપી કાયાથી અનેક પાપ કર્મ થયાં છે, અને કરૂંછું ધીક્કાર છે મને. કે મેં પાપ કર્મમાં પાછું વાળી જોયું નથી. હરામી જાલમઠાની શીખવણીથી વેલીનો ભવ બગાડયો, અને તમારો પણ બગાડવા ધાર્યો, પણ તેમાં ઇશ્વરની બોધ કૃપાથી, અને તમારાં વચનોથી બચી ગયો છું. બ્હેન વિણા ! આજથી તું મારી ધર્મની બ્હેન છો, ને હું તમારો ધર્મનો ભાઈ છું.

વીણાએ કહ્યું શાબાશ છે વીરા ! આ પ્રમાણે હવેથી વર્તીશ, તો ઇશ્વર તારો નીઘેબાન થશે, અને પરભવ સુધરશે. ધમે કહ્યું, બ્હેન ! પેલા પાપીને તો પુરી સજાએ પહોચાડવાની જરૂર છે, કારણ મને અને તમને નડવામાં તે પાપીઓ પાછો પડયો નથી. વીણાએ કહ્યું, તારૂં કહેવું સત્ય છે, પણ કેવી રીતે કબજે કરવો ! ધમે કહ્યું, તે કબજે થાય એવી કોઇ યુક્તિ શોધી કાઢો.

વીણાએ કહ્યું, હા ! હા ! ઠીક યુક્તિ યાદ આવી છે, આ પેટીમાં વાંદરાં પુરો અને આપણે બાજુમાં છુપાઇને તમાસો જોયા કરો. કારણ પાપીયાનું ચિત્ત પેટીમાંજ હશે, માટે આવતાની સાથે પેટી ઉઘાડશે ત્યાં પેટીમાં પુરવાથી ખીજવાઇ ગયેલાં વાંદરાં તેને હાલ હવાલ કરશે, અને પાછળથી તું જઈ કહેજે કે વીણા ક્યાં છે ? તે કહેશે કે વીણા નથી પણ વાંદરાં હતાં; તો તારે કહેવું કે પેટીમાંજ સંતાડી હશે એમ કહી તેને પેટીમાં પેસાડવા યુક્તિ કરવી, પછી પેટી

બંધ કરી રાજકુમાર પાસે લઇ જવી, અને તેનો ન્યાય રાજકુંવર હસ્તક કરાવવો.

આ યુક્તિ ધમાને પસંદ પ,ટી અને પેડીમાં વાંદરાં પુરી ધમો અને વેલી બાજુમાં સંતાઈ બેઠાં; તેઓ બાજુમાં છુપાઇ બેઠાં, ત્યાં જાલમસીંહ આવી પહોંચ્યો, અને પેટી જોઈ ખુશી થયો, અને બાજુમાં ધમાને નહી જોવાથી કહયું સીદ્ધ કયાંક ગયા લાગે છે; બાજુ જોતાં સિદ્ધ નહી જોવાથી કહયું સિદ્ધ ગયા તોઆઘડા ગયા, પેટી માંથી પ્રીયાને લઇને પસાર થવા દે પસાર.

વીણાને પેટીમાંથી કાઢી લઇને નાશી જવાના વીચારથી તે પેટી પાસે ગયો, અને કહેવા માંડયું. હે ! મનમોહની ! હે મોહીની ! પ્રાણ પ્રીયા ! આવ આવ એકદમ ભેટી લે. એ પ્રમાણે કહી પેટી ઉઘાડી, ત્યાં પેટીમાં પુરાવાથી ખીજવાએલાં વાંદરાં તેને વળગ્યાં, અને તેનાં કપડાં વીખેરી ફાડી નાંખી તેને ઉઝરડા ભરવાની સાથે હાલ હવાલ કર્યો.

વાંદરાં ગયાં, ત્યાં જાલમસીંહ સ્વસ્થ થયો, અને વિચારમાં પડયો;ત્યાં ધમો છુપાઇને આ બીના જોતો હતો તે તેની પાસે આવ્યો. પાસે આવી જાલમસીંહને કહયું, પ્રીયા કયાં ? જાલમસીંહે કહયું, અહીં તો પ્રીયાએ નથી ને બીઆએ નથી, પેટીમાંથી તો મોટાં બુઢ નીકળ્યાં બુઢ. આ જો હાલ હવાલ કર્યો છે તે. ધમે કહયું, ઓળખું છું જાલમસીંહભાઇ ઓળખું છું; વેલીની બાબતમાં છેતર્યો હતો, તેમ આમાં પણ છેતરવો ધાર્યો હશે કેમ ? વારે વારે છેતરાવાનો નથી, હે નક્કી સમજજો જાલમસીંહભાઇ.

જાલમસીંહે કહયું, ભાઇ ! તને કોણ છેતરે છે. ખાસ સોગન ખાઇને કહું છું, કે પેટીમાં પ્રિયાને બદલે મોટાં બુઢ હતાં ધમાભાઇ ચાલ બતાવું, કહી પેટી પાસે

ગયા, અને વાંદરાંની હગાર બતાવી કહયું, જો આ વાંદરાંની હગાર, હવે ખાત્રી થઈ. ધમે કહયું, પેટીના પડદામાં સંતાઇ હશે, અને મને બનાવે છે, પણ એમ બનવાનો નથી સમજ્યો ! અંદર પેસી પેલો પડદો ઉંચો કરી બતાવ્ય તો ખાત્રી થાય.

ધમાની ખાત્રી કરાવા જાલમસીંહ પેટીમાં ઉતર્યો, અને પડદો ઉંચો કરવા નીચો નમ્યો. જાલમસીંહ નીચે નમ્યો, ત્યાં ધમે પેટી બંધ કરી સાંકળ દઇ દીધી, અને જાલમસીંહને પેટીમાં સપડાવ્યો. જાલમસીંહને પેટીમાં બંધ કર્યો, ત્યાં અંદરથી બુમો પાડવા માંડી, કે ધમા ઉઘાડ ! ધમે કહયું, હું નહી ઉઘાડું, પણ જોધાણનાથ ઉઘાડશે માટે હાલતો પેટીમાં બેઠા બેઠા ઈશ્વરનું ભજન કરો, જેથી પાપનો ભાર હલકો થાય.

જાલમસીંહને સપડાવ્યો, ત્યાં વીણા જે બાજુમાં હતી તે ધમા પાસે આવી, એને કહયું, બ્હેન ! તેં ઘણી સારી યુક્તિ બતાવી, જેથી પાપીને દીધો સંપડાવી, હવે આ પેટીને શું કરવી ! વીણાએ કહયું, ચાલો રાજકુમાર પાસે લઈ જઇએ, અને રાજકુમારનો સંદેહ ટાળીએ. ધમે કહયું, બહુ સારૂ બ્હેન ચાલો. એવો નિશ્ચય કરી વીણાએ જોગણનું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું, અને ધમો અને વીણા બંને જોગી વેશમાં પેટીને લઇ દરબારગઢ તરફ ગયાં.

પ્રકરણ ૧૨ મુ.

જળથી જેવો મીનનો દીપક જેમ પતંગ
સારસ જોડી વીણુ મરે અજબ પ્રેમનો રંગ

પેટીને વિદાય કરી, અમરકુમાર ગમગીનીમાં ગિરફ્તાર બનેલો પોતાના એકાંત અવાસમાં વીચારના વમળમાં

ગુંથાયેલો બેઠો હતો. મન સાથે વીચાર એ કરતો હતો કે, વાહ પ્રભુ ! તારી લીલા અજબ છે. શું વીણા ડાકીની ! ના ના તેમ તો હોયજ નહી; અરે પણ ત્રીશુળનું નીશાન શેનું ? મનને કોઇ રીતની ખાત્રી મળતી નથી, મન વીચાર વમળમાં ગુંચાયું છે. કઠીઆરાની આ સ્થીતી કરનાર વીણા ડાકીની હો કે દેવી હો, પણ આ અભાગીને તો દેવીજ હતી. શું સિદ્ધની સિદ્ધાઇ ખોટી ! નાના તેતો બનેજ કેમ ? સિદ્ધને શું સ્વાર્થ હતો કે ખોટું કહે. આનું ખરૂ તાત્પર્ય સમજાતું નથી.

આ પ્રમાણે વીચારના વમળમાં ગુંચાયેલો મન સાથે વીચાર માળાના મણકામાં ગુંથાયેલો હતો, ત્યાં પેલી દાશી કે જેણે ત્રીશુળનું નીશાન છાપ્યું હતું તે આવી, ને વીણાને નહી જોતાં કુંવરને પુછયું, કે વીણા બા કયાં ? દાસીના પુછવાથી રાજકુમારનો વીચાર માળાનો મણકો તુટી ગયો, અને દાસી સામે જોઇને કહયું, તારે શું કામ છે ?

દાસીએ કહયું, મારે તેમની પાસે એક માફી માગ· વાની છે. રાજકુમારે કહયું શી બાબતની ! દાશીએ કહયું, એક યોગીને સાધનામાં સતી સ્ત્રીના પગે ત્રીશુળના નીશાનની જરૂર હતી તેથી વીણા બા નિંદ્રાધિન હતાં, ત્યાં મેં તેમના પગે ત્રીશુળનું નીશાન છાપ્યું હતું, તે બાબતની માફી માગવાની હતી.

દાશીની આ વાત સાંભળી કુમારે નિસ્વાસ નાંખ્યો, અને કહયું, હાય હાય ! તે તેનું નખ્ખોદ કાઢયું છે. જા એકદમ પીતાજી પાસે જા, અને આ હકીકતથી વાકેફ કર. જગતને ફસાવનાર એ પાપી જોગીઓ, સ્વારથી સિદ્ધો, અને ભુલાવામાં નાખનાર ભામટાઓનું સદંતરને માટે સત્યાનાશ કેમ જતું નહી હોય, હાયરે વીણા સુંદરી ! આ પ્રમાણે

બોલે છે ત્યાં નેપથ્યમાંથી નીચે પ્રમાણે અવાજ થયો.

તુલસી આ સંસારમાં, ભાત ભાત કે લોક
પ્રિછયા વિણુ નહી માનીએ, શાસ્ત્રે વાણી રોક

ઉપરની સાખી સાંભળી ત્યાં રાજકુમાર એકદમ ચોંકયો, અને સેવકને બોલાવી પુછ્યું કે જોતો કોણ છે ! સેવકે કહયું, એતો એક બુઢ્ઢો બાવો તેની છોકરીસહ ભીક્ષા માગવા આવ્યો છે તે ગાય છે. બુઢા બાવાનું નામ સાંભળ્યું ત્યાં કહયું એવાં ભેખધારી સાધુડાંને તો દૃખો ત્યાંથી ઠાર કરવાં જોઇએ. દુનિયાનું સદંતરને માટે સત્યાનાશ કાઢનાર એ વેશ ધારી સાધુડાજ છે. એ પ્રમાણે સેવક સાથે વાત કરે છે ત્યાં પાછો નેપથ્યમાંથી ફરીથી અવાજ આવ્યો,

દાઝેલા જીવ દુધથી શીદ તરછોડે છાશ
સાહસથી સુખ સૌ જશે વળશે સત્યાનાશ.

આ પ્રમાણે બોલતી વીણા સુંદરી જોગી વેશમાં મહેલમાં રાજકુમાર પાસે આવીને ઉભી. જોગણ વેશમાં વીણાને જોઈ રાજકુવરના દીલમાં પ્રેમી અંકુરો ઉત્પન્ન થયા, અને તે જોગણ પાસે આવીને ઉભો અને કહયું, તમે કોણ છો ! કયાં રહો છો ? અને આટલી નાની ઉમ્મરમાં જોગ લેવાનું કારણ શું તે જણાવશો ?

· જોગી વેશમાં વીણાએ કહયું, ભલા પ્રાણી ! વો કયા પુછતે હો ! હમ કોન હે વો હમ ખુદ નાંહી જાણતે હેં તો તુમેરેકુ કીસતરેહ કહેવે કે હમ વોહે. ઓર હમેરા રેહેનેકા પુછતે હો, તો હમ સારી દુનીયામે રહેતે. સબબ આજ ઈધર તો કલ દુસરી જગેપે, હમેરા સ્થાન એક નહી

કે તુમેરેકુ હમ શીખલા શકે; ઓર છોટી ઉમ્મરમે જોગ લેનેકા કારણ કયા વો સુનો,

જુઠા શ્વપ્ના વત્ત સંસાર માયાકા શીર જુઠા માર
અલખ ભજી હોના ભવપાર ઉસીલીયે કીયા ભેખ સ્વીકાર

વીણાએ કહયું, માટેજભેખ ધારણ કરી સંસાર છોડ દીયાહુ. રાજકુંવરે કહયુ, શું સંસારમાં રહીને અલખ ભજાતા નથી, કે જોગી થવું, સગા સંગીને તજવાં, અને તેમની હાય લેવી. વીણાએ કહયું,

કીસકી બેટી કીસીકા બાપ, જીવ અકેલાહી આપો આપ,
સ્વારથકે સબ જાનો તાપ, માયામેં મત ખા ભુલ થાપ.

વીણાએ કહયું, સબ સ્વાર્થકી જાલહે, સ્વપ્નવત્ત આલપંપાલહે. વોહફાની સંસારમેં કબ આયા કબ જાનેકા ઈસકી કીસીકુ ખબર નહી, ઇસલીયે જીવકે લીયે જો કામ કરનેકા ઉસીમે વખત લગાના નાંહી. કલકરના વો આજ કરના, આજ કરના વો અબ કરના, ધરમકા કામમે ઢીલ નાંહી કરના વો સત પુરૂષકા બચન હે.

રાજકુમારે કહયું, તુમેરી સંગમે કોન હે વોતો કહો ! વીણાએ કહયું, હમેરા બુઢા બાવા હે; રાજકુમારે કહયું, શું તમારે જોગી લોકને પણ બાપ ખરા કે? વીણાએ કહયું, કહેનેમે તો હે; સંસારકી જૂઠી સગાઈ એતો કહે લાતે હે પરંતુ—

જુઠી સગાઈ જુઠા રંગ સ્વારથ માયા જોડી અંગ
આત્મા જાતાં કાયા ભંગ, કોઉન આવે જીવકે સંગ

રાજકુમારે કહયું, વારૂ ! તમોને જોગ લીધે કેટલો વખત થયો ! વીણાએ કહયું, વખતકા કયા પુછતે હો ! જીસી વખ્ત માયાકી જંજાલ છોડ દી, ઉસી વખ્ત અંગમે કફની જોડદી, ઓર માયાકુ તોડદી. રાજકુમારે કહયું, વારૂ ! સંસાર સુખ અનુભવ્યું છે કે નહી ! વીણાએ કહયું વો કયા પુછતે હો; જુઠે સંસાર ઇસમે સુખ કયસા ? કાયમે સુખ હે ! તુમ કીસ બાતસે સુખ માનતે હો ! પૈસે મે સુખ હે ! જો પૈસે મે સુખ હોતા, તો તવંગર લોક હાય હાય કરકે કેસે મરતે ! જો ગરીબાઇમે સુખ હોતા, તો ગરીબ પેર ઘસતે કેસે મરતે ! જો પ્રેમમે સુખ હોતા, તો પ્રેમી પ્રેમમે કેસે મરતા ? સંતોષ સમાન સુખ કીસીમે નહી, પન વો હે કીધર! હમ તો યહ જોગી વેસમે કાયાકો કષ્ટ દેકર અલખકા સ્મરને મે હી સુખ માનતેહે.

રાજકુમારે કહયું, મારી ઇચ્છા પણ તમારો બોધ સાંભળી જોગી થઇ જવાનો થયો છે; વીણાએ કહયું, તુમે-રેકું દુ:ખ કયા હે, કે જોગ લીયે ચહાતે હો ! રાજ-કુમારે કહયું, દુ:ખનું શું પુછોછો ? મેં અભાગીઆએ એક ઘોર પાપ કર્મ કર્યું છે, અને તે પણ સ્ત્રી હત્યાનું.

વીણાએ આશ્ચર્યચકિત થઇ કહયું, કયા સ્ત્રી હત્યાકા પ્રાશ્ચીત કીયા હે! નહી ચાહીએ, નહી ચાહીએ, સ્ત્રી હત્યા કરને વાલેકા ઘરકી ભીક્ષા નહી ચાહીએ; એ પ્રમાણે કહી વીણાએ ચાલવા માંડયું, ત્યાં રાજકુમારે વીણાનો હાથ પક-ડયો; વીણાનો હાથ પકડયો ત્યાં વીણાએ કહયું; રાજકુમાર! વો કયા કરતે હો ! .

વીણા— અબયાત

બીચારકે કુચ દીલમે મેરા હાથ છોડદો
સંસારી હોજી આપ અન્યસે પ્રીતી જોડદો

હમકો જોગી ફક્કડ બોલો હમસે કામ કયા
જોગીયુકુ પકડનેસે કહો આરામ કયા
હેરાન કયું કરો હમે બનકે બેવફા
આયાગા બાબા હમેશ હોવેગા ખફા.

વીણાએ કહયું, રાજકુમાર ! મેરા હાથ છોડો, મેરે બાબા આયગા, તો ખફા હોગા. રાજકુમારે કહયું, શું તમારે પણ તમારા બાબાની બીક રાખવી પડે છે કે ! વીણાએ કહયું, કયું ન રખે, દુનિયાદારી મેતો રખનીજ ચાહીએ. રાજકુમારે કહયું, તમારે જોગીને દુનીયાદારી કેવી ! વીણાએ કહયું, દુનિયામે રહેવે તો દુનિયાદારી કેસે તજે, માયાસે છુટે વો, દુનીયાસે છુટે નાંહી, દુનિયા કબ છુટેગી કે યા દેહમેસે આત્મા ચલા જાયગા, યા દેહ છુટેગી તબ દુનિયા છુટેગી; ઓર દુનિયામે રહે તો દુનિયાદારીમે રહેના ચાહીએ. અબ મેરા હાથ છોડદો, કોઉ દેખે ગાતો કયા બીચાર કરેગા ! રાજકુમારે કહયું, મારા મનનું સમાધાન થયા શીવાય કદાપી છોડનાર નથી. વીણાએ કહયું, જરા સુનો !

વીણા—કુમાર— ગાયન

અલગ હો કુંવર મેરે અંગસે
હમ સ્મરતે હે નાથ   અલગ હો.
બન જંગલકે બાસી હમેરે
હે હમ જોગીયો કે બાલ
કુમાર—હમે છીએ પ્રજાપાળ
વીણા—અલગ હો કુંવર મેરે અંગસે
દેખે પ્રજાકા પાળ તુમેરે
નહી પીછાને પ્રેમી રંગ
પ્રેમળ બાળા બીચારીકે
ડાલે રંગ મેં ભંગ   અલગ૦

ऩ्हेम वीरी गया अंगमेरे
दीया छोड ईसके संग
कुमार—हायरे गुमाव्युं रत्न हाथथी
पेरम कष्ट सीर प्रसंग
वीणा—...................................अलग०

वीणाए कहयुं, कुंवरजी ! अब मुजे छोडदो; राजकुमारे कहयुं, प्रथम मने आ हत्याथी छोडावो, पछी सुखेथी जाओ. वीणाए कहयुं, आ हत्या करनेवाला कोउ तरेहसे छुट शकता नही; राजकुमारे कहयुं, तो तमारी साथे राखो, अलख स्मरीश, अने भवसागर तरीश. वीणाए कहयुं, नाहक जीद कयुं करतेहो, हेरान मरतेहो, राजकुमारे कहयुं, आहाय ते थाय परंतु आ हत्याथी छोडाओ, नहीतो साथे राखवा कबुल थाओ, ते शीवाय कदी छोडनार नथी.

वीणाए कहयुं, हां ! हां ! अब मुजे याद आया, हमेरे बावाजीकी पास मंदर हय, साक्षात देहधारी सालींगराम अंदर हय, वो तुमे आ हत्याका प्राश्चीत सुनायगा सो हत्यासे छुडायगा. राजकुमारे कुहयुं, तो तमारा बावाने बोलावो, ने आ हत्यानुं प्राश्चीत संभळावो. राजकुमारे कहयुं, त्यां वीणाए (धमाने) बुम पाडी, बाबा ईधर आओ, ओर वो राजकुमारकु आ हत्याका प्राश्चीत सुनाओ.

धमो राजकुमार पासे आव्यो, अने कहयुं, बेटा ! सालंगरामका मंदर अंदर लाताहुं, ओर राजकुमारकु आ हत्याका प्राश्चीत सुनाताहुं. वीणाए कहयुं बाबा ! में बाजुमे जातीहुं, अभी आती हुं. तुम सालींगरामका मंदीर लाओ ओर राजकुमारकु आ हत्याका प्राश्चीत सुनाओ.

धमाने उपर प्रमाणे कही वीणा पोतानो जोगण वेश दुर करी पोतानो पोशाक बदलवा बाजुमां गई, त्यां

ધમાએ કહયું, રાજકુમાર ! જરા આઇએ, મંદરકો હાથ લગાઇએ. રાજકુમારે તથા ધમાએ બંને જણાએ મળી પેલી પેટી કે જેમાં જાલમસીંહને સપડાંવ્યો હતો તે મહેલમાં આણી.

પેટીને જોઇ રાજકુમાર અચંબો પામ્યો, અને કહયું, અરે ! એતો એજ પેલી ધોળાતરી પેટી ! ધમાએ કહયું, અરે પેટી બેટી કાયકી ! વોતો સાલીંગરામકા મંદર હયં, સાક્ષાત દેહધારી સાલીંગરામ અંદર હય. રાજકુમારે કહયું, બહુ સારૂ બુઢા બાવાજી ! હવે સ્રી હત્યાનું પ્રાશ્રીત સુણાવો. સ્રી હત્યાથી છોડાવો. ધમાએ કહયું, રાજકુમાર ! જો આ સાલીંગરામ બોલેગા, વોહી કરના પડેગા; રાજકુમારે કહયું, જે કહેશે તે કરવા તૈયાર છું; ધમાએ કહયું, તો આપ શરીરપે શસ્રો ધારન કરકે તયાર બનો, બાદ સ્રી હત્યાકા પ્રાશ્રીત સુનો. રાજકુમારે કહયું, શસ્ર ધારણ કરણ કરવાની જરૂર શી છે !

ધમે કહયું આપ ક્ષત્રી હો, ઉસીલીયે કરના ચાહીએ; આપ આપકા ધર્માનુસાર તયાર હોનેકા નહી, વ્હાંતક સાલીંગરામ તુમેરેકુ સ્રી હત્યાકા પ્રાશ્રીત સુનાનેકા નહી. ધમાની આ વાત સાંભળી રાજકુમાર શસ્રો સજી સજ થઇ પેટી પાસે ઉભો રહયો, ત્યાં ધમે કહયું કુંવરસાહેબ બરાબર સ્પુરતીમે રહેના અબીમે સાલીંગરામકો બુલાતા હું, ઓર સ્રી હત્યાકા પ્રાશ્રીત સુનાતાહું.

આ પ્રમાણે રાજકુંવર સ્ફુરતી ધરી ઉભો, ત્યાં ધમે કહયું, સાલીંગરામજી, સ્રી હત્યાકા પ્રાશ્રીત સુનાઓ. બોલો ! બોલો ! ધમો બોલી રહયો, ત્યાં પેટીમાંથી જાલમસીંહે કહયું, ખોલો, ખોલો. રાજકુંવર અચંબો પામ્યોને કહયું આશું ! ધમે કહયું, કુંવરસાહેબ ! સ્રી હત્યાકા પ્રાશ્રીત દીખલાતાહું; એ પ્રમાણે કહી પેટી ઉઘાડી, ત્યાં જાલમસીંહ

ઉભો થયો, તેને કુંવરના કબજામાં બરોબર લેવડાવી કહયું, દેખો વો શ્રી હત્યાકા પ્રાશ્ચીત આપો આપજહે.

રાજકુમાર જાલમસીહને જોઈ અચંબો પામ્યો, અને કહયું, અરે આતો એજ! હરામી સંતદાસ! બોલ્ય હરામી! વીણા કયાં? જાલમસીંહે ભાગ્યા તુટયા શબ્દોમાં કહયું હમ ઈસકુ જમીનમેં દાટને જાતેથે, વ્હાંસે ભગ ગઈ. ધમે કહયું, પાપીઆ! મ્હોતની છેલી છડીએ પહોચ્યો, હવે તો કાંઈ સાચુ બોલ; એ પ્રમાણે કહી બનાવટી દાઢી મુછ દુર કરી રાજકુમારને કહયું, કુંવરસાહેબ! હું બુઢો સિદ્ધ નથી, અને જાલમસીંહનાં દાઢી મુછો બનાવટી હતાં તે ખેંચી કાઢીને કહયું, આ સંતનાથ પણ નથી, આ ઠાકોર જાલમસીહ, ને હું ધમલો માળી.

ધમાના આ શબ્દો સાંભળી રાજકુમાર અચંબો પામ્યો અને કહયું, કોણ જાલમસીંહ! અને ધમલો માળી! ધમે કહયું હા. હરામીએ મને ચઢાવી વેલીનો ભવ બગડાવી છેવટ ઠગાઈની બાજી ચલાવી; વીણા દેશને ખાનારી ડાકીની છે તેમ જાહેરમાં લાવી તેમને ઉપાડી જવાની દાનતે પેટીમાં પુરાવી મંગાવી, હમારી ઠગાઈ ગઈ ફાવી, અને વીણા સહ પેટી આવી, પેટી ઉઘાડી મેં વીણા બ્હેનને બહાર કાઢયાં, તેમણે મને બોધનાં વચનો સુણાવ્યાં, ત્યાં મારી મતી ઠેકાણે આવી, ને વીણા બાઃએ યુક્તિ બતાવી, તે યુક્તિથી આ પાપીઆને પેટીમાં દીધો સપડાવી. તમારો વ્હેમ દુર કરવા પેટી અત્રે લાવી વીણાબાસહ અમો આપની પાસે આવ્યાં.

રાજકુમારે અધિરા થઈને પુછયું, વીણા કયાં! ધમાએ કહયું, પ્રથમ આ પાપીને યોગ્ય સજા કરો, પછી વીણાબા આવે છે. રાજકુમારે ચાર સીપાઈઓને બોલાવ્યા અને જાલ

મસીંહને બાંધીને ડુંગર ઉપરથી ફેંકી દેવાની સીપાઇઓને આજ્ઞા કરી. આ પ્રમાણે આજ્ઞા થઇ, ત્યાં જાલમસીંહને સીપાઇઓએ પકડયો અને આગળ કર્યો; આ પ્રમાણે સજા ઉઠાવાની આવી તેથી છેવટે જાલમસીંહે કહયું, મુવો, મુવો, હાય હું મુવો, બીજાને નાંખવા જતાં જાતેજ પુર્યો કુવો.

જાલમસીંહ— દુહો

કરવું તેવું પામવું, જુવો નજર દ્રષ્ટાંત
મુજ સમ પાપી જગ વીશે આમજ આવે અંત

આ પ્રમાણે જાલમસીંહને સીપાઇઓ લઇ ગયા, ત્યાં રાજકુમારે કહયું, વીણા કયાં ! ધમે કહયું આવે છે, જરા શાન્તિ રાખો. આ પ્રમાણે ધમો કહે છે ત્યાં નેપથ્યમાંથી અવાજ આવ્યો.

વીણા—
વ્હેમ ટળ્યો રૂદીયા તણો હૃદય થળ્યું પ્રિત પંથ
સત્ય સહાયક શ્રીહરી દુઃખનો આવ્યો અંત

રાજકુમારે કહયું, અરે એતો એજ સ્વર ! નક્કી વીણા સુંદરીનોજ ! આવ આવ વહાલી ! તારા પાપી પતીને ભેટ. પાછો બીજીવાર નેપથ્યમાંથી ઉચ્ચાર થયો.

વીણા—તન તરૂવર મન છાંયડો શીતળ પ્રેમી નીર
તાપ નીવારી નાથજી ! બેશી પીઓ ધરી ધીર

છેટેથી વીણાને આવતી જોઈ રાજકુંવર સામો ગયો અને વીણાને ભેટી પડયો. વીણાને રાજકુમાર ભેટયાં, ત્યાં બંનેની આંખોમાં હર્ષનાં આંસુ આવ્યાં, રાજકુમારે કહયું,

સુંદરી ! હું તમારો અપરાધી છું, માટે મને ક્ષમા કરો. વીણાએ કહયું, નાથ ! એ શું બોલ્યા ! સંસારના રંગ ઢંગ ન્યારા છે; ફરેબથી મ્હોટા મ્હોટા ફસ્યા, તો તમો કોણ ! ભગવાને પાર્વતીનું રૂપ લઈ ભષ્માસુરને ભોળવી માંથે હાથ મુકાવ્યો, પાર્વતીએ ભીલારાણીનું રૂપ લઇ શંકરને ભરમાવ્યા, તો એવા દેવ દાનવો ભુલ્યા છે, તો તમોને હું તો એક પામર પ્રાણી છીએ.

રાજકુમારે કહયુ, વ્હાલી ! તને વીતવામાં બાકી રહી નથી. વીણાએ કહયું, નાથ ! જો આ ધમાની બુદ્ધિ ઠેકાણે આવી નહોત, તો આ વખત આવત નહી, પણ પ્રભુ કૃપાએ તેની બુદ્ધી ઠેકાણે આવી, ને આવી આનંદની ઘડી પ્રભુએ બતાવી. રાજકુમારે કહયું, પણ તમને હેરાન ભેળવનાર તેજ હતોને !

વીણાએ કહયું, નાથ ! સંગતથી ભલભલાની બુદ્ધિ બગડે છે તો આતે કોણ ! હરામી જાલમડાની સંગે રહેવાથી આની મતી બગડી હતી, પરંતુ બોધ વારીથી તે બીગાડ દુર થયો, ને મતી સ્વચ્છ થઇ; તેને મે ધર્મનો ભાઈ કહયો છે, ને તમારા દરબારમાં યોગ્ય જગ્યાએ દાખલ કરી દેવાનો છે. (ધમાને) ધમા ! હાલતો તું મહેલમાં જા. ધમે કહયું, બહુ સારૂ બા જાઉંછું. એમ કહી બંનેને નમી મહેલમાં ગયો.

ધમો ગયો ત્યાં રાજકુમારે કહયું, સુઘડ સુંદરી ! હવે તમારી શું ઇચ્છા છે, ને ઇચ્છા હોય, તે સુખેથી જણાવો. વીણાએ કહયું, નાથ ! દુઃખનું વાદળ દુર થઇ સુખ સુર્ય ઉદય થયો છે, ખામીમાં ખામી એજ કે આ સર્વ હકીકત મારા પીતાજીને જણાવાની ઇચ્છા છે, જેથી તેઓ હુંપદનો પસ્તાવો કરી પાપ કર્મ ખપાવે.

રાજકુમારે કહ્યું, શું કરવું ? વીણાએ કહ્યું, આપ અત્રેથી એક પત્ર લખો, તેમાં લખવું કે તમારી પુત્રી તમોને મળવા આતુર છે, તેથી પત્ર વાંચી તુરત આ તરફ આવવું. તમારો પત્ર વાંચી તેઓ અત્રે તુરત આવશે. મારૂં નામ લખતા નહી, બાધેભારેજ લખીજણાવવું. રાજકુમારે કહ્યું, બહુસારૂ પ્રીયા, હાલજ પત્ર લખી મોલાવુંછું. ચાલો મહેલમાં જઈ પત્ર લખી પ્રથમ અનુચરને વીદાય કરીએ; એ પ્રમાણે વર્તાવિનોદ કરતુ પ્રેમી જોડું મહેલમાં ગયું.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

છાજ્યા નહી અભીમાન, જગતમાં કોને જાણ્યો,
રામે રોળ્યો દસ શીશ, અભીમાને પરમાણ્યો.

વેલીને લઇને તાંતોલખાં ગવઇઓ નાશી ગયો હતો, તેણે વેલીને નાચનારી બનાવી હતી. મુળે વેલીને નાચવાનો શોખ હતો તેથી તે નાચતાં શીખી હતી, એટલે ગવઇઓ વેલીના નાચવા ઉપર નિર્વાહ ચલાવતો હતો. એમ ફરતાં ફરતાં તાંતોલખાં તથા વેલી જોધપુર આવી પહોંચ્યાં.

જોધપુર શહેરનો વૈભવ, ગામની બાંધણી વીગેરે જોઇ, વેલીને મનમાં લાગી આવ્યું, અને તે ગમગીનીમાં ગીરફતાર બની. તેણે મન સાથે કહ્યું, વાહ ભગવાન તારી લીલા ! જે જોધપુરના દરબારમાં રાજ રાણી થઇ આવવું ધાર્યું હતું, તે જોધપુરમાં નાચનારી તરીકે આવીછું;

આ પ્રમાણે વેલી ગમગીનીમાં ગીરફતાર બનેલી વીચારમાં ગુંથાએલી હતી, ત્યાં તાંતોલખાંએ કહયું, વેલી! દેખો વો જોધપુરકા દરબાર હે, નાચ બરાબરકરના, સમજ ગયે. વેલીએ કહયું, તાંતોલખાંજી! જોધપુરના દરબારમાં નાચવામાં મારો પગ નહી ઉપડે;

તાંતોલખાંએ કહયું, કયોં! વેલીએ કહયું, જે દરબારમાં મેં રાજરાણી થઈ મ્હાહાલવા ધારેલું, તે દરબારમાં નાચનારી થઈને નાચવાનું કામ મહારાથી નહી બને. તાંતોલખાંએ કહયું, એસા ઉમદા દરબારમેંસે અછા ઈનામ મીલનેકી આશા હે, વો કામ તેરેસે નહી બને? વેલીએ કહયું, ના નહી બને. તાંતોલખાંએ કહયું, એસે મોખે ગુમાયગી, તો ફીર છોટે રજવાડેસે કયા પાયગી! મોસમ ગુમાયગી, તો ફીર કયા ખાયગી? રાખ કે ધુળ.

વેલીએ કહયું, ચહાય તેમ હો, પરંતુ આ દરબારમાં તો કદાપીકાળે હું નાચનારી નથી; તાંતોલખાંએ વેલીની હઠ જોઈ વેલી સામે ચાબુક ઉપાડી, અને બે ચાર ફટકા લગાવી કહયું, કયોં નહી નાચેગી કયા!

વેલીને ચાબુકના ફટકા પડયા, ત્યાં વેલીએ કહયું, નાચીશ. તાંતોલખાંએ કહયું, યા ચાબુકમેં ગુન અજબ હે, કારણ કીયાહેં કે, "બુધિઆર બાજરી, બુધિનાર પાધરી બુધે ડોબુ દોડાવા દે, બુધે છોકરૂ છાનુ રહે," કહેવતાનુસાર ચાબુક પડયા કે ઠેસી ઠેકાણે આઈ; ચલો અબ વો ગાના શરૂ કરો; વેલીએ ગાવાનું શરૂ કર્યું.

તોરા દાવર દર દાર્યા ચાહા.

વેલીએ ગાવા માંડયું ત્યાં બેસુરૂ ગાયન જોઇ તાંતોલખાંએ ચાળા પાડયા ને કહયું, તેરે દાવર દર દાયાં ચાહા. યહ બેસુરા ગાયન કાંહાંસે સીખલાઈ. વોહ ચાહ

કરો. વેલીએ કહયુ, કીસું ? તાંતોલખાંએ કહયું. વો ફુલનકી બહારકા ! વેલીએ ગાયન શરૂ કર્યું.

ગાયન

(પ્યારે તોરે અંગમે) એ રાહ.

પ્યારે તોરે ચમનમે ફુલનકી બહારહો,
ચમનમે બહારહો, સુમનકી બહારહો. પ્યારી૦
રાજનસે રજી રહો, સાજનસે સજી રહો,
તાજ તેરે રાજકા ચાહ ઓર પ્યારહો. પ્યારી૦

શેઅર

હો મુબારક હમેં અય ખુશીકા દરબાર કીયા
ખલ્કકે ખાવીંદને શુભ અવસર વોહ દીયા
શાહ દુલહા રહેતા હશ્ર રહો આબાદ જોડી
ઉસકો હાંસીલ હો ખુશી, અલ્હાદિ વિઘ્ન ત્રોડી.–રાજનસે૦

તાંતોલખાંએ ખુશી થઈ કહયું, હાં ! વોહ ગાના ખાસ જોધપુરકે દરબાર કે લીયે બનાયે હે, ઓર વોહ ગાનેપે અચ્છા ઇનામ લેનેકા હે, સમજ ગયે, અબ ચલો દરબારમે જાનેકી તૈયારી કરકે દરબારમે જાવે (જાયછે)

રાજા રાયસીંહ ઉપર જોધપુરના રાજકુમારનો પત્ર આવી પહોચ્યો. પુત્રીનો પત્ર વાંચી રાજા રાયસીંહ ખુશી થયા, અને રાણીને એક સેવકદ્વારા બોલાવી. રાણી આવી, ત્યાં રાજા રાયસીંહે કહયું, આજ ઘણે દહાડે પુત્રીએ યાદ કર્યા લાગે છે. એવા અતુલીત રાજવૈભવમાં માતા પીતા કયાંથી યાદ આવે, આજે વળી કેઇ દીશાનો વાયુ વાયો હશે. કે પત્ર લખ્યો.

રાણીએ કહયું, પ્રાણુનાથ ! આજ દીન સુધી મનને ચિંતા હતી, કે પુત્રીને પરણીને ગયે આજ ત્રણુ ત્રણુ વરસ

થવા આવ્યાં, પણ નહી ખર કે ખબર. આજે આ પત્ર વાંચી આનંદ પ્રાપ્ત થયો છે. કહેવત છે કે " હાથી દરબાર, અને છોરૂ સાસરે સારૂ " તેનું કાંઇ નહી, પણ ખર ખબર ન લખી જણાવે, તો મનને ચિંતા થાય તે વાસ્તવીક છે.

રાજાએ કહ્યું, પણ મને મળવા બોલાવે છે, તો મારે શું કરવું ? રાણીએ કહ્યું, ત્રણ ત્રણ વરસ થવા આવ્યાં, જે પુત્રી એક પળ પણ અલગ રહેલી નહી, તે ત્રણ વરસે મળવા બોલાવે તો આપણે અવશ્ય જવુંજ જોઇએ; કારણ કે તે મ્હોટા દરબારમાં રાજરાણી થઇ તેથી તેને અત્રે આવવાનું ન બને, પણ આપણે તો જવુંજ, કારણ મારૂ મન પણ મારી પુત્રીને મળવા તલપી રહ્યું છે. રાજા રાયસીંહે કહ્યું, તો ચાલો તૈયારી કરો. આવતી કાલેજ જોધપુર તરફ નીકળી પડીએ. ને આજે રાજ પ્રધાનજીને ભળાવી હું પણ નીશ્ચિંત થઇ જઉં. કારણ લાંબી વાટ તેથી વખતે મોડું વહેલું પણ થાય. રાણીએ કહ્યું, બહુ સારૂ તમે રાજકાજથી પરવારો ને હું બીજી તૈયારી કરૂ છું; કહી બંને જણા જોધપુર જવાની તૈયારી કરવા ગયાં, અને યોગ્ય તૈયારી કરી જોધપુર જવા રીસાલાસહ નીકળી પડયાં.

પ્રકરણ ૧૪ મું

પસ્તાવો કરવો પડે ધરી હુંપદ અભીમાન
સંતોશી સુખી સદા ભાગ્ય હોય બળવાન

જોધપુરના દરબારમાં દરબારીઓ આવી ગયા છે ને દરબાર ભરાયો છે, ત્યાં છડીદારે નેકી પોકારી જોધાણ-નાથ પધાર્યાનું ભાન દરબારીઓને કર્યું. નેકીનો અવાજ સાંભળી સઘળા દરબારીઓ સ્વસ્થ થઇને બેઠા, અને રાજાજી

કચેરીમાં આવતાં સર્વેજણા ઉભા થયા અને નમીને સ-
લામો ભરી, પછી રાજાજી આસને બેસતાં સર્વે બીરાજ-
મીત થયા. જોધાણનાથ આસને બીરાજમાન થયા, ત્યાં
વારાંગનાઓએ નાચ શરૂ કર્યો.

કંચનીઓ— નાચ.

ધસારેગ રેસાધ પધ સારે સા.
સારેગ સારેગ ધપ મગ રેસા
ગરેસા ગરેસા ગરેસા.
પપ સા ગરેસા પપ સા ગરેસા–ધસા
સારે સારેગ ધ પ મ ગરેસા, ગરેસા.
પપ સા ગરેસા, પપ સા ગરેસા, પપસા
ગરેસા–ધસા,

કંચનીઓ— ગાયન.

આનંદે સખી હળી મળી સંગ કરો રંગ ધારી અંગે ઉમંગ
વાર વાર ધારી પ્યાર એક એકમાં અપાર
ની ધ પ મ ગ રે સા.
લીયો તાલ દાદ્રો ચોતાલ ધીની તક તક
ધીનીતક તક ધીનીતક તક
તધીન કીટ તક ઉમંગ—આનંદે
તા થૈયાં, તા થૈયાં, નાચીયાં, માચીયાં,
રાચીયાં, સાચીયાં, ઝુકોના ઝુકોના,
છન નનનન છુમ—આનંદે

કંચનીઓનો નાચ પુરો થયો, ત્યાં જોધાણનાથે
કહ્યું, પ્રધાનજી ! આજનો દરબાર ખાસ સતી સુંદરી
વીષે માટેજ ભરવામાં આવ્યો છે; રાજા રાયસીંહ આજે

આવી પહોંચવા જોઇએ, છતાં હજુ કેમ આવ્યા નહી, તેનુ કારણુ સમજાતું નથી. પ્રધાનજીએ કહયું, કૃપાનાથ! હવણા આવી પહોચશે. આ પ્રમાણે રાજા જોધાણુનાથ તથા પ્રધાન વાત કરે છે ત્યાં દ્વારપાળ ધમો કે જેને છડીદારની જગોએ દાખલ કર્યો હતો, તેણે કહયું, કૃપાનાથ! બહાર કોઈ ગવઈઓ આવ્યો છે, અને અંદર આવવા આજ્ઞા માગે છે. જોધાણુનાથે કહયું, સુખેથી પ્રવેશ કરાવ.

આજ્ઞા મળતાં તાંતોલખાં વેલી સહ દરબારમાં દાખલ થયો, અને જોધાણુ નાથને સલામ કરી. જોધાણુનાથે કહયું, તમો કોણ છો, અને કયાંથી આવો છો? તાંતોલખાએ કહયું, નેકનામ મહારાજા ધિરાજ! મેં દુર દેશમે રહેતાહું, ઓર યહ મેરી લડકી નાચનેકા ઓર ગાનેકા કામ કરતી હે, ઓર મેં બજાતાહું. આજ આપકે શહેરમે આયે ઓર સુનેકી આપને આજ ખુશાલીકા દરબાર ભરી હે, ઉસલીયે મુજરા કરનેકુ આયે હે પરવર દીગાર. આ પ્રમાણે વાત ચીત ચાલે છે ત્યાં રાજકુમાર આવ્યો, અને રાજા રાયસીંહ આવી પહોચ્યાના સમાચાર તેના પીતા જોધાણુ નાથને કહી પોતાના આસને બીરાજમાન થયો. કુંવર બીરાજમાન થયો, ત્યાં રાજા રાયસીંહ આવી પહોચ્યા.

રાજા રાયસીંહ આવ્યા તેથી જોધાણુનાથે તાંતોલખાંને કહયું, તમો બાજુમાં ઉભા રહો, તમારો મજરો પછીથી કરાવીશું. રાયસીંહ રાજાએ દરબારમાં પ્રવેશ કરી જોધાણુનાથને સલામ કરી; જોધાણુનાથે તેમની સલામ માનપુર્વક ઝીલી અને કહયું, રાજાજી! પ્રથમ સસરો જમાઈ મળો. સસરા જમાઇને મળવાનું કહયું ત્યાં રાજકુમાર આસનેથી ઉઠી રાજા રાયસીંહ પાસે આવ્યો. રાજકુમારને નહી ઓળખવાથી રાજા રાયસીંહ વીચારમાં પડયો

અને વીચાર કર્યોકે કુંવર બીજા આવનાર હશે, આ તેમનો નાનો કુંમાર હશે. એમ વીચારી કહયું, પણ કૃપાનાથ! મારી પુત્રી કયાં?

જોધાણનાથે કહયું, રાજાજી! હાલજ આવે છે; આજનો દરબાર ખાસ તેના માટેજ ભરવામાં આવ્યો છે. એ પ્રમાણે જોધાણનાથે કહયું, ત્યાં વીણાસુંદરી સલજ કચેરીમાં આવી, અને પોતાના પીતાને સવિનય પ્રણામ કર્યા.

રાયસીંહે કહયું, દીકરી વેલી! ખુશીમાં તો છોને? વીણાએ કહયું, પીતાજી! ભુલ્યા. વેલી નહી, પણ વીણા. વીણાનું નામ સાંભળી રાજા અચંબો પામ્યા, અને કહયું, અભાગીણી વીણા! બોલ્ય વેલી કયાં? અને તું અહીંઆં કયાંથી?

રાયસીંહે આ પ્રમાણે સવાલ કર્યા, ત્યાં રાજકુમાર કે જે પાસે ઉભો હતો, તેણે કહયું, રાજાજી! ભાગ્યની બાજી વીણાસુંદરી જીતી છે, ને વેલી હારી છે; જે કઠીઆરાને તમોએ વીણાનો હાથ સોંપ્યો હતો, તેજ હું પોતે અમરકુમાર, જોધપુરનો રાજકુમાર. (ધમાને ચોબદારના વેશમાં રાયસીંહે જોયો અને કહયું.) ત્યારે જે રાજકુમારને મેં વેલીનો હાથ સોંપ્યો હતો, તેતો આ ચોબદારના પોશાકમાં ઉભો છે. ધમે પાસે આવી કહયું, હા હું તેજ બનાવટી રાજકુમાર ધમલો માળી, પણ હાલ તો જોધપુર દરબારનો ચોબદાર.

આ વાત સાંભળી રાજા રાયસીંહ અચંબો પામ્યા, અને કહયું, વેલી કયાં? ધમાએ કહયું, તાંતોલખાં ઉપાડી ગયો. તાંતોલખાંનું નામ આવ્યું ત્યાં તાંતોલખાંના પગ ધ્રુજવા માંડયા, અને નાચનારીના પોશાકમાં વેલીએ દરબારની વચમાં પસ્તાવારૂપ ગાયન ગાવુ શરૂ કર્યું.

ગાયન

કરમે લખેલું જે, ભોગવવું નીશ્ચેતે
અભીમાન દુઃખ મુળ છે–કરમે
હુંપદ પત્થર નાવમાં બેશી મુરખજે
ભવસાગર તરવાચહે, નીશ્ચે ડુબે તેહ–કરમે
મોતી સોંપ્યું મન કરી નીકળ્યુ આકળ નીર
સોનુ સમજી સંગ કર્યો કર્મે મળ્યુ કથીર
સુઘડ નાર ભાગ્યે મળી જેને
સુખે સુવે નર તેહ–કરમે

રાજા રાયસીંહ આ મામીર્ક ગાયનથી અચંબો પામ્યા અને વેલીને ઓળખીને અચંબો પામીને પુછયું, કોણ દીકરી વેલી ? વેલીએ કહ્યુ, પીતાજી ! હું આપ જેવા રાજવી પીતાની પુત્રી અને બ્હેન વીણા ! હું તમો-જેવી કેળવાયેલ સુંદરીની બ્હેન થવાને લાયક નથી. અભણ માતાએ અભીમાન પર્વતની ટોચે ચઢાવી, મ્હોટા રાજકુમાર સાથે વરાવી, પરંતુ ભાગ્યનો વીચાર નહી કર્યો. પાપી જાલમસીંહે ધમાને રાજકુમાર બનાવી આ દશા લવરાવી. હરામી ગવેયાએ નાચનારી બનાવી દેશો દેશ રખડાવી છેવટે દશાના બળેજ તમારો ભેટો થવાનો તેથી આ સ્થળે આવી.

વીણાએ કહયું. બ્હેન વેલી ! નાહકનો વીતી વાત-નો શોક કરવો નકામો છે. હવે તું મારા મહેલમાંજ રહે ને તારૂ દીલ ચહાય તે કર. આ સર્વ તારૂ પોતાનું સમજી તું અહીંઆંજ રહે. ભાગ્યમાં લખ્યું હતું તે પ્રમાણે બન્યું, હવે શોક કરવો નકામો છે. એક સિદ્ધાંત સ્વામીએ કહયું છે, તે સાંભળ.

વીણા—— ગાયન

લીખા લેખ બિધિને વોહ અબ યાર ના મીટે
કીજીએ લાખ ઈલાજ પર હોન હાર ના મીટે
સુખ કંદ સચ્ચિદાનંદકો સ્મર સદા પ્રાની
હોવે કલીમલ ખાક બીનકાર ના મીટે–લીખા૦

માટે બ્હેન હવે પ્રભુમાં ચીત્ત લગાડ કે જેથી બેડો થાય પાર; આ ભવતો બગાડયો, પણ પરભવ સુધાર. વેલીએ કહયું, બ્હેન વીણા ! મારી પણ ખાસ એજ મરજી છે. પીતાજી ! આ દીન બાળકીની એક અરજી છે. રાયસીંહે કહયું, દીકરી ! તારો જન્મારો બગાડનાર હુંજ પાપી છું. હુંજ પાપીછું.

વેલીએ કહયું, પીતાજી ! તમારે શું ? તમેતો જોધપુરનો રાજકુમાર જોઇને વરાવી હતી, પણ કરમે માળી નીકળ્યો, તેમાં તમારો શું દોશ. ધન્ય છે બ્હેન વીણા તમારી ટેકને ! ભાગ્ય ઉપર આસ્તા રાખી બેઠાં, અને ન ડગ્યાં, તો આ સાહ્યબી મળી, આસ્તા ફળી. અને તમે કહેલું કે સુઘડ નાર નર સુખે સુનારો તે અક્ષરે અક્ષર કરી બતાવ્યું. પીતાજી ! મારી અર્જ કબુલ કરો; રાયસીંહે કહયું, શી ! વેલીએ કહયું આ સંસાર સર્વ અસાર છે. સ્વપ્નવત્ત છે. આભવનું તો બગડયું પણ પરભવનું સુધારવા જોગણ થઇ મઠમાં રહેવાની આજ્ઞા આપો.

વીણાએ કહયુ, બ્હેન વેલી ! અમારા મહેલમાં રહો અને સુખેથી પ્રભુનુ નામ ચિતમાં રાખી રહો; મઠમાં જોગણ થઇ રહેવાથી શું વિશેશતા છે. વેલીએ કહયું, બ્હેન વીણા ! વીશેશતા તો બીજી કાંઈજ નથી, પણ માયા ઉપાધીમાં રહીને પ્રભુ ભજનમાં ચિત્ત ચોટશે નહી,

માટે ખુશી થઈ આજ્ઞા આપો; પીતાજી તમારા નામને ઝાંખપ નહીજ આવવા દઉં, તેની ખાત્રી રાખજો. ઇશ્વરની એવીજ મરજી છે.

વેલી-- ગાયન

હવે મને ભેખ લેવાદો, હરીનું ધાર્યું થાવાદો
પ્રભુગુણ પ્રેમે ગાવાદો, નશીબનો મેલ જાવાદો
સંસારી જાળ છોડાવાદો, મને સંતોષ સીંચાવાદો
પુરવ ભાગ્યુ જમાવાદો--હરી૦
ભવદધી સાગર છે ખારો, બગાડયો જન્મારો મારો
કરૂં પરભવનો સુધારો, ખુશીથી આજ્ઞા મુજનેદો-હરી૦

માટે પીતાજી ! ખુશી થઇ રજા આપો, બ્હેન તમો પણ રજા આપો. રાજારાયસીંહે કહયું તારી માતુશ્રી અત્રે આવેલ છે, તેમને અત્રે દરબારમાં બોલાવેલ છે, તે તેઓ આવે તેમની આજ્ઞા પ્રથમ લે. આ પ્રમાણે વાત કરે છે, ત્યાં વેલીની માતુશ્રી (રાજા રાયસીંહની રાણી) દરબારમાં આવી, અને વીણાનો રાજ રાણીનો, અને વેલીનો નાચનારીનો પોશાક જોઇ અચંબામાં પડી, રાણી આવી ત્યાં વીણાએ પ્રણામ કર્યા, અને વેલી પણ પ્રણામ કરી ગદગદીત કંઠે, માતુશ્રીને ભેટી પડી.

વેલીનો શોકમય ચહેરો, તથા નાચનારીનો પોશાક જોઇ રાણીએ કહયું, બ્હેન ! તારો આવો સ્વાંગ કેમ ? અને તુંને આવો જોધપુરના દરબારનો વૈભવ આપ્યો, છતાં ઉદાશી કેમ ? અત્રે કયાંથી ? આનું કારણ કાંઈ સમજાયું નહી.

વેલીએ કહયું, માતાજી ! તમેતો ઘણોએ જોધપુરના દરબારનો વૈભવ આપવા ચાહયો, પણ તે મારા

નશીબનો હોય તો મને મળેને ? તમે વીણાને એક કંગા-લ કઠીયારો જોઈ વરાવી. પણ તેના નશીબમાં રાજ રાણી, અને તેપણ આવા જોધપુરના દરબારની રાજ રાણી થવું લખેલું, તે કેવી રીતે મીથ્યા થાય.

રાણીએ કહ્યું, શું તેણે તારો વૈભવ છીનવી લઇ તારા આહાલ કર્યા ! વેલીએ કહ્યું, માતાજી ! કોઈનું કરમ કોઇનાથી છીનવી લેવાતુ નથી. માતાજી ! મારી આ દશા કરનાર મારૂ ભાગ્ય, અને બીજાં ખાસ તમોજ છો. રાણીએ કહ્યું, શું હું તારૂ બુરૂ કરનાર ! વેલીએ કહ્યું, હા; જન્મથી મોઢે ચઢાવી ખરી કેળવણી નહી આપી, અને અભીમાનના પહાડ ઉપર ચઢાવી, તેથીજ આ દશા આવી. તમો એ વીણાને દુઃખી કરવા મારા પીતાજીને ઉશ્કેરી અભીમાની બનાવ્યા, અને બાપકર્મી કહેવરાવવાની હઠ પણ તમેજ લેવડાવી, હું મુરખી અને અજ્ઞાન, કે હું બાપ કર્મી કબુલ થઈ, પરંતુ સદ કેળવણીથી કેળવાયેલી બ્હેન વીણા એ એવા અભીમાનનાં વચનો કબુલ નહી કરવા સાથે પીતાજીને શીખામણ આપી. અને કહ્યું કે આ અભીમાન તજો, પરંતુ પીતાજી એમજ હઠે ચઢયા કે હુંજ તમોને સુખી કે દુઃખી કરી શકુંછું, એજ હુપદે મારી આ દશા થઈ, અને નશીબ બળે બ્હેન વીણાની જીંદગી સુધરી ગઇ.

તમો એતો જોધપુરનો રાજકુમાર જાણી વરાવી, પણ તે બાળી નીકળ્યો, અને મારી આ દશા આવી. વીણા બ્હેનને કંગાલ કઠીયારા સાથે વરાવી છતાં વીણા બ્હેન એકની બેન થઇ, અને નશીબનાજ આધારે રહી, તો તેના નશીબે, અને સદ કેળવણીના પ્રતાપે કઠીઆરાને સાહુય-બીવંત બનાવ્યો, અને છેવટે જોધપુરના રાજકુમાર નીકળ્યા, અને આવા ઉત્તમ વૈભવને પામી ગઇ. માતુશ્રી ! વીશે-

શમાં એટલુંજ કે તેણે કહેલો અક્ષરે અક્ષર સુખડનાર નર સુખે સુનાર તે સત્ય કરી બતાવ્યો, અને તમારૂં નામ દીપાવ્યું.

રાણીએ કહયું, ખરૂ છે બ્હેન! કહેવત છે કે "ખોદે તે પડે." તેમ તને જોધપુરનો વૈભવ આપવા અને તેને કંગાલ બનાવવાનો વિચાર ધાર્યો, પરંતુ ધાર્યું ધુળ મળ્યું, જોધપુરની રાજગાદીનો વૈભવ તેને મળયો, અને તું આ દશાને પામી. આ દાખલો. દરેક વાંચકવૃંદે લેવાનો છે, કે મારી માફક પોતાનું સુધારી પરનું બગાડવાની મતી કરશે, તો પોતાનું નહી સુધરતાં સામાનુંજ સુધરશે, અને છેવટે મારી માફક પસ્તાવો કરવો પડશે. બ્હેન વીણા! માબાપના નામને દીપાવનાર દીકરી વીણા! મેં તારૂ બગાડવામાં બાકી મુકયું નહોતું, પરંતુ તારૂ બગાડવા જતાં મારૂજ બગડ્યું, અને તે માટેની માફી આપી આ તારી પાપીણી અપ્પર માતાને કૃતાર્થ કર.

વીણાએ કહયું, માતાજી! પીતાજી! એ બાબતમાં માફી આપવા જેવું છેજ નહી; કારણ હું તો પ્રથમથીજ કહેતી આવીછું, કે હું તો ઉદ્યોગના ભાઇ ભાગ્યની ભગતાણીછું, અને ભાગ્યથી કરીને જે મળે, તેમાંજ સંતોશીછું. તમે રાજકુમાર જોઇ વરાવી હોત, પરંતુ મારા નશીબમાં દુઃખ હોત તો તમો સુખ શીરીતે કરત; વેલીને ઘણાંએ સુખી કરવા ગયાં, પણ તેના નશીબમાં સંસાર બગાડવો લખેલો તે કયાંથી સુધરે; માટે માતાજી તમારો કાંઈજ દોશ નથી, ભાગ્યમાં લખ્યું હોય, તે બનેજવાનું.

વેલીએ કહયું, માતાજી! મને જોગણ થવાની રજા આપો. આ ભવતો બગડયો, પણ આવતો ભવ સુધા-

રવા દ્યો, સંસારની મીથ્યા માયા જાળથી મુકત થઈ હ-
રીમાં ચીત લગાડવા દ્યો. જુઠાને છોડી સાચામાં મન લગા-
ડવા ધો, એક સીધાંત સ્વામીએ કહયું છે, તે સાંભળો.

વીણુ– ગાયન.

જુઠા યહી સંસાર હય છોરદે માયા સભી–જુઠા.
આખીરફ્ના હોનાર હય મોરદે માયા સભી–જુઠા.
કુચ્ચી કાયા, જુઠી માયા, સુર્યકી છાયા સમજ
દીલમેં તેરે અહંકાર હય, તોડદે માયા સભી–જુઠા.
જનમ્યા વો જાતે સભી, ખીલ્યા વો ખીર જાય,
ઉદયકા હોના અસ્તહે, કાલ પીંડ કો ખાય–છોર.

માટે માતાજી ! જનમ્યુ તેતો જવાનુંજ. ખીલ્યુ
તેતો ખરવાનુંજ, ઉદય તેનો અસ્ત છેજ, કાળ સર્વને ખાય
છે, તો ખુશી થઈ આજ્ઞા આપો. કે જોગણ થઈ મઠમાં
રહી અલખ સંભારૂ, અને પરભવ સુધારૂ.

વીણાએ કહયું, માતાજી ! તેની એમ ઇચ્છા છે,
તો ખુશી થઇ આજ્ઞા આપો. બહેન વેલી ! જોધપુરનીજ
ભાગોળે મઠ તૈયાર કરાવી આપીશું, ત્યાં રહો, અને અલ-
ખનીરંજન યાદ કરો; બહેન ! તારી એવીજ ઇચ્છા છે,
તો પ્રભુ પુર્ણ કરો, અને ભવસાગર તરો, માતાજી તમો
પણ ખુશી થઇ કબુલ કરો; રાણીએ કહયું, બહુ સારૂ
બહેન વીણા ! તેની એવીજ ઇચ્છા છે, તો હું ખુશીથી
રજા આપું છુ.

રાણીની રજા મળતાં વેલી ખુશી થઇ, અને રાજા
રાયસીંહ, તથા રાણીને કહયું, પીતા માતા ! આજના

મંગલ અવસરમાં વીણાનો હાથ રાજકુમારના હાથથાં આપો એટલે ફરીથીજ વરાવતાં હો તે પ્રમાણે વીણાનો હાથ રાજકુમારના હાથમાં આપો.

રાજા રાયસીંહ તથા રાણીએ વીણા તથા રાજકુમારને પાસે બોલાવી વીણાનો હાથ રાજકઠીઆરાના હાથમાં આપ્યો, અને આશીશ દીધી. રાજા રાણીએ વીણાને આશીશ આપી, ત્યાં વેલીએ કહ્યું, બહેન વીણા ! હું પણ ઘણીજ ખુશીથી તમારો હાથ રાજકુમારના હાથમાં સોંપુ છુ, અને એક ટુંક શીક્ષા કહું છું તે ગ્રહણ કરી લેવા મારી વીનંતી છે. વીણાએ કહ્યું, બેહેન ! સુખેથી કહો.

વેલી— ગાયન

સ્ત્રીના ધર્મ અજબ છે બ્હેની
કહી સંભળવું હું આવાર,
એક છતાં બની અનેક રૂપે
રીઝવતી ભામીની ભરથાર.
ભોજનસમે માતા સરીખુ, હેતતો રાખે
દેતી શીખામણ ગુરૂ સમી, સાચાં વચન ભાખે
વળી મીત્રના જેવી કહાવે છાની વાતતણો વિશ્રામ
આરામ સમયે દાસી પેઠે કરતી પુરણ શેવા કામ
સુખ દુઃખમાં સમાન રહેતી
સાચી શરીરની ભાગીદાર—એક છતાં૦

વીણાએ કહ્યું, બ્હેન વેલી ! તારી અબજ શીખ હું કદાપીકાળે નહી વીસરૂં. બ્હેન ! માતા પીતા ! આજના માંગલીક સમયે મહેલમાં ચાલો, ત્યાં સાથે બેશી

ભોજન કરીએ. અને ઈશ્વરે આવો મંગળીક સમય બતાવ્યો, માટે તે નોધારાના આધાર દીનાનાથનું છેવટનું સ્મરણ કરીલઇએ.

સર્વે— સ્તુતી.

સુખકર દુઃખહર જગધર જનપર રેહેમ નજર કરીદે,
રાણી-અલીમાને આ દુઃખ હુ પામી, દોષ સર્વ હરી લે;
સર્વ- કરી સજા એની જોઈ કજા, આવુ કૃત્ય કરે ન કોઇજરીએ,
વેલી- છો સત્ય સહાયક દેવ તમારૂ સ્તવન ચિત્ત ધરીએ.
વેલી- પરને નાંખવાને જેહ કુપતો ઘડે
પસ્તાય પારાવાર જ્યારે આપ જઇ પડે
સર્વ- દેખી આ દ્રષ્ટાંત ઉર બ્હીક ધારજો
છે પસ્તાવો પાછળેથી ઉર વીચારજો

સમાપ્ત.



સત્ય-વિજય

એક વારતા.

શિવદાસ નામનો એક સાહુકાર હતો. તેની દુકાન ઘણા વરસની જુની હતી. તેની આડત દેશના હરેક ભાગમાં હતી. એક દિવસે એવું બન્યું કે, તરત મુદતની કરોડો રૂપીઆની હુંડીઓ તેની ઉપર ચારે દેશાવરોથી આવી પડી, તેની પોતાની હુંડીઓ પણ આવવાની હતી પણ દેશાવરો લાંબા હોવાથી વખતસર આવી પહોંચી ન હતી. શોલક ગણતાં તેને એવું માલમ પડ્યું કે, તે દહાડે આવેલી હુંડીઓના નાણા આપતાં પાંચ લાખ રૂપીઆ ઓછા થશે. પાંચ લાખ રૂપીઆ તેણે ક્યાંથી પણ લાવીને હુંડવાળાને ભરવાનો નિશ્ચય કર્યો એમ વિચાર કરી રૂપીઆ લેવા આવનાર લોકોને એક પછી એક એમ અનુક્રમે હીસાબ ચુકવવાનું પોતાના મુનીમને કહીને પોતે બાકીના રૂપીઆની તજવીજ કરવા શહેરમાં ગયો. આટલી મોટી રકમ બીજા તે કોના ઘરમાં હોય ? તેણે બે પાંચ જણાઓ પાસેથી છુટક છુટક લેવાને બદલે કોઇ એકજ આસામી મળે તો તેનીજ પાસેથી લેવાનો વિચાર કર્યો. આવી મોટી રકમ તો ફક્ત એકજ સાહુકારની દુકાને મળે તેમ હતી. તે જાતનો મારવાડીઓ વાણીઓ હતો. તે જુઠો, નિર્દય અને દુષ્ટ હતો. આવા માણસ પાસે પૈસા માગવા જતાં શવદાસ શેઠને મનમાં ખરાબ તો લાગ્યું પણ શું કરે ? એમ કર્યા શિવાય તેનો છુટકો ન હતો. તે આ મારવાડીના દુકાનમાં ગયો, અને પોતાની બધી હકીકત તેને કહી તેની પાસે પાંચ લાખ રૂપીઆ પંદર દહાડાની મુદતે માગ્યા. મારવાડીને કહ્યું કે, વ્યાજ જોઇએ તો આનો બે આના વધારે લેજો પણ આ વખતે રૂપીઆ આપો.

આ મારવાડી શવદાસ ઉપર મનમાં વેર રાખતો હતો તેણે આ લાગ બરોબરનો જોયો. શવદાસ શેઠને પેટ કોઇ છોકરો નહોતો તેથી જો તે મરી જાય તો તેની પેઢી બંધ પડે અને આ માર-વાડીનું કામ સારૂં ચાલે. જો આ ધણીને આપણે રૂપીઆ ન આપીએ

તો એની આબરૂ ગામમાં સારી છે, એક ઠેકાણેથી નહિ ને પાંચ દશ ઠેકાણેથી મળીને પણ તે રૂપીઆ એકઠા કરી શકે એમ છે માટે કાંઇ લખતથી એને બાંધી લઇને રૂપીઆ આપવા.

આમ વિચારતાં તેના પાપીષ્ટ મનમાં એક દુષ્ટ ઉપાય સુજ્યો. તે બોલ્યો, " શેઠ સાહેબ, આપ કોઇ પણ દહાડે નહિ ને આજેજ મારી પાસે રૂપીઆ લેવા આવ્યા છો તેથી આપની પાસેથી હું કાંઇ વ્યાજ લેવાનો નથી. પણ એક સરતે દશ દહાડાની મુદતે રૂપીઆ આપવાને કબૂલ છું. તે સરત આ છે કે, જો દશ દહાડાની અંદર તમે રૂપીઆ પાછા ન આપો તો તમારા શરીરનું એક શેર માંસ મારે હાથે કોઇપણ ઠેકાણેથી કાપી લેવું. "

શવદાસ આ સાંભળીને વિચારમાં પડયો. આ મારવાડીને તે બીજી કોઇ રીતે સમજાવી શકે તેમ પણ ન હતું. લાચારીએ તેના માંગવા પ્રમાણે લખત કરી આપીને પાંચ લાખ રૂપીયા લઇને પોતાની દુકાને આવ્યો. બધાને હુંડીના નાણા આપીને રવાના કર્યાં. બે દહાડા પછી તેની તબીઅત બગડી આવી. તેથી મારવાડીની મુદત વિશે તેનુ ધ્યાન ન રહ્યું. તેમજ બહાર ગામથી પોતાનો અવેજ પણ ફરી ન વળ્યો. માવાડીની પણ શેર માંસની ઉતાવળ કરવા લાગ્યો. ત્યારે શવદાસે બેચાર ઠેકાણેથી પાંચ લાખની રકમ એકઠી કરી ને વ્યાજ સુદ્ધાં મારવાડીં દુકાને મોકલી દીધી. પણ મારવાડીએ તે મુદત પુરી થતાં હવે રૂપીઆ લેવાની ના પાડીને ફક્ત એક શેર માંસનીજ ઉઘરાણી કીધી. શવદાસ એકતો પોતે આજારી હતો તેમાં વળી આ સંકટથી વધારો થયો.

આ તરફ મારવાડીએ જ્યારે જોયું કે, શવદાસ આમતો માને તેમ નથી ત્યારે તેની ઉપર કાજીની અદાલતમાં ફરિયાદી માંડી. કાજીનું શવદાસને બોલવણું આવ્યું તેથી તેને ત્યાં જવુ પડયું આજારી હોવાને સબબે મોટી મુસીબતે ત્યા જઇને હાજર થયો.

કાજીએ સાહુકારને પુછ્યું, "આ મારવાડી શેઠ સાથે તમારે એવો કરાર થયો છે કે, રૂપીઆ આપવાની ઠરાવેલી મુદતે જો રૂપીઆ ન આપ્યા તો શરીરનુ એક શેર માંસ આ શેઠ કાંપી લે તે શું ખરૂં છે?"

સાહુકારે કહ્યું, "આ સરત ખરીછે, પણ હું વ્યાજ સુદ્ધાં એના રૂપીઆ આપવાને તૈયાર છુ. તેમ વળી મે' એની દુકાને એકવખત રૂપીઆ મોકલ્યા હતા, પણ તે તેણે લીધા નહિ, ને પાછા મોકલ્યા અને માંસ માગેછે માટે સરકારે આવાતનો પુરતો વિચાર કરીને જેવો યોગ્ય લાગે તેવો હુકમ કરવો."

સદરહુનો એકરાર સાંભળીને કાજી બોલ્યો, "હુકમ કરવાનું હવે અમારા હાથમાં મુદ્દલ રહ્યું નથી. તમારી સરતેજ તમારો ન્યાય કર્યો છે. માટે તમારા શરીરનું માંસ આ મારવાડી શેઠ પોતાની મરજીમાં આવશે તે જગાએથી પોતાને હાથે કાપી લેશે એવો અમારો હુકમ છે."

આ સાંભળીને સાહુકાર ઘણોજ ભયભીત થયો. પણ જરા-વાર વિચાર કરી ધીરજ ધરીને બોલ્યો, " ઠીક છે, પણ મારે આ બાબત વિષે બાદશાહને અરજી કરવી છે. ત્યાંનો જવાબ આવે ત્યાં સુધી માંસ કાપી લેવાનું મુલતવી રાખવું જોઇએ. "

કાજીના ધ્યાનમાં આ વાત ઉતરી તેણે હુકમ કર્યો, " ઠીક છે. એક મહિનાની મુદત તમને આપવામાં આવે છે. તે મુદતમાં તમે આ બાબતનો બાદશાહ પાસેથી જવાબ મેળવી લેજો નહિ તો એક મહિના પછી માંસ કાપી આપવું પડશે. "

કાજીનું બોલવું કબૂલ કરી તેની રજા લઇને સાહુકાર ઘેર આવ્યો. બીજે દિવસે બાદશાહની મુલાકાત લેવા તે ગયો. બાદશાહ આગળ બધી વાત તેણે કહી સંભળાવી. તે સાંભળીને બાદશાહ વિસ્મય પામ્યો. તે શહેરનો મોટો નગર શેઠ કહેવાતો તે પણ તેજ હતો. તેની દુકાન પાંચશો વર્ષની જુની હતી. સરકારને પણ તે ઘણી વખત ઉપયોગી થઇ પડયો હતો, માટે કોઇ પણ યુક્તિથી જેમ અન્યાય ન થાય તેમ તેને બચાવી લેવો એવો બાદશાહે નિશ્ચય કર્યો. આ કામ તેણે બીરબરના હાથમાં સોંપવાનું ધાર્યું. બીરબલ બુદ્ધિમાન હોવાથી કાંઇ પણ યુકિત કહાડશે એમ તેણે વિચાર્યું. પછી તેણે સાહુકારને કહ્યું, " આ વાતનો અમે વિચાર કરીશું. તમે તમારે ઘેર જાઓ. જ્યારે બોલાવણું આવે ત્યારે અત્રે આવજો તેની વચમાં દરબારમાં આવવાની તસ્દી ન લેશો. આપનું શરીર આજારી ચાલે છે તેથી વધારે મહેનત ન કરો તો સારૂં. "

આ સાંભળીને સાહુકારને કાંઇક ભરોસો આવ્યો. પોતાની

તરફ બાદશાહને દયા કરતો જોઇને તેના મનને આનંદ પણ થયો. બાદશાહની રજા લઇને તે ઘેર ગયો."

બીજે દિવસે દરબારમાં આવતાંજ બાદશાહે બીરબલની પાસે સાહુકારની બધી વાત કહીને તેને કહ્યું, "કોઇપણ રીતે આપણો અન્યાય ન કહેવાય એવી યુક્તિ શોધી કહીને સાહુકાર શવદાસનું રક્ષણ કરવું છે. માટે કાંઇ યુક્તિ શોધી કાઢ,"

બીરબલે 'ઘણું સારૂં' કહીને વાત કબુલ કીધી.

પાંચ સાત દહાડા ગયા પછી મારવાડીએ બાદશાહ આગળ કચેરીમાં હાજર થઇને વીનંતી કરી કે, સાહુકાર સાથે થયેલો કરાર પુરો કરવાની તેને પરવાનગી આપવી.

બાદશાહે કહ્યું, બીરબલ, આ મારવાડી શું કહેછે તેસાંભળી લ્યો,

બીરબલે જવાબ દીધો, "સર્વ સાંભળી લીધું સરકાર આપનીજ આજ્ઞાની વાટ જોતો હતો. આપની આજ્ઞા થઇ તેથી હવે વખત નહી લાગે."

એમ કહી બીરબલે સાહુકાર શવદાસને બોલાવી મંગાવ્યો. સાહુકારને મારવાડીની સામે ઉભો રાખીને બીરબલે મારવાડીને પૂછયું, "કેમ શેઠ તમારે રૂપીઆ લેવા નથી."

મારવાડીએ ના પાડી.

બીરબલે કહ્યું, "રૂપીઆને બદલે આ સાહુકારના અંગનું માંસજ જોઇએ છેના ?

મારવાડીએ હા પાડી.

બીરબલ બોલ્યો "ઠીક છે ત્યારે ' આ સાહુકારના અંગમાંથી એક શેર માંસ તારી મરજી પડે તે જગાએથી કાપી લે ' એવી તમારી સરત છે અને તે પ્રમાણે કરવાને તને કાજીએ હુકમ કર્યો છે તો તેજ હુકમ આ બાદશાહી દરબારમાં પણ પસંદ પડયો છે. હમણાજ આ સાહુકારના અંગમાંથી માંસ તારી સરત પ્રમાણે કાપી લે. પણ તેમ કરતાં કદાચ તે કાપેલા માંસનો કટકો એક શેરથી જો ઓછો અથવા વધારે થયો તો તારા કુટુંબમાંના બધા માણસોને દેહાંત દંડની શિક્ષા કરવામાં આવશે. તારાં ઘરબાર બધાં જપ્ત કરવામાં આવશે.

આ સાંભળતાંજ મારવાડી ગભરાયો. શું બોલવું અને શું કરવું તેનો વિચાર થઇ પડયો. તેને કાંઇ સુઝે નહિ. બીરબર ઉતાવળ

કરવા લાગ્યો. આખરે મારવાડી બોલ્યો, " બીરબલ સાહેબ, મને માંસ નથી જોઇતું મારા પાંચ લાખ રૂપીઆ વ્યાજ સુદ્ધાં અપાવો એટલે બસ છે. "

બીરબલે કહ્યું, " સાહુકારે રૂપીઆ તને મોકલ્યા છતાં તે તેં લીધા નહિ તેથી હવે તને રૂપીઆ મળનાર નથી. તારે તો માંસજ લેવું પડશે. જો હમણાં તેં માંસ ન લીધું તો પછી બીજી વખત નહિ મળે, અને વળી સરકારના હુકમનો અમાન્ય કરવા બદલ ગુનેગારીના દશ લાખ રૂપીઆ આપવા પડશે. બોલ શું કહે છે જલદી જવાબ આપ. "

મારવાડીએ કહ્યું, " ખુદાવિંદ, મને કાંઇ જોઇતું નથી. "

બીરબલે કહ્યું, " સરકાર તરફથી તને એવી શિક્ષા કરવામાં આવે છે, તેં હુકમની અવગણના કરી છે માટે તારે દશ લાખ રૂપીઆ દંડના આપવા. તારી ઉપર બીજો વાંક એ મૂકવામાં આવે છે કે, આ શહેરના જાણીતા સાહુકાર અને નગર શેઠ શિવદાસ ઉપર દ્વેષ રાખી તેને દુઃખી કરવાની મતલબે તેના શરીરનું માંસ કાપવાની તેં સરત કરી માટે તને છ મહિના સુધી કેદ કરવામાં આવે છે. "

પોતાને થયેલી આવી શિક્ષા સાંભળીને મારવાડી તો ગભરાઇજ ગયો. પણ બાદશાહના મનને ઘણોજ આનંદ થયો. મારવાડીને સરકારી સિપાઇઓ લઇ ગયા. તેને ઘેર જઇ દશ લાખ રૂપીઆ લઇ આવ્યા અને તેને કેદખાનામાં પુર્યો.

શિવદાસને બાદશાહે તેની સારી ચાલને અને પોતાની પહેડીની આંટ જાળવી રાખવા માટે શાબાશી તથા પોશાક આપી રવાના કર્યો. મારવાડી પાસેથી આવેલા દશ લાખ રૂપીઆ બીરબલની હુશીઆરી માટે બાદશાહે તેને બક્ષીસ કર્યા.

બલાત્કાર.

એક દિવસે એક સ્ત્રીએ દરબારમાં આવીને ફરીયાદ કીધી કે, ફલાણા માણસે મારી ઉપર જુલમ કરીને મારી આબરૂ લીધી.

બીરબલે ફરિયાદ સાંભળીને પેલા માણસને બોલાવી મંગાવ્યો. તેની ઉપર ફરીયાદ થવાની વાત તેને કહી સંભળાવી તે સાંભળી પેલો માણસ બોલ્યો, "સાહેબ, આ સ્ત્રી જુઠું બોલેછે. એને મારે કાંઇ સંબંધ નથી એ જે વાત કહેછે તે તદ્દન જુઠી છે."

બીરબલે કહ્યું, "આવા કામમાં કોઇ સાક્ષી હોતો નથી. એકાંતમાંજ આ વાત બનેછે. માટે તેં આની ઉપર બલાત્કાર ખચીત કીધો હશે. બધી વાત ધ્યાનમાં લઇને તને વધારે શિક્ષા નકરતાં ફક્ત તારે આ સ્ત્રીને પાંચ રૂપિઆ હમણાંને હમણાં આપવા."

પેલો બીચારો ગ્રહસ્થ શું કરે ? સત્તા આગળ તેનુ કાંઇ ચાલે એમ ન હતું. તેણે બીરબલ પાસે તરતજ રૂપીઆ મુકયા; બીરબલે તે રૂપીઆ ફરીયાદ કરનાર સ્ત્રીને આપીને ત્યાંથી જવાનું કહ્યું. પેલા પુરૂષને થોડીવાર ત્યાં બેસાડી રાખીને પછી કહ્યું, 'પેલી સ્ત્રીને પાંચ રૂપીઆ આપ્યા છે તે તેની પાસેથી પાછા લઇ આવ. રૂપીઆ પાછા લેવા વાસ્તે ગમે તેટલી મહેનત પડે તો પણ રૂપીઆ આંચકી લેજે. રૂપીઆ લીધા શિવય તેને જવા ન દેતો."

બીરબલનો આવો હુકમ થતાંજ પેલા પુરૂષને બમણી હીમત આવી. તેણે દોડતે જઇને પેલી સ્ત્રીને રસ્તામાં પકડી ને તેની પાસે રૂપીઆ માગવા લાગ્યો. પેલી સ્ત્રી તેને કેમે કરતાં રૂપીઆ આપે નહી. પેલા પુરૂષે ખટપટ તો ઘણી કરી પણ સ્ત્રીના હાથમાંથી રૂપીઆ પાછા લઇ ન શકયો. સ્ત્રીએ હાથમાંથી રૂપીઆ ન છોડતાં તેને બીરબલ આગળ પાછો લઇ જઇને બોલી બીરબલ સાહેબ, આપે મને રૂપીઆ અપાવ્યા તે લઇને હું ઘેર જતી હતી એટલામાં આ માણસ લુચ્ચાઇ કરીને તે રૂપીઆ મારી પાસેથી પાછા માંગતો હતો'"

બીરબલે પૂછ્યું, "પછી તેં તેને રૂપીઆ આપ્યા કે તારી પાસેજ છે?"

પેલી સ્ત્રી બોલી, " રૂપીઆ લેવા વાસ્તે એણે તો ઘણી ખટપટ કીધી પણ મેં તો તેને એકે રૂપીઓ લેવા ન દીધો જુઓ આ પાંચ રૂપીઆ મારી પાસેજ છે. "

આ સાંભળતાંજ બીરબલે કહ્યું, " પાંચ રૂપીઆ તારી પાસેથી જો ઘણી લઇ ન શકયો તે તારી ઉપર બલાત્કાર શી રીતે કરી શકે ? તું બલાત્કાર કરવા દે ખરી કે ? આ ઉપરથી તું જુઠી છે એમ ખુલ્લું માલમ પડે છે એના રૂપીઆ એને પાછા આપ. "

પેલી સ્ત્રીએ નીરૂપાયે રૂપીઆ પાછા આપ્યા. પછી બીરબલે તેણીને મારવાનો હુકમ કરતાંજ તેણીએ પેલા પુરૂષ ઉપર જુઠો

વાંક મુકયો હતો તે કબુલ કર્યું બીરબલે તેણીને યથા ન્યાય શિક્ષા કરી

પુનમનો ચંદ્ર.

એક વખતે કાંઇ કામ પ્રસંગે બીરબલને કાબુલ શહેરમાં જવું પડ્યું. બીરબલ શહેરમાં નવો હોવાથી તે કોણ છે તે વિષે વાતો ચાલવા માંડી. આખરે તપાસ કરતાં તે દીલ્હીથી આવ્યો છે માટે બાદશાહનો જાસુસ હશે એમ બધા અનુમાન કરવા લાગ્યા. આ વાત તે દેશના બાદશાહને કાને પડવાથી કાબુલી બાદશાહે તેને પકડી લાવવાનો હુકમ કર્યો. બીરબલને કેદ કરીને ચોકી પહેરા નીચે દરબારમાં લઇ જવામાં આવ્યો.

બીરબલ કોણ હતો તે વિષે બાદશાહે તેને પુછતા તેણે એવો જવાબ આપ્યો કે, તે એક મુસાફર છે અને ફરતો તે દેશ જોવા આવ્યો છે.

કાબુલી બાદશાહે પૂછ્યું, " તેં જ્યારે દેશો દેશ મુસાફરી કીધી છે ત્યારે મારા જેવો કોઇ બાદશાહ તારા જોવામાં આવ્યો છે ? "

બીરબલે તરત હાથ જોડીને કહ્યું, ! ખુદાવિંદા, આપ તો પુનમના ચંદ્ર છો ! આપના સમાન બીજો કોણ છે ? "

કાબુલી બાદશાહે આ સાંભળીને પૂછ્યું, " હું જ્યારે પુનમનો ચંદ્ર છું ત્યારે તારો બાદશાહ કેવો છે ? "

બીરબલે કહ્યું, આપ તો પુનમના ચંદ્ર જેવા મોટા છો પણ અમારો બાદશાહ તો બીજના ચંદ્ર જેવો નાનો છે.

કાબુલી બાદશાહ તો આ સાંભળીને ઘણોજ ખુશી થઇ ગયો. તેણે બીરબલને છોડી મૂકવાને હુકમ કરીને તેને આદરમાનથી દરબારમાં બેસાડયો. પછી તેને સારાં કપડાં તથા રોકડ નાણું ઇનામ દાખલ આપીને ત્યાં રવાના કર્યો.

બીરબલ પાછો દીલ્હી આવ્યો ત્યારે કાબુલમાં બનેલી વાત પણ દીલ્હીમાં આવી હતી. ખરૂં પૂછતાં તો આ વાત તે પોતેજ લાવ્યો હતો. પોતાના ચાકર વર્ગના દેખતાં તેણે પોતાના કુટુંબ આગળ કાબુલમાં બનેલી વાત કહી. ચાકરોએ તે સાંભળીને પોતાના મિત્રો પાસે કહી એ રીતે એક કાનથી બીજે કાન વાત જતાં આખરે તેના શત્રુઓના જાણમાં વાત આવી. બીરબીલના શત્રુઓએ તે વાત બાદશાહની આગળ કહીને તેના કાન ભંભેર્યા. બાદશાહ આ વાતનો

મર્મ સમજી ગયો હતો, પણ બીજાઓને બીરબલની ચતુરાઇ દેખાડવાની મતલબે બાદશાહ જાણે બધી વાત માનતો હોય એમ દેખાયો. બીજે દહાડે મોટી દરબાર ભરાવાની હતી. તે વખતે બાદશાહે આ વાત છેડવાનો વિચાર રાખ્યો હતો.

બરેબર આઠનો અમલ થતાંજ બાદશાહ દરબારમાં આવીને હાજર થયો. દરબારીઓ નમીને સૌ સૌની જગાએ બેઠા. મોટી દરબારમાં જે કાંઇ કામ કરવાનું હતું. તે કરી લીધુ. પછી બાદશાહે ધાની વચ્ચમાં બીરબલને પૂછ્યું કે, તે કાબુલમાં ગયો હતો ત્યાં શું શું થયું. બીરબીલે ત્યાં બનેલી બધી વાત કહી. જ્યારે કાબુલી બાદશાહને પુનમનો ચંદ્ર અને દીલ્હીના બાદશાહને બીજનો ચંદ્ર બનાવ્યો હતો એ વાત પુરી થઇ ત્યારે બાદશાહે પૂછ્યું, "અરે બીરબલ, કાબુલના બાદશાહને પુનમના ચંદ્ર જેવો મોટો અને મને બીજના ચંદ્ર જેવો નાનો બનાવ્યો તેનું કારણ શું ?"

બીરબલે તુરતજ જવાબ આપ્યો, "ખુદાવિંદ, પુનમનો ચંદ્ર ગમે તેવો મોટો હોય છે તે છતાં તેને કોઇ માનતું નથી, પણ બીજનો ચંદ્ર જે નાનો હોય છે તેને બધા જણા શું હીંદુ કે મુસલમાન માને છે. બીજના ઉગતા ચંદ્રને જોવાને લોકો કેટલા આતુર થાય છે તે તો તમે જાણો છો મુસલમાની મહિના બીજથી ગણાય છે ચાકરોનો પગાર મહિનો થતાં ચુકે છે માટે તેઓ બીજ કયારે આવશે તેની રાહ જુએ છે તેથી બધાનો જીવન આધાર બીજના ચંદ્ર ઉપર છે અમે હિંદુઓ કાંઇ પણ સારૂં કામ કરવું હોય તો બીજનો દહાડો શુભ ગણીએ છીએ માટે હવે ખુદાવીંદે વિચારી લેવું કે, કાબુલ બાદશાહને પુનમનો ચંદ્ર અને આપને બીજનો ચંદ્ર કહો તેમાં સ્તુતી કોની કરી છે"

આટલું બોલીને બીરબલ તો ચુપ થઇ ગયો દરબારીઓ તેમજ બાદશાહ બીરબલની અક્કલની વાહવા કરવા લાગ્યા બાદશાહે તેને ઉંચો પોશાક તથા એક ગામ ઇનામ દાખલ ભેટ આપ્યું દરબારનું કામકાજ પુરૂં થયું હતું માટે સ્વારી કાઢીને બાગમાં જવા વાસ્તે દરબાર ઉઠીને હાથીની અંબાડી ઉપર બાદશાહ બેઠો અને બીરબલને પોતાની પાસે બેસાડયો. સ્વારી ઠાઠમાઠથી શહેરમાંથી બાગમાં જઇ પહોંચી.

સમાપ્ત.